

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Živa Žerjal

**Skrb za starostnike v tržaških zasebnih gospodinjstvih – čezmejne dnevne delovne
migrantke**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Živa Žerjal

Mentorica: izr. prof. dr. Valentina Hlebec

Somentorica: doc. dr. Zdenka Šadl

**Skrb za starostnike v tržaških zasebnih gospodinjstvih – čezmejne dnevne delovne
migrantke**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Skrb za starostnike v tržaških zasebnih gospodinjstvih – čezmejne dnevne delovne migrantke

Porast števila starega prebivalstva je novejši demografski pojav, ki ima v razvitih družbah veliko socialnoekonomskih posledic. Zaradi vse večje vključenosti žensk na trg delovne sile ter daljšanja delovne dobe, se skrb za starostnike vse bolj prenaša iz neformalnih, na formalne oblike pomoči, ki se lahko institucionalizirane ali pa se izvajajo na domovih starostnikov. Veliko žensk iz Slovenske Istre dnevno migrira v Trst z namenom, da ostarelim prebivalcem nudijo plačano, torej formalno oskrbo. V diplomskem delu so me zanimali predvsem motivi za opravljanje take oblike dela ter sama narava dela. Zanimali so me tudi delovni pogoji, odnosi z delodajalci, pogodbeno urejenost dela ter oblike nudene socialne opore (instrumentalna, informacijska, emocionalna ali neformalno druženje). Posebno pozornost sem namenila tudi odnosu, ki ga imajo delavke do svojega dela in zadovoljnosti s svojo zaposlitvijo ter posebej obravnavala emocionalno delo in posledice, ki ga ima ta oblika dela na zasebno življenje delavk.

Ključne besede: dnevne delovne migracije, socialna opora, emocionalna opora, plačano gospodinjstvo delo, staro prebivalstvo

Care for elderly in Trieste's private households – crossborder daily labour migrants

Growth of the older population is a recent demographic phenomenon, which has many socioeconomic consequences in developed societies. Because of women's greater inclusion in human resources market and the prolongation of the working period, the care for older people has been transferred from informal to formal forms of help, which can be whether institutionalized or implemented at people's homes. A great number of women from Slovenian Istria daily migrate to Trieste with the purpose of offering payed, therefore formal nursing to older people. In my thesis I was especially interested in motives of practicing that kind of work and the nature of work itself. I was also interested in working conditions, relations with the employers, contract settlement and forms of offered social support (instrumental, informational, emotional or informal company). I payed special attention to relation working women have towards their work and the satisfaction they feel when practicing it. I also dealt with the emotional work and the consequences that kind of work has on private lives of working women.

Key words: daily labour migrations, social support, emotional support, payed housework, oldness.

KAZALO

1	UVOD	6
2	KRATEK POGLED V ZGODOVINSKI NASTANEK POVEZANOSTI ISTRE S TRSTOM.....	8
2.1	Korenine povezanosti med Trstom in Istro	9
2.2	Šavrinke, predhodnice današnjih gospodinjskih delavk	11
2.3	Šavrinska identiteta	13
3	MIGRACIJE.....	14
3.1	Kratka opredelitev pojmov	14
3.2	Migracije v Slovenski Istri	16
3.3	Čezmejne dnevne delovne migracije.....	17
3.4	Lastnosti obmejnega območja.....	21
4	STAROST	24
4.1	Definicija staranja in starosti.....	24
5	SOCIALNA OPORA	26
5.1	Definicije socialne opore.....	26
5.1.1	Viri socialne opore	27
5.1.2	Oblike socialne opore.....	28
5.1.3	Posameznikova subjektivna zaznava	28
5.2	Socialna omrežja starostnikov.....	29
5.3	Družina pri zagotavljanju socialne opore starostnikom	32
6	EMOCIONALNA OPORA.....	34
6.1	Oblike emocionalne opore	35
6.1.1	Emocionalno razumevanje	35
6.1.2	Emocionalno delo.....	36
6.2	Spolna determiniranost dajalcev emocionalne opore.....	37
6.3	Emocionalna opora in starostniki.....	38
7	PLAČANO GOSPODINJSKO DELO.....	39
7.1	Razvoj modernih gospodinj	40
7.2	Pluralizacija družine.....	41
7.3	Družbenoekonomske spremembe	43
7.4	Plačano gospodinjsko delo v Evropi	44
7.5	Plačano gospodinjsko delo v Sloveniji.....	44

7.6	Plačano gospodinjsko delo v Italiji	47
7.7	Definicije pojmov: badanti, colf in assistenti familiari	48
8	RAZISKOVALNO VPRAŠANJE	52
8.1	Uporabljena metoda	53
8.2	Globinski intervju.....	54
8.3	Priprava intervjuja	54
8.4	Vzorec	55
9	ANALIZA EMPIRIČNIH PODATKOV	57
9.1	Pričetek dela	57
9.2	Glavni motiv.....	60
9.3	Pogodbena urejenost dela.....	62
9.4	Zadovoljnost z delom, delodajalcem in delovnimi pogoji	64
9.5	Vrsta socialne opore	72
9.6	Potek emocionalnega dela.....	74
9.7	Posledice emocionalnega dela na zasebno življenje skrbnic	81
9.8	Odnos delavk do dela, ki ga opravljajo	84
10	ZAKLJUČEK.....	86
11	LITERATURA.....	89
12	PRILOGE	94
	PRILOGA A: Intervju Alda	94
	PRILOGA B: Intervju Anica.....	99
	PRILOGA C: Intervju Janja	101
	PRILOGA D: Intervju Katja	105
	PRILOGA E: Intervju Metka	107
	PRILOGA F: Intervju Milka	110
	PRILOGA G: Intervju Mirjana	114
	PRILOGA H: Intervju Tilka	116

1 UVOD

Zaradi manjše umrljivosti in podaljševanja življenjske dobe smo danes priča izjemnemu staranju svetovnega prebivalstva, ki v nekaterih evropskih deželah predstavlja motnje v delovanju družbe (Hojnik-Zupanc 1997). Porast starega prebivalstva je v družbi sprožil povečano povpraševanje po oskrbi starostnikov. Spremembe v družbeni strukturi pa botrujejo k prenosu iz neformalne, neplačane skrbi za ostarele, na formalno, torej plačljivo oskrbo (Bettio in drugi 2006).

Italija je država, ki ima trenutno najvišji delež starega prebivalstva v Evropi, Trst pa eno izmed italijanskih mest z največjim deležem prebivalcev starejših od 65 let (Alemani 2008). Slovenija še danes velja za državo, ki ima nižji standard kot Italija, kar je največji 'krivec' za obstoj dnevnih migracijskih tokov v smeri iz Slovenske Istre proti Trstu. V tem delu Slovenije je plačano gospodinjsko delo, ki ga ženske opravljajo v Trstu, še vedno zelo pomemben vir dohodkov mnogih gospodinjstev. V svoji nalogi bom z individualnimi pogovori skušala pridobiti čim več informacij o populaciji delavk, ki delo opravljajo večinoma nelegalno. Omejila se bom na delavke, katerih delodajalci so starejši od 65 let in ki plačljivo pomoč opravljajo na njihovih domovih in ne v institucijah.

Namen pričujoče naloge je odgovoriti na vprašanja, ki so se mi je porajala ob prebiranju literature. Temeljno vprašanje, ki išče vzroke in razloge za nudenje pomoči starostnikom v sosednji Italiji, sem v nalogi razčlenila na več delovnih vprašanj. Pri prvem bom ugotavljala, ali plačano gospodinjsko delo v Italiji opravljajo predvsem ženske z nižjo izobrazbo. V drugem bom raziskovala, kakšno vrsto socialne opore nudijo delavke starostnikom, pri katerih delajo, pri čemer bom predpostavila, da gre predvsem za instrumentalno pomoč (čiščenje, likanje, kuhanje ipd) in ne toliko za emocionalno oporo. V zadnjem vprašanju pa bom ugotavljala, če ženske, ki starostnikom nudijo emocionalno oporo, za to prejemajo tudi dodatno plačilo. S pomočjo raziskave želim tudi spoznati določene lastnosti te skupine migrantk, saj je bilo do sedaj na tem področju opravljenih le malo raziskav, zato ta del populacije še ni dobro raziskan.

Diplomska naloga je razdeljena na teoretični in empirični del. V teoretičnem delu bom najprej pogledala v zgodovino povezanosti in odvisnosti Slovenske Istre in Trsta. V drugem poglavju

bom najprej na kratko opredelila migracije, nato pa se bom poglobila v delovne migracije v Slovensko – Italijanskem obmejnem območju; kako so potekale v preteklosti in kako potekajo danes. V naslednjem poglavju bom pisala o starosti in staranju ter nadaljevala teoretični del s poglavjem o socialni opori, njeni konceptualizaciji, virih, oblikah in posebno pozornost namenila socialnim mrežam starostnikov. V petem teoretičnem poglavju se bom osredotočila na emocionalno oporo. Zaključila pa bom s poglavjem o plačanem gospodinjskem delu. Poglobila se bom v razvoj modernih gospodinjskih delavk ter pregledala, kakšne razsežnosti ima plačano gospodinjsko delo po Evropi in se osredotočila na gospodinje v Italiji ter opisala njegove lastnosti.

V empiričnemu delu naloge bom s kvalitativno metodo raziskovanja skušala odgovoriti na vprašanja, ki sem si jih zastavila in ki vodijo mojo raziskavo. Odgovore na ta vprašanja sem poiskala s pomočjo poglobljenih intervjujev, ki sem jih opravila med osmimi znankami, ki odhajajo na delo v sosednji Trst. V nadaljevanju bom analizo intervjujev razdelila na osem tematskih sklopov ter izide primerjala z nekaterimi že opravljenimi raziskavami in obstoječimi teoretičnimi dejstvi. Empirični del bom zaključila s povzetkom ključnih ugotovitev analize in ugotovila, ali so se moja predvidevanja uresničila.

2 KRATEK POGLED V ZGODOVINSKI NASTANEK POVEZANOSTI ISTRE S TRSTOM

V obdobju antike je območje današnje slovenske in hrvaške Istre bilo v oblasti Rimljanov. Trst je obvladal ozemlje od reke Timav pa do reke Mirne. Med leti 27 in 12 je cesar Avgust postavil mejo Italije na reko Rašo ter ustanovil deseto regijo Italije; Benečijo in Istro (Darovec 1992, 13). Pod Rimljani se je v Istri pričel gospodarski razcvet. Poleg uveljavljenih kmetijskih pridelkov in izdelkov, ki so jih iz istrskih veleposesti pošiljali na sever in v sredozemska pristanišča, se je razvila tudi obrt. Vinu, olju, ostrigam in volni se je pridružilo še pridobivanje barve iz škrlata, valjalnica sukna, tovarna opeke, žganje glin, lončarstvo, izdelovanje amfor za cesarje, izdelovanje stekla, obdelovanje istrskega kamna ter razvoj trgovine. Razvoju slednje je botrovala predvsem dobra prometna povezanost Istre z Italijo oziroma Trstom, saj v Istri že iz tistega časa poznamo dve glavni prometni žili. Via Gemina, ki je vodila iz Ogleja in preko Trsta zavila po Krasu na Materijo, Obrov, Lipo in Klano ter se ob reki Reki spustila na Trsat in pot nadaljevala ob dalmatinski obali. In via Flavia, ki je svojo pot pričela v Trstu ter nadaljevala proti Rižani, Dragonji in Mirni, proti Limeskemu kanalu vse do Pulja (Darovec 1992, 14-15).

Srednji vek je bil zaznamovan s preseljevanjem narodov in razpadom Rimskega imperija na vzhod in zahod. Po propadu zahodnorimskega cesarstva je Istra prešla pod bizantinsko ali zahodnorimsko oblast, ki je vladala vse do obdobja Frankov, ki so Istro dobili po zmagi nad Bizantinci v Italiji leta 788/9. Frankova oblast je temeljito spremenila družbene odnose v Istri, prekinila je rimsko-bizantinsko ureditev in uvedla fevdalizem. Istrska mesta so v 9. in 10. stoletju pričela navezovati stike z Benečani, a so jih kljub temu v 13. stoletju v svoje roke dobili oglejski patriarhi. V 13. stoletju so Benečani osvojili severna istrska mesta, Koper, Izolo in Piran (Darovec 1992, 19-40), ki so se nato v srednjem veku postopoma gospodarsko razvijala. Cvetelo je poljedelstvo, oljarstvo, vinogradništvo, ribolov, solinarstvo in razne druge obrti. V tistem času je bila močno razvita pomorska trgovina (Darovec 1992, 27).

Na začetku 15. stoletja so se v Istri zgodile še zadnje ozemeljske spremembe pod Benečani, ki so zaznamovali celoten Novi vek. Že v 13. stoletju se je v istrskih mestih pojavil kapital od pomorske in kopne trgovine. Prav od te dejavnosti so Istrani imeli največjo korist medsebojnega sodelovanja. A ker so že pred 13. stoletjem imeli Benečani močan vpliv na pomorsko trgovino in so kasneje kontrolirali popolnoma vse trgovske poti, se je razcvetelo

tihotapstvo. Leta 1719 je Trst postal svobodno pristanišče in se pričel hitro razvijati v osrednje srednjeevropsko pristaniško mesto. Od tedaj dalje se je tudi trgovanje med Istro in Trstom povečalo in se začelo spreminjati (Darovec 1992, 41-54).

Do začetka 19. stoletja sta se v Istri izoblikovali dve ekonomski in vojaški središči: Pulj in Trst. Slednje je že od začetka 18. stoletja širilo gospodarske vplive in potrebe v široko zaledje Istre. Zato je bila že tedaj celotna severna Istra usmerjena proti Trstu, veliko delavcev je dobilo trajno, začasno ali pa vsakodnevno zaposlitev. Agrarno zaledje Istre je pridelovalo za Trst, iz Trsta pa so prihajali industrijski izdelki, ki jih v Istri ni bilo mogoče dobiti (Darovec 1992, 61).

2.1 Korenine povezanosti med Trstom in Istro

Korenine povezanosti med Trstom in Istro segajo v daljno 14. stoletje, ko je Trst postal avstrijsko pristanišče. Leta 1719 je postal sodobno pristanišče, v 19. stoletju pa se je mesto razvilo v najpomembnejše gospodarsko središče severne Istre (Darovec 1992, 61).

V drugi polovici 19. stoletja je železniška proga Dunaj-Trst pripomogla k hitremu gospodarskem razvoju in vzpostavila trgovino med Trstom in njegovim zaledjem: Istro, Rezijo, Furlanijo, Krasom...(Ledinek in Rogelja 1995). Okoli leta 1850 se je zaradi razvoja parne plovbe pričel živahnejši promet med obalnimi mesti, njihovimi neposrednimi zaledji in Trstom. Tedaj se je iz koprskega pristanišča v Trst izvažalo večinoma sol, vino, maslo, sir, slanino, loj, volno, kože in svilo. V obratni smeri pa so v Koper prihajali predvsem žito, stročnice, živina, špecerija, tekstilni izdelki ter stekleni in lončeni predmeti. Takrat je živelo tudi trgovanje med Trstom in Piranom. Slednji je v Trst izvažal vino, olje, slane ribe, živalske kože, loj, les za kurjavo ter les za ladjedelništvo; iz Trsta pa uvažal žito, moko, riž, stročnice, klavno živino, gradbeni les, kolonialno blago in različne industrijske proizvode (Titl 1965, 73). Bližina Trsta je vzpodbujala pridelovanje in trgovanje predvsem s sadjem, vrtninami, vinom, senom, drvni in ribami. Ker pa se kmečke družine niso mogle preživljati samo s poljedelstvom, so bile tedaj na koprskem podeželju zelo razvite neagrarne dejavnosti, med katerimi so izstopale mlinarstvo, peka belega kruha, gostilničarstvo ter pranje perila.

Mlinarstvo je bilo razvito predvsem ob rekah Rižani, Drnici in Dragonji ter je v prvi polovici 19. stoletja delovalo predvsem za potrebe Trsta in Severne Istre. Z uvedbo električnih mlinov je pričelo izgubljati na veljavi. Prav tako pomemben vir zaslužka je bila peka belega kruha, ki je zamrla v začetku 20. stoletja, ko so v Trstu pričeli postavljati svoje pekarnice. Največji

potrošnik belega kruha so bila Trst in obalna mesta. S to dejavnostjo so se ženske ukvarjale tam, kjer kmetijska proizvodnja ni dajala presežkov in ob prometnih poteh, kjer je bilo dovolj kurjave in kjer ni bilo pomanjkanja delovne sile. Ta obrt je popolnoma zamrla med obema vojnama. Prav tako je bilo gostilničarstvo v začetku 19. stoletja pomemben vir zaslužka. Največ gostiln je bilo ob pomembnih tovornih poteh, predvsem tistih, ki so vodile v Trst. V Trst pa so redno odhajale tudi perice, ki so prale predvsem za premožnejše tržaške družine. Pranje perila se je razvilo med obema vojnama na območjih ob tekočih vodah; ob reki Rižani, Dragonji in pritoku Pinjevec. Te dejavnosti nista izkoreninila niti nova državna meja, niti sodobni pralni stroji in pralnice, saj so perice tudi po vojni hodile prat perilo k družinam, kjer so že nekoč prale, vendar so svojo dejavnost razširile tudi na druga gospodinjska opravila (Titl 1965, 91-103).

Poleg opisanih dejavnosti je Istro in Trst močno povezovala črna trgovina. Najpomembnejše je bilo prekupčevanje z jajci in žganjem, čeprav so Istrani čez mejo 'švercali' vse ostale izdelke, ki so jih v mestu lahko prodali, saj je bil Trst tedaj gospodarsko, politično-upravno in kulturno središče severozahodnega dela Istre (Tome Marinac v Ledinek in Rogelja 1997).

Prva polovica 20. stoletja je bila zaznamovana z industrializacijo, tehnološko modernizacijo in urbanizacijo, kar je v mesta prineslo elektriko in posledično porast mestnih pekarn. Po prvi svetovni vojni je krušarstvo, prodaja drv, oglja in sena zamrlo. Zaradi izgube avstrijskega tržišča pa je upadla prodaja zgodnje zelenjave, sadja, vina in olja. Poleg tega so v letu 1924 Italijani uvedli zelo strog davčni sistem, ki je prebivalce Istre prisilil v nelegalen način zaslužka.

Dekleta so hodila služiti k bogatejšim kmetom in meščanom. Pospravljale so, prale perilo, čuvale otroke, zbirale in prodajale so mleko, šivale in se ukvarjale s preprodajo. Iz Trsta so v Istro nosile najrazličnejše tržaške artikle (milo, sukanec, blago, gumbe, igle, petrolej, riž, sladkor idr), v zameno so dobile jajca, ki so jih na tržaški tržnici prodale. Može so obdelovali lastno zemljo, se zaposlovali na kmetijah v okolici Kopra in Trsta, hodili na dnevno delo - žurnade ter tolkli kamenje za posip cest – batudo. Istočasno so tudi trgovali z izdelki, ki so prinašali večji zaslužek kot jajca, saj je nad njimi imela država monopol. Najbolj donosno je bilo ilegalno preprodavanje tobaka, alkohola, soli, živine, mesa in olja (Ledinek in Rogelja 2000, 81-93).

Ob koncu dvajsetih let prejšnjega stoletja je bila zaradi gospodarske krize težnja po nelegalnem delu največja. Najbolj so trpeli kraji med Pregarsko planoto in Kraškim robom, ki so bili oddaljeni od pomorskih in železniških prometnih poti, od Kopra in Trsta.

V obdobju med obema vojnama so ljudje iz zaledja Istre poleg domačega kmečkega dela in izdelovanja potrebščin za dom in prodajo na sejnih in vaseh iskali dodatni zaslužek v gospodarskih vejah vezanih na Trst in obalna mesta (Ravnik 1996, 127). V Trstu je bilo veliko povpraševanje po gospodarskih dejavnostih kot so: prevoznništvo, prodaja lesa, drv, oglja, sena, gozdnih sadežev, prodaja in preprodaja pridelkov in vina, razne dejavnosti in začasno zaposlovanje na kmetijah, tudi v okolici Kopra (Ravnik 1996, 134). Seno, drva in les so prebivalci iz zaledja Istre vozili v Trst, Milje, Koper in Piran. Najbolj dobičkonosno je bilo prevoznništvo vina, lesa, kamenja in drugega materiala. V Trstu so Istrani iskali tudi stalno delo ter se zaposlovali kot cestarji, delavci na železnici, v železarni in ladjedelnici.

Po letu 1945 so se pričele velike migracije ljudi v Trst. Na sredini 20. stoletja se je v Trstu še vedno zelo dobro prodajalo mleko, zato so se v katastrskih občinah, ki ležijo v neposredni bližini Trsta (Črni Kal, Gabrovica, Hrastovlje, Loka, Osp, Rožar in Tinjan) močno razširile travniške površine. V katastrskih občinah Boršt, Dekani, Marezige, Truške, Pridvor, Pomjan in Šmarje pa se je že med obema vojnama razvila intenzivna proizvodnja vrtnin za potrebe Trsta (Titl 1965, 26-57).

Trst je vse do leta 1941 močno vplival na razvoj gospodarstva v njegovem neposrednem zaledju. Skoraj vsa kmetijska proizvodnja je bila prilagojena potrebam Trsta, vse dokler ni novonastala državna meja leta 1945 ločila Trst in koprsko zaledje in močno ohromila trgovske poti med tema dvema območjema. Takrat sta se proizvodnja in prodaja kmetijskih pridelkov preusmerila v nove potrošniške centre v Sloveniji in Hrvaški (Titl 1965, 84-90).

Leta 1947 je Pariška mirovna pogodba ustanovila STO – Svobodno Tržaško ozemlje, ki je zajemalo Trst, Koper in Piran z zaledjem in je bilo prav tako razdeljeno na cono A in cono B, ki je tokrat tekla po malo zamaknjeni Morganovi liniji. Območji obeh con naj bi zaživel pod enotno upravo, a do tega ni nikoli prišlo. Londonski memorandum je oktobra 1954 dokončno razrešil tržaško vprašanje in Italiji dodelil Trst z okolico, Jugoslaviji pa Istrski polotok (Repe 1995, 251-253). Tako je novonastala meja med Trstom in Istro uničila stoletne gospodarske vezi med zaledjem in obalo in odrezala Istro od obalnih mest (Ravnik 1996, 160).

2.2 Šavrinke, predhodnice današnjih gospodinjskih delavk

Obdobje, ko so v Istri delovale jajčarice, je vezano na čas, ko je bil vsakdanji delavnik neločljivo povezan s politično zgodovino Istre, upravnimi enotami, spreminjajočimi se mejami in predpisi. Konkretno lahko to politično-zgodovinsko obdobje umestimo v čas od

konca 19. stoletja pa do konca druge svetovne vojne, ko je bilo delovanje in preživetje Slovenske Istre močno vezano na Trst. Takrat so obstajale različne oblike gospodarskih dejavnosti, ki so jih Slovenci nudili Tržačanom. Šlo je za prodajo delovne sile, ko so bile ženske perice ali sobarice; za prodajo svojih pridelkov, ko so po večini ženske prodajale sadje, zelenjavo in mleko; za prodajo izdelkov, kjer so bile najpomembnejše krušarice ter preprodajo, kjer so bile najbolj aktivne jajčarice, čeprav so bile tudi preprodajalke mesa zelo aktivne. Vendar pa je za prve značilno, da so po svojo robo hodile v sosednjo Hrvaško in tako imele posredniško vlogo med Trstom, torej mestom in oddaljenimi kraji v osrednji Istri. V slovenskem delu Istre je bil pojem Šavrinije zelo nejasen, medtem ko je za Hrvate to območje obstajalo. Zanimivo pa je, da je prav na Hrvaškem Šavrinka močnejše vezana na žensko, ki prodaja jajca, kakor pa na žensko iz določenega območja; torej je poudarek na poklicni komponenti (Ledinek in Rogelja 1995).

V današnjem času je podoba Šavrinke vezana na podobo pogumne ženske, ki je v daljne kraje pešočila po različno robo in jo nato prodajala v Trstu. Vendar pa je bilo opredeljevanje Šavrinke, Šavrinov in Šavrinije v preteklosti pogojeno z različnimi komponentami: etnično-geografskimi značilnostmi; upoštevanje različnih oblik dejavnosti in pojavnosti; poklicno opredeljevanje. Avtorici Ledinek in Rogelja sta v svojem delu pregledali zgodovinske vire in ugotovili, da se omembe Šavrinov v literaturi najprej pojavijo v drugi polovici dvajsetega stoletja, kjer so obravnavani kot etnična skupina. V delu Taramellija so Šavrini omenjeni kot frakcija slovenskega plemena, ki živi na Goriškem, Kranjskem, Koroškem in Štajerskem (Taramelli v Rogelja in Ledinek 1996). Deset let mlajši zapisi označujejo Šavrine kot Slovence med Trstom in Savudrijo, ki izhajajo iz starejše slovenske naselitve Istre (Czoernig v Rogelja in Ledinek 1996). Le kakšno leto kasneje se v avstrijski literaturi pojavi pojem Šavrinke kot ženske, ki je opredeljen tako teritorialno kakor tudi dejavnostno. V vsej literaturi iz devetnajstega stoletja je Šavrinka predstavljena kot prebivalka določenega ozemlja in ne kot jajčarica, ki je v današnji opredelitvi tesno povezana s pojmom in figuro Šavrinke (Ledinek in Rogelja 1995, 40). Obstoječi geografsko etnični pristopi definiranja šavrinske identitete so v literaturi dvajsetega stoletja zelo nejasni. Šavrinka se pojavlja predvsem v umetnosti in ne toliko v znanstvenih zapisih; torej v poeziji, prozi in upodabljalni umetnosti. In prav v umetnosti se Šavrinka prvič identificira z jajčarico, ki je živela v Slovenski Istri med koncem 19. in začetkom 20. stoletja. Preko leposlovja, upodabljalne umetnosti in ljubiteljske dejavnosti je imela zgodovinska jajčarica odločilno vlogo pri oblikovanju tako poklicne kot tudi etnične, socialne in regionalne šavrinske identitete (Ledinek in Rogelja 1995).

Preko umetnostnih del je Šavrinka postala simbol, za katerim se skriva celotna podoba istrskih žena. V širši javnosti je pridobila status pomembne akterke v zgodovini Istre (Ledinek in Rogelja 1995).

2.3 Šavrinska identiteta

Dejavnost, ki so jo opravljale jajčarice, je postopoma prešla na raven simbola za istrsko ženo in počasi se je izoblikovala predstava o Šavrinki kot ženski, ki je pogumna, drzna, preračunljiva, delavna, vzdržljiva, v fizični in psihični kondiciji, saj je morala za dosego cilja več dni pešačiti. Poleg tega pa je bila tudi ločena od svoje družine. Zaradi prekupčevanja med hrvaško Istro in Trstom je bil njihov razpon komuniciranja zelo širok, saj so bile primorane obvladati poleg slovenskega, tudi hrvaški in italijanski jezik. Socialno in geografsko pa so se gibale med bedo in revščino na eni in tržaškim bliščem na drugi strani (Ledinek in Rogelja 1995).

Avtorici Ledinek in Rogelja sta formiranje šavrinske identitete strnili v tri faze. Najprej sta šavrinsko identiteto povezali z geografsko-etnično in deloma poklicno identiteto. Ugotovili sta, da se je oznaka Šavrina prvič pojavila ob koncu 19. stoletja v leksikografskem orisu 'Avstroogrška v sliki in besedi', s katero je definirana ženska, Slovenka iz sodnega okraja Piran in Koper ter okolice Trsta, ki v mestih prodaja sadje, mleko, drva in kruh (Ledinek in Rogelja 2000, 97).

Kasneje, v obdobju med obema vojnama, identificiranje iz etnično-geografskega smisla preide predvsem na poklicno identiteto, saj so osrednji Istrani poimenovali Šavrinke preprodajalke iz severa, ki so trgovale med Istro in Trstom (Ledinek in Rogelja 2000, 98). V istem obdobju postanejo tudi v Slovenski Istri Šavrinke tiste preprodajalke, ki svojo robo kupujejo na Hrvaški. V povojnem času, ko je trgovina z Istro zamrla, je zamrla tudi identifikacija s Šavrinko (Ledinek in Rogelja 2000, 98). Oživela so jo upodabljanja v umetnosti; leposlovju, slikarstvu, kiparstvu in raznih društvih. Danes, torej v zadnji fazi, Šavrinke kot jajčarice - preprodajalke, ni več. Šavrinska identiteta je prešla na osebno raven in je iz simbola istrske žene prerasla v oznako vseh slovensko govorečih Istranov. V Šavrinki je idealizirana dejanska zgodovinska oseba s poimenovanjem slovensko govorečega istrskega etnosa (Ledinek in Rogelja 2000, 100). To fazo sta avtorici imenovali fazo simbolne identitete (Ledinek in Rogelja 1995).

3 MIGRACIJE

Migracije so star družbeni pojav, ki je nastal potem, ko je družba dosegla takšno stopnjo razvoja, da je njena populacija postala stalno naseljena. Povzročale so družbene spremembe, napredek in nazadovanje v družbenem razvoju, saj so povzročile uničenje razvitejših kultur in njihovo stagniranje. Znanstveniki so sprva želeli fenomen migracij pojasniti s trditvijo, da so le-te človeku prirojene, kasneje pa so jih pričeli povezovati z razvojem. To pa zato, ker je migracija dejavnik aktiviranja, spodbudnik ustvarjalnosti novega in ker prispeva k medsebojnemu komuniciranju med različnimi kulturami in razpršitvi kultur v širšem prostoru. V vseh zgodovinskih obdobjih družbe so pojavne oblike populacijskih gibanj zelo različne; od prisilnih oblik: invazije, kolonizacije, izгона itd., do relativno svobodnih odločitev o spremembi geografskega in socialnega prostora (Klinar 1976, 15-16).

3.1 Kratka opredelitev pojmov

Pri opredelitvi pojma migracije naletimo na težavo, saj zaenkrat še ni enotnega konsenza o definiranju tega pojava. Christensenova definira migracije kot dogodke, selitve med različnimi vrstami okolja (mestnega ali podeželskega) ali med nacionalnimi enotami (Verlič Christensen 2000, 1117). Definicija migrantov je zapisana tudi v »Izhodiščih za oblikovanje politike priseljevanja Republike Slovenije« iz leta 1998 in pravi, da so migracije "fizično gibanje posameznikov ali skupin prebivalstva v geografskem prostoru, ki zajemajo prestop neke administrativne meje in relativno trajno spremembo kraja bivanja" (Medved 1998, 11). Lahko so zunanje ali notranje, glede na državne meje ali pa glede na večetnično ali večnacionalno skupnost, kakršna je Evropska Unija (Verlič Christensen 2000, 1117). Notranje migracije so tiste, pri katerih se odselitveni in priselitveni kraj nahajata znotraj iste države, zunanje (v nadaljevanju mednarodne) pa tiste, kjer se ta dva kraja nahajata v različnih državah, kar pomeni prestop državne meje. Slednje vplivajo na število in razporeditev prebivalstva države in pomembno vplivajo na odnose med državami. Zato so posamezne države že zelo zgodaj pričele posegati v procese zunanjih migracij z migracijsko politiko (Malačič 2003, 179).

Migracije združujejo dva pojma in sicer; emigracije, ki predstavljajo gibanje ljudi iz njihove izvorne družbe (odhajanje, izseljevanje, beg v tujino) v imigrantsko družbo ter imigracije, ki pomenijo trajni prihod, priselitev ali vselitev v imigrantsko družbo (Klinar 1976, 16-17).

Prav tako ni enotne definicije za opredelitev migranta. Mednarodni migrant se po navadi nanaša na osebo, ki za daljši čas (tri mesece ali eno leto) zapusti eno državo in biva v drugi (Medved 1999, 6). Druga različica te definicije pa pravi, da se pojem migrant najpogosteje nanaša na tiste osebe, ki najmanj za eno leto zapustijo državo, katere so državljani (Zavratnik Zimic 2005, 5).

Posamezne vrste selitev se med seboj razlikujejo. Malačič (2003, 156) jih deli na:

- začasne in trajne ali stalne;
- primarne, sekundarne in povratne;
- ruralne in urbane;
- posamične (individualne) in skupinske (kolektivne);
- prostovoljne in prisilne;
- invazije (masovni vdor ali priselitve proti volji prebivalstva danega območja) in infiltracije (postopno in dolgotrajno načrtno priseljevanje).

Svet je preplavljen z migracijskimi tokovi, ki potekajo od manj razvitih k bolj razvitim družbam; od družb, kjer so omejene politične in religiozne svoboščine k družbam, ki zagotavljajo več političnih in osebnih svoboščin; od družb, kjer divjajo vojne pa k družbam, kjer vlada mir (Klinar 1976, 22) .

Glede na vzroke in motive selitev Klinar (1976, 27-30) mednarodne migracije razdeli v tri skupine. Prvo pogojujejo ekonomski in demografski vzroki, drugo politični in vojaški, tretjo skupino pa osebni in družinski vzroki. Nadalje pa opredeli tipologijo mednarodnih migracij:

- moderne migracije,
- sodobne migracije,
- ekonomske migracije,
- politične migracije,
- trajne in občasne migracije,
- organizirane in neorganizirane migracije,
- prostovoljne in prisilne organizacije,
- konservativne in inovacijske migracije ter
- beg možganov.

Večina dosedanjega migracijskega raziskovanja je prezrla in zanemarila žensko izkušnjo ter se ukvarjala samo s položajem moškega. Ekonomske migracije so bile njegova domena in dolžnost, saj je veljal za skrbnika celotne družine, ki je moral iti v svet in tam zaslužiti dovolj, da bi lahko preskrbel celo družino. Pri analizi migracij in družbe je bila ženska perspektiva zgodovinsko spregledana. Ženske naj bi v svet odšle zato, da sledijo moškemu (Razpotnik 2003). Velikokrat pa so predstavljene kot tiste, ki z aktom migracije želijo pobegniti iz družbe, v kateri vladajo in so institucionalizirane patriarhalne in respresivne oblike ter kot žrtve družbene dominacije, s katero se ne znajo spoprijeti in ji zato želijo ubežati (Kofmann in drugi v Razpotnik 2003). V obeh primerih je motivacijski dejavnik želja po socialnem napredovanju in socialnemu ugledu h kateremu močno vpliva zmožnost večjega zaslužka. Danes velja, da lahko tudi ženske, ki se odselijo v tujino in tam uspejo, prinesejo družini ugled in materialno korist (Razpotnik 2003, 384).

Še vedno pa so najbolj izrazite klasične smeri migracij, ki potekajo iz vzhoda na zahod ter iz juga na sever oziroma od bolj tradicionalnih k manj tradicionalnim oblikam družbe. Še vedno ostaja odprto vprašanje, ali te selitve izpolnijo ženska pričakovanja o boljšem položaju. Delovna mesta, ki so jim dostopna, so slabše plačana ter povezana s tradicionalno žensko vlogo v zasebni sferi, po večini strežba in nega (Razpotnik 2003, 384).

3.2 Migracije v Slovenski Istri

Dnevne migracije, začasne selitve, preselitve in izseljevanje iz istrskega zaledja so stari in obsežni pojavi, ki jih lahko razdelimo v dve skupini: izseljevanje v druge države in celine in selitve proti Trstu in obalnim krajem (Ravnik 1996, 241).

Zaradi možnosti zaposlitve v kmetijski proizvodnji in gospodarsko razvitem Trstu so bile v Slovenski Istri čezoceanske migracije maloštevilne (Titl 1965, 104). Vendar pa lahko o izseljevanju govorimo šele po letu 1954, ko so čez enovito kulturno regijo, v kateri sta bila povezana Istra in Trst, potegnili državno mejo. Med tema dvema območjema pa ni šlo le za običajno povezanost, temveč za nekaj izjemnega; izredno bližino močnega gospodarskega središča in pasivnega zaledja. Dva popolnoma drugačna, odmaknjena, a dopolnjujoča se svetova sta si bila dosegljiva v vsakdanjem življenju (Ravnik 1996, 241-243). Zaradi ugodnih kmetijskih in gospodarskih pogojev so bile močne predvsem migracije kmečkih delavcev iz

širšega jugovzhodnega koprskega področja proti obali, kjer so prometni in klimatski pogoji omogočali intenzivno pridobivanje vrtnin, sadja in vina, medtem ko so si delavci iz vseh ostalih krajev iskali delo v sosednjem Trstu. Zelo močne so bile selitve na sezonsko delo, saj je zaradi proizvodnje vrtnin, vinogradništva in obiranja oljk na tem območju primanjkovala delovna sila. Sezonske migracije so bile deljene na tri različna obdobja. V pozni jeseni so se možje odpravili zdoma ter v Trstu ostali največ dva meseca. Ponovno so se vrnili ob koncu marca ter ostali vse do začetka košnje trave, ki je bila tedaj pomemben vir zaslužka, saj so velike količine sena prodajali prav v Trst. Zadnje obdobje sezonskih migracij pa je bilo konec avgusta. Stalne zaposlitve v tržaškem pristanišču ter industriji pa so iskali predvsem prebivalci iz krajev ob hrvaški meji (Titl 1965, 104-111).

Selitve v tem delu Slovenije so bile poleg ekonomskega položaja kmečkega delavca močno pogojene tudi s povezanostjo družinskega življenja; s posebnostjo istrskih družin in egalitarnim sistemom dedovanja, ki prebivalstvo zadržuje v domači pokrajini, vendar pospešuje mobilnost v regiji. Ljudje so vztrajali na razdrobljeni posesti, zato je bil dodatni zaslužek nujno potreben. Istrani so v Trstu imeli možnost stalne zaposlitve, trgovanja s pridelki ter sezonskega dela na kmetijah (Ravnik 1996, 244). Velja omeniti še eno značilnost Istre. Hiše, ki so ostale prazne po tem, ko so se njeni prebivalci odselili v Trst, so naselili prebivalci iz notranjosti Istre. Tam so ostali kako leto, morda desetletje in tudi oni odšli proti Trstu. Kasneje so to isto hišo naselili drugi ljudje. Za marsikatero družino je taka naselitev v obalnem pasu pomenila le postojanko na poti do Trsta (Ravnik 1996, 246). Istrani, ki so se naselili v Trstu, so sorodnikom, sosedom ali znancem pomagali poiskati stanovanje in zaposlitev v Trstu (Ravnik 1996, 250).

3.3 Čezmejne dnevne delovne migracije

Slovenci spadamo med evropske narode, ki imajo najvišji delež odseljenega prebivalstva iz etničnega teritorija. Odseljevanje je bilo najmočnejše v drugi polovici 19. stoletja, ko so bili migracijski tokovi usmerjeni predvsem v industrijske predele srednje in zahodne Evrope ter v ZDA. Slovensko agrarno podeželje je bilo prenaseljeno, industrializacija pa prepočasna, da bi lahko zadržala domačo delovno silo. Emigracije so bile zelo obsežne tudi naslednjih 50 let 20. stoletja, kjer gre izpostaviti predvsem politične emigrante, ki so se izseljevali v Kanado, Argentino in Avstralijo. Velike spremembe etnične in socialne strukture prebivalstva pa je Slovenija doživela med in po drugi svetovni vojni, ko je prišlo do masovnih selitev različnih

skupin prebivalstva na ozemlju današnje Slovenije. V nekaj desetletjih po vojni pa se je pretežno agrarna družba spremenila v industrijsko, kar je s seboj prineslo deagrarizacijo in polno zaposlenost aktivnega prebivalstva ter vse bolj intenzivne migracije delovne sile (Klemenčič v Zupančič 2003, 73).

Tematika mednarodnih selitev je eno izmed strateških razvojnih vprašanj Slovenije predvsem zaradi njene lege, ki je na eni strani na vratih Balkana, na drugi pa na robu razvitega pola Evrope in Evropske unije, katere ena od temeljnih svoboščin je prosti pretok delovne sile. Selitveni tok zaradi dela ima v evropskem prostoru dolgo tradicijo, vendar postaja v moderni dobi vse bolj dinamičen in strukturno raznovrsten. Z združevanjem v Evropsko unijo postajajo odprte meje med državami vse bolj administrativne. Tako imajo čezmejni tokovi delovne sile bolj prosto pot in postajajo celo dominantni (Soutif v Zupančič 2003, 70).

Zupančič (2003, 70) ugotavlja, da so najbolj frekventne čezmejne dnevne migracije delovne sile iz Slovenije v Italijo in Avstrijo. Zelo malo ali pa skorajda nič pa je teh tokov v preostali dve sosednji državi, Hrvaško in Madžarsko. Avtor v svoji raziskavi ugotovi tudi, da je obstoječi pretok delovne sile iz Italije in Avstrije v Slovenijo veliko manjši, kakor v obratni smeri, vendar pa strukturno izredno pester in zanimiv. Slovenija je prav tako ciljno območje dnevnih čezmejnih migrantov iz Hrvaške in Madžarske.

Začetniki delovnih migracij naj bi bili krošnarji, ki so v obdobju 19. stoletja odhajali večinoma na sezonsko delo in za katere velja, da med območji stalnega in začasnega bivanja ni bilo funkcionalne povezave. Prav tako štejemo za začetnike sezonskega dela maronarje, ki so iz Dolenjske ter delov Goriške hodili v Trst in na Dunaj prodajati kostanj. Njihovo delo in bivanje sta bila prav tako izrazito sezonska. Po definiciji je sezonsko delo oblika začasnega dela v tujini, kjer se udeleženi delavci zadržujejo med sezono (Zupančič 2003, 75). Današnji, moderni zdomci, se najpogosteje zaposlujejo v turizmu, majhen delež v gozdarstvu in kmetijstvu. Najobsežnejši tok delovnih selitev v Evropi predstavljajo prav zdomci, ki so po uradni statistični opredelitvi delavci na začasnem delu v tujini. Sezonske selitve so se ob izboljšani prometni dostopnosti, boljši motorizaciji in raznovrstni ponudbi delovnih mest z razvojem obmejnih območij v sosednjih državah ter odprtih mejah počasi spremenile v tedenske in celo dnevne delovne migracije preko državne meje (Zupančič 2003, 76).

Pred razpadom habsburške monarhije ter pred gradnjo sodobnih prometnih povezav je delo gospodinjskih pomočnic v mestu velikokrat pomenilo tudi daljše bivanje v njem. V času med obema vojnama in po letu 1954, ko je bilo odpravljeno Svobodno Tržaško ozemlje, se je ob

italijansko jugoslovanski meji obnovil pretok blaga in ljudi. Zaposlitev Slovenk v tržaških gospodinjstvih se je spremenila v vse bolj dnevno migracijo. Te so se tedaj prevažale z avtobusi, danes pa se po večini vozijo z lastnimi avtomobili (Verginella 2006, 145-146).

Število čezmejnih dnevnih migrantov je rezultat razmerja med ponudbo dela na ciljni strani in iskalci dela oziroma delovno silo na prispevni strani meje (Zupančič 2003, 70). Tako dnevne migracije lahko obstajajo samo, če je na prispevni strani razpoložljiva delovna sila in če je leta zainteresirana za različna dela in zaslužek onkraj državne meje ter če ima ustrezne informacije in zveze ter ustrezne prometnice in prepustne mejne prehode. Prav tako pa mora tudi ciljno območje izpolnjevati nekatere zahteve, ki so potrebne za obstoj tega pojava. Obstajati mora potreba po delu oziroma prosta delovna mesta, kapital, informacije in pripravljenost oblasti, da čezmejne delovne migrante sprejme. Samo, če se obmejni območji strukturno bistveno razlikujeta, se lahko na eni strani meje sproži ponudba in na drugi povpraševanje po delovni sili (Zupančič 2003, 71).

V slovenskem prostoru so od nekdanj obstajali močni čezmejni delovni tokovi proti trem večjim mestom: Trstu, Gorici in Reki. Sklenitev Osimskih sporazumov leta 1975 in njihova ratifikacija leto pozneje, ki je ustvarila vrsto mejnih prehodov (mednarodnih, meddržavnih, obmejnih ter kmetijskih) je pospešila čezmejne dnevne delovne migracije med Slovenijo in Italijo. Po potresu leta 1976 je Furlanija razvila močno gospodarstvo ter s tem odprla številna nova delovna mesta. Zaradi odprte meje in dobrih informacij se je kmalu močno okreplil enostranski tok vozačev iz Slovenije, ki so v obmejnih krajih iskali različne oblike zaposlitve (Klemenčič v Zupančič 2003, 76). Obseg dnevnih delovnih migracij se je močno povečal po osamosvojitvi Slovenije, saj se je zaradi tehnoloških viškov in stečajev industrijskih podjetij močno povečala brezposelnost. Hkrati pa so se povečale tudi možnosti potrošnje različnih vrst blaga in storitev (Bufon 1997). Poleg legalnih zaposlitev z delovnimi dovoljenji in urejenimi statusnimi vprašanji delovnih razmerij in pravic ter dolžnosti se je zaradi velikega povpraševanja povečal tudi obseg dela na črno.

Danes predstavljajo čezmejne dnevne delovne migracije pomemben čezmejni pretok in obsegajo najrazličnejše vrste poklicev, storitev in uslug. Zupančič je definiral dnevne in tedenske delovne migrante tiste osebe, ki imajo slovensko državljanstvo, stalno živijo v Sloveniji in ki pogosto, praviloma dnevno, potujejo na delo v sosednjo državo (Zupančič 2003, 77).

Dejavnike, ki pospešujejo čezmejne migracije delimo na:

- splošne,
- dejavnike privlačenja na strani ponudnikov dela (v območjih imigracije) in
- dejavnike potiskanja na strani ponudnikov delovne sile (v območjih emigracije) (Zupančič 2003, 77).

Splošni dejavniki so tisti, ki migracije omogočajo in jih pospešujejo. Med te spadajo:

- odprte meje in njihov zadosti liberalen režim, da migracijske tokove dopušča;
- informacije o razpoložljivi delovni sili, njihovih željah in interesih na eni strani meje; informacije o prostih delovnih mestih oziroma možnostih dela in zaslužka ter ostalih ugodnostih na drugi strani meje ter
- tehnične možnosti izražene v stopnji motorizacije in kakovosti cestnega omrežja (Zupančič 2003, 77-82).

Potisni dejavniki so tisti, ki v območjih emigracije oziroma v prispevnih območjih spodbujajo odhajanje ljudi na delo v tujino. V Sloveniji so med temi dejavniki najvplivnejši naslednji:

- skromna ponudba delovnih mest v domačem okolju;
- neustrezna ponudba delovnih mest v domačem okolju;
- želja po boljšem zaslužku za isto ali podobno delo;
- želja po delu v tujini;
- želja po zaslužku izven rednega delovnega razmerja;
- razpoložljivi čas;
- usposobljenost prebivalstva;
- dvolastniki;
- delovna razmerja iz obdobja Jugoslavije (Zupančič 2003, 77-82).

Privlačevalni dejavniki so tisti, ki delujejo v območjih imigracije, na strani ponudnikov dela.

Mednje štejemo:

- razpoložljiva delovna mesta;
- cena dela oziroma pričakovani zaslužek;
- možnost dela po pogodbi ali brez nje;
- različne ugodnosti (Zupančič 2003, 77-82).

Navedeni motivacijski dejavniki ne veljajo za vse smeri tokov. Tako delovni migranti iz bolj razvitih držav članic prihajajo v Slovenijo iz okolij, kjer imajo višji življenjski standard. Plačilo tem migrantom ni poglavitni dejavnik, saj se za selitve odločajo predvsem zaradi: delovnega izziva novega okolja; poklicne priložnosti in nadaljevanje kariere; kakovosti bivanja v Sloveniji; starih partnerstev in utečenega sodelovanja ter zaradi osebnih razlogov (Zupančič 2003).

3.4 Lastnosti obmejnega območja

V raziskavi, ki je bila opravljena med letoma 2000 in 2001, so podrobno analizirali območja ob slovenskih mejah. Ker je raziskava obsegala čezmejne migracije v Italijo in Avstrijo, so bila analizirana tudi vsa območja ob Avstrijski meji. Sama se osredotočam na območja ob Italijanski meji, predvsem na Slovensko Istro, čeprav je migracijski tok proti Trstu zelo močen tudi iz Krasa (Zupančič 2003, 82).

Območji na eni in drugi strani slovensko italijanske meje sta terciarizirani in urbanizirani, vendar pa se v nekaterih lastnostih zelo razlikujeta. Slovenska Istra je obmorsko, sicer pa gričevnato in hribovito površje. Območje je gosto naseljeno in v priobalnem pasu močno urbanizirano. Pomembna gospodarska veja Slovenske Istre sta promet in trgovina ter vrsta uslužnostnih dejavnosti. Trst pa je mesto stare trgovsko poslovne in pomorske tradicije, sedaj pa nazaduje v gospodarskem in demografskem pogledu. Kljub temu pa še vedno ponuja vrsto zaposlitvenih možnosti.

Med dnevnimi delovnimi migranti so pretežno ženske različnih starosti in poklicev, za katere niso značilna sezonska nihanja. Zaposlujejo se predvsem v različnih gospodinjskih in hišnih opravilih. Glede na čedalje večji problem ostarelega prebivalstva v Trstu, je oskrba ljudi vse bolj potrebna in iskana (Zupančič 2003, 87).

Zupančič je v svojih terenskih raziskavah ugotovil, da je slovenskih dnevnih delovnih migrantov v Italijo in Avstrijo skupno skoraj 13000. V raziskavi, ki so jo opravili leto kasneje, pa so našli takih migrantov še 1000 več, kar pomeni, da zaradi boljših komunikacijskih možnosti in večje prostorske mobilnosti število teh migracij narašča. Skoraj 8000 migrantov se na delo odpravlja v Italijo, vendar pa so v tej številki poleg prebivalcev Slovenske Istre zajeti tudi prebivalci Zgornjega Posočja, Brd, Goriškega, zahodnega Krasa, Krasa. Samo iz

Slovenske Istre na čezmejno delo v Trst in njegovo širšo okolico odhaja približno 2300 migrantov dnevno, sicer pa Trst zaposluje okoli 4000 slovenskih dnevnih migrantov (Zupančič 2003, 93).

Dokler še nismo bili polnopravni člani Schengenskega območja, so dnevni migranti uporabljali skoraj vse mejne prehode, razen planinskih in kmetijskih. Izbiri mejnega prehoda je po večini botrovala najkrajša razdalja med domom in delovnim mestom ter delovni čas mejnega prehoda, saj so imeli obmejni prehodi omejen delovnik. Z več kot 1800 dnevnimi migranti je bil mejni prehod Škofije najbolj pomemben prehod med Slovenijo in Italijansko stranjo. Med migranti so prevladovale ženske, ki odhajajo v Italijo predvsem na pomožna dela v gospodinjstvu (Zupančič 2003, 95).

Po nekaterih ocenah naj bi bila kvalifikacijska struktura dnevnih čezmejnih migrantov nižja od strukture območja, v katerem delajo, čeprav je to nemogoče natančno določiti. Med dnevnimi migranti je tudi veliko upokojencev, kjer prevladujejo osebe z osnovnošolsko ali nižjo izobrazbo. Vendar pa se zaradi vse večjih potreb po bolj kvalificirani delovni sili na drugi strani meje kaže trend izboljševanja kvalifikacijske strukture migrantov. Vse več je poklicev, ki zahtevajo določena znanja (jezik, poznavanje navad, kulture, mentalitete) in strokovno izobrazbo. Kljub temu pa bo potreba po pomožnih delih v gospodinjstvu in kmetijstvu vsekakor ostala (Zupančič 2003, 97).

Največ čezmejnih migrantov opravlja dela izven delovnega razmerja, torej delajo na 'črno'. Poleg pomožnih del v obrti, trgovinah, gostinstvu, v industriji in na kmetijah izstopajo v tem območju pomožna dela v gospodinjstvu. Značilno je, da se za to vrsto del ne sklepajo niti pogodbe niti delovna razmerja. Delovnik ter višina in način plačila se določita po individualnem dogovoru z delodajalcem. Gre za dela, ki jih po večini opravljajo ženske, saj gre za različna hišna opravila, kot so pospravljanje stanovanja, likanje perila, urejanje vrtov in zelenic ter nego in oskrbo ostarelih ljudi (Zupančič 2003, 80-102).

Čezmejne dnevne migracije puščajo na eni in drugi strani meje raznovrstne posledice; gospodarske, demografske, prostorske, kulturne, jezikovno-etnične, v načinu življenja in vrednotah ter pospešujejo medregionalno sodelovanje (Zupančič 2003, 102).

Žensko prestopanje družbenih in nacionalnih meja ima še danes pomembne gospodarske učinke. V preteklosti je bilo delo v Italiji pomembno predvsem v prvem povojnem času, ko je bil dohodek slovenskih družin povsem odvisen od kmetijstva. Povečevale so ga ženske, ki so

v sosednjo državo tihotapile poljedeljske pridelke, tobak in meso. Prav tako je v devetdesetih letih 20. stoletja, ko so mnoge ženske na slovenski strani meje zaradi tranzicije izgubile službe v tovarnah, zaposlitev v sferi plačanega, a po večini neprijavljenega in družbeno nepriznanega gospodinjskega dela v Italiji, pomenila krizno rešitev za marsikatero družino (Verginella 2006, 17).

Vendar pa prestopanje državne in nacionalne meje ni imelo samo gospodarskih učinkov. V preteklosti so ženske iz Trsta poleg materialnih dobrin prinašale tudi nekatere moralne in socialne vzorce, s katerimi so se srečevale v družinah, za katere so delale. V istrske vasi so prinašale meščanske vedenjske vzorce in standarde v oblačilni in bivalni kulturi. V tradicionalno istrsko podeželje so prinašale svežino mesta, ki je bilo v gospodarskem in kulturnem razcvetu (Verginella 2006).

Danes ostajajo predvsem gospodarski učinki prestopov meje, saj je gospodarski razvoj izenačil standard med zaostalim podeželjem in naprednim mestom (Verginella 2006).

4 STAROST

OZN je v 80-ih letih 20. stoletja napovedal, da bodo v začetku 21. stoletja v ospredju trije problemi človeštva: problem prehrane, problem energije in problem ob spremembah v populacijski strukturi prebivalstva sveta (Accetto 1987, 9). Danes smo priča izjemnemu staranju svetovnega prebivalstva, ki se pojavlja kot "stranski proizvod" razvojnih sprememb industrijskih družb. Zaradi manjše umrljivosti in podaljševanja življenjske dobe, ki sta posledici boljšega življenjskega standarda in zdravstvenih razmer ter zmanjševanja rojstev in usmerjanja življenja v nuklearno družino, je delež starih ljudi vse večji po celem svetu (Hojnik-Zupanc 1999, 39). V deželah evropske ali zahodne kulture pa je ta delež že tako visok, da povzroča izjemno težke naloge za urejeno delovanje družbe in držav ter celo preživetje te kulture (Ramovš 2003, 223).

V Sloveniji je bilo leta 1990 skupno 1 999 945 prebivalcev, od tega 216 343 starejših od 65 let, kar je znašalo 10,8 % celotne populacije (Statistični urad Republike Slovenije). Takratne projekcije so nakazovale, da se bo ta številka leta 2020 povešala na 311 706 ljudi, kar bi bilo približno 15 % populacije (Jakoš 1994), kar smo v Sloveniji že presegli. Podatki, ki jih je objavil statistični Urad Republike Slovenije kažejo, da je bilo leta 2007 v Sloveniji skupno 2 025 866 prebivalcev, od tega je delež starejših od 65 let znašal kar 16,1 %, kar je v številki že 326 847 prebivalcev (Statistični urad Republike Slovenije 2008).

4.1 Definicija staranja in starosti

Gerontologi so zapisali različne definicije starosti in staranja ter oba procesa pojasnjevali z različnimi teorijami, ki jih Accetto (1987, 38-39) deli v dve skupini: genetične in negenetične teorije staranja. Požarnik (1981, 11-12) je opredelitve starosti ločil na biološke, psihološke in sociološke. Biološke teorije razlagajo proces staranja kot spremembe v organizmu, ki nastanejo kot posledica starosti in staranja na molekularni in celični ravni. Psihološke teorije staranja proučujejo človekov kognitivni razvoj, socialni razvoj in specifična področja, kot so spomin, učenje, občutenje in percepcija, motorične sposobnosti in ostalo v zadnjem življenjskem obdobju (Mali 2008, 42). Sociološke teorije pa opazujejo odnos med človekom

in njegovim socialnim okoljem, saj je človekovo počutje odvisno od pričakovanj okolja (Požarnik 1981, 11-12).

Tako lahko k definiciji, ki staranje opredeli kot kompleksen proces, v katerem sodelujejo genska razmerja in notranji ali zunanji metabolični produkti, ki vplivajo na genske zasnove (Accetto 1987, 39), dodamo še številne zunanje dejavnike (Požarnik 1981, 20). Strokovnjaki so namreč ugotovili, da na dolžino življenja vplivajo tudi nekateri psihološki in socialni dejavniki, med katerimi najbolj izstopajo inteligentnost, posameznikov odnos do ljudi, dejavnost, pestrost življenja, dobro razpoloženje, družabnost, usmerjenost v prihodnost in občutek koristnosti (Požarnik 1981, 21-22). Predvsem pa sta za dolgo življenje pomembna telesno in duševno zdravje posameznika.

Če je staranje opredeljeno kot proces, je lahko starost definirana kot tretje obdobje v življenju človeka. Po mladosti in srednjih letih nastopi obdobje, ko človek dozori do popolne človeške uresničitve. Takrat skrb za materialni razvoj prepusti naslednjim generacijam, pri vsakem posamezniku pa se z upokojitvijo pojavi nova kakovost svobode in življenjskih možnosti za dejavno življenje. Značilna življenjska naloga osebe v tem obdobju je predajanje življenjskih spoznanj in izkušenj neposredno soljudem in posredno kulturi (Ramovš 2003, 68-69).

Ramovš (2003, 69) razlikuje tri različne starosti, ki pa niso značilne le za tretje življenjsko obdobje. Prva je kronološka starost, ki jo pokaže datum rojstva. Druga je funkcionalna ali biološka starost, ki se kaže v tem, koliko človek zmore samostojno opravljati temeljna življenjska opravila in koliko je zdrav. Zadnja pa je doživljajska starost, ki kaže celosten človekov odnos do starosti; kako jo človek sprejema in doživlja.

V osemdesetih letih 20. stoletja so v Jugoslaviji demografi šteli v skupino stare populacije prebivalce pri 60. in več letih, saj naj bi 60 leta bila ločnica med srednje staro in staro populacijo. To mejo so postavili predvsem zato, ker je Jugoslovanski pokojninski zakon temeljil na šestdesetem letu starosti kot letu upokojevanja. Vendar pa so že tedaj študije o starosti v razvitem svetu postavljale mejo na 65. leto (Accetto 1987, 14-15). Prav tako mejo pa je postavila tudi Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) in jo danes upošteva večina gerontologov (Pečjak 2007, 13) in statistikov (Kastenbaum 1985, 15).

5 SOCIALNA OPORA

Hitro naraščanje starega prebivalstva je v družbi sprožilo povečano povpraševanje po oskrbi tega dela populacije. Za Mediteranske države (Italijo, Španijo, Grčijo in Portugalsko) je značilno, da družinski člani, po večini hčere ter neveste, skrbijo za ostarele družinske člane. Glede na tempo življenja ter vse bolj pomembne kariere žensk pa se neformalna skrb za ostarele starše prenaša na formalno skrb, torej na najete gospodinje in pomočnice (Bettio in drugi 2006). Italija je država, ki ima največji delež starega prebivalstva v Evropi, zato je obseg nudenja različnih oblik pomoči ostarelim fenomen, ki je trenutno v Italiji v velikem porastu (Alemani 2008, 24-26).

5.1 Definicije socialne opore

Leta 1897 je Emil Durkheim v svoji študiji o samomoru dokazal, da pomanjkanje socialnih odnosov povečuje možnost samomora in s tem opozoril na pomen socialne opore v kontekstu socialnih odnosov in njihove povezanosti z zdravjem in počutjem (Hlebec in Kogovšek 2003, 107).

Za začetnike sistematičnega raziskovanja socialne opore štejemo Cassela, Caplana in Cobba, saj so v 70-ih letih 20. stoletja postavili temelje modernemu interdisciplinarnemu raziskovanju tega sociološkega pojma, ki je izhajalo iz domneve o pozitivnih učinkih povezanosti v omrežje socialnih odnosov na psihično in fizično zdravje posameznika. Vsi trije so izhajali predvsem iz epidemoloških raziskav in klinične medicine, vendar pa se kljub skupnim izhodiščem njihove opredelitve socialne opore nekoliko razlikujejo (Hlebec in Kogovšek 2003).

Po Casselu je povratna informacija, ki jo posamezniku nudijo pomembni in najbližji drugi, najpomembnejši element socialne opore, le-ta pa igra glavno vlogo pri boleznih povezanih s stresom. Raziskovanje psihosocialnih procesov je bistvenega pomena za razumevanje bolezenskih stanj. Prav tako je tudi Caplan izhajal iz prepričanja o pomenu socialnih vezi in njihovega vpliva na potek in izide kriz in življenjskih prehodov posameznika ter poudarjal pomembnost vzajemnosti in trajnosti odnosov. Tudi Cobb je socialno oporo razumel kot zaščito pred stresom in dejavnikom dobrega počutja, vendar pa je socialno oporo opredelil kot informacijo, ki posamezniku omogoča, da se zaveda, da je ljubljen, sprejet in spoštovan in da

pripada sistemu komuniciranja in vzajemnih obveznosti. Najpomembnejši dejavnik pri razumevanju in preučevanju delovanja socialne opore je po njegovem mnenju vzajemnost (Hlebec in Kogovšek 2003).

Zgodnejše opredelitve se od današnjih razlikujejo v tem, da poudarjajo predvsem emocionalno komponento (Hlebec in Kogovšek 2003), kar pomeni, da socialno oporo razlagajo kot občutek pripadnosti in sprejemanja ter skrbi pri pomembnih drugih. Današnje definicije pa oporo definirajo kot kompleksen koncept višjega reda in k emocionalni opori dodajo tudi interakcijski in komunikacijski proces med ljudmi (Kogovšek in drugi 2003). Kljub temu pa še vedno poudarjajo primarni pomen emocionalne opore najpomembnejših drugih kot najmočnejši pojasnjevalni dejavnik za zmanjševanje stresa in njegovih posledic na zdravje in dobro počutje (Hlebec in Kogovšek 2003).

Thoits poudarja pomen socialnih vlog kot dobredejen, saj priskrbijo serijo socialnih identitet (in tako odgovorijo na temeljna eksistencialna vprašanja, dajejo življenju pomen, namen in smisel ter zagotavljajo občutek varnosti in pripadnosti), so pomembni viri samospoštovanja ter viri občutka nad stvarmi, ki ga posamezniki pridobijo iz ustreznega delovanja v okvirih teh vlog (Hlebec in Kogovšek 2003). Ključni pomen socialne opore je torej v njegovih pozitivnih emocionalnih funkcijah.

Najbolj celovita opredelitev socialne opore kot kompleksnega pojma višjega reda je Vauxova (Hlebec in Kogovšek 2003), ki socialno oporo razdeli glede na tri osnovne razsežnosti: vire socialne opore, oblike socialne opore in posameznikovo subjektivno zaznavo. Te elemente pa povezuje kompleksna dinamika procesov izmenjave in komuniciranja med posameznikom in njegovim socialnim okoljem.

5.1.1 Viri socialne opore

Viri socialne opore so del socialnega omrežja, na katerega se posameznik obrača po pomoč in oporo (sorodstvene vezi, prijatelji, sosedi itd). Ta omrežja naj bi bila relativno stabilna po velikosti in sestavi, z izjemo obdobjev večjih sprememb in življenjskih prehodov kot so poroka, ločitev, sprememba šolanja, upokojitev ipd. Struktura, sestava in kakovost odnosov so značilnosti socialnega omrežja, ki vplivajo na njegovo vrednost, na njegovo občutljivost, dostopnost in zmožnost kot vira socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2003). Ta omrežja so potentakem vir, na katerega se posameznik lahko opre.

5.1.2 Oblike socialne opore

Oblike socialne opore so specifična dejanja oziroma vedenja opore posamezniku. Praviloma so to dejanja z namenom pomagati posamezniku. Lahko so spontana ali pa na prošnjo za pomoč (Hlebec in Kogovšek 2003).

Različne oblike ali funkcije (oziroma konceptualizacije) socialne opore v grobem lahko razdelimo v štiri skupine. Instrumentalna ali materialna opora se nanaša na pomoč v materialnem smislu, ko gre za finančno pomoč, posojanje orodja, pomoč pri hišnih opravilih. Za manjšo materialno pomoč se posamezniki po večini obračajo na prijatelje, sosede ter druge sorodnike. Za večjo materialno pomoč pa posamezniki po večini izberejo prijatelje, druge sorodnike ter brate ali sestre (Dremelj 2003, 159). Informacijska opora se nanaša na informacije, ki jih prejemnik opore potrebuje ob kakšni pomembni življenjski spremembi, na primer selitvi ali menjavi delovnega mesta. Emocionalna opora je pomoč v času večjih ali manjših življenjskih kriz, po večini ob smrti bližnjega, ločitvi, problemih v družini ali službi. V posameznikovem omrežju so glavni vir te opore partnerji, zelo velik delež pa predstavljajo tudi prijatelji in člani ožje družine, ki ima posebno vlogo predvsem v primeru hude bolezni (Dremelj 2003, 159). Četrta skupina socialne opore pa je neformalno druženje, ko se posamezniki občasno obiskujejo, hodijo skupaj na izlete, v kino ipd. (Kogovšek in drugi 2003).

5.1.3 Posameznikova subjektivna zaznava

Posameznikova subjektivna zaznava oziroma ocena zadostnosti in kvalitete socialne opore (zadovoljstvo z oporo, občutek pripadnosti ipd.) (Vaux v Kogovšek in drugi 2003). Subjektivna zaznava je indikator, ki kaže, kako dobro socialna opora deluje in kako dobro izpolnjuje svoj namen. Je ocena prisotnosti, zadostnosti in kvalitete socialne opore, predvsem zadovoljstva z oporo, občutka pripadnosti, občutka, da drugi skrbijo za posameznika ipd. (Hlebec in Kogovšek 2003).

Pristopi, ki so bolj usmerjeni k socialnopsihološkemu raziskovanju socialne opore, pa ta pojav opredeljujejo kot proces interakcij in izmenjav, ki se pogosto pojavljajo v dalj časa trajajočih odnosih (Sarason v Hlebec in Kogovšek 2003, 116).

5.2 Socialna omrežja starostnikov

Starostniki se še vedno v veliki meri obračajo na neformalna socialna omrežja, katerih sestava je ključna za zadovoljevanje potreb ostarelih po različnih razsežnostih socialne opore. Neformalno socialno omrežje so vsi tisti posamezniki, ki so s starostniki pomembno povezani in spadajo v zasebno in ne v javno sfero. Neformalna omrežja temeljijo na medosebnih odnosih in solidarnosti in so bolj recipročne kakor formalne mreže (Hojnik-Zupanc 1999, 133). V teh mrežah so najpogosteje člani gospodinjstva, osebe s katerimi se starostniki družijo, s katerimi si izmenjujejo čustveno in instrumentalno oporo, nasvete ali osebno nego (Wenger v Hlebec 2003). Značilno je torej, da je družina pomemben partner v neformalnem omrežju, ki ga tvorijo tudi prijatelji in sosedje. Neformalna oporna omrežja ponujajo posamezniku različne oblike opore v kontekstu različnih odnosov, nudenje pa je fleksibilno ter se prilagaja spremembam individualnih potreb (Vaux v Dremelj 2003, 159). Nasprotno pa je formalna opora opredeljena kot vrsta profesionalnih storitev, ki jih pooblaščajajo in sponzorirajo vladna telesa. Vključujejo tudi profesionalne storitve, ki so urejene s sistemom predpisov in sofinanciranjem ter storitve prostovoljnih organizacij, ki jih vlada financira posredno ali neposredno (Dremelj 2003, 159). Formalna mreža so organizirane storitve v bivalnem okolju, ki so sistemsko regulirane in se odvijajo na domu uporabnika ali v lokalni skupnosti v bližini njegovega doma. Marinova (Hojnik-Zupanc 1999, 110) je določila tri temeljne značilnosti formalnega mrežnega odnosa: varnost, ki zajema predvidljivost, zanesljivost in hitrost reagiranja; sociabilnost, kamor spada domačnost, zaupanje, empatija in enakost v odnosih ter ekonomičnost oziroma cenovno sprejemljivost, storilnost in dosegljivost ponujenih storitev. Neformalne mreže so varne predvsem zaradi osebnega odnosa in moralne obveznosti, prostorske bližine in domačnosti odnosov med člani.

Wengerjeva (Hojnik-Zupanc 1999, 134) je to mrežo opredelila s tremi kriteriji:

- prostorsko bližino sorodnikov;
- deležem družine, prijateljev in sosedov v podporni mreži in
- stopnjo interakcije med starejšim posameznikom in družinskimi člani, prijatelji, sosedi in skupinami v bivalnem okolju.

Milardo (Marin 1994, 35) pravi, da je vloga neformalnih socialnih mrež trojna:

- da delujejo kot posredniki izmenjave socialnih storitev v ekonomskih, simboličnih, psiholoških ali socialnih zadevah;
- da delujejo kot posredniki družbene interakcije in
- da predstavljajo forum za navezovanje koristnih stikov, ker so njihovi člani pomembne osebe od zunaj.

Socialna omrežja starostnikov nadalje delimo v pet skupin, ki se razlikujejo glede na oddaljenost najbližjih sorodnikov, stopnjo sodelovanja z družino, prijatelji in sosedi ter glede na vključenost v lokalno skupnost in prostovoljne skupine. Različni tipi omrežij, ki so razdeljeni v pet skupin so:

- sorodstveno oziroma družinsko omrežje, kjer starejši starostnik (čez 80 let), ki je slabšega zdravja, biva skupaj s svojim otrokom, najpogosteje hčerjo. Družina skrbi za večino njegovih potreb, peščica prijateljev in sosedov pa ima obrobno vlogo. Taka omrežja so zelo majhna, saj štejejo do 4 člane.
- Omrežje, ki je integrirano v bivalno okolje je večje (do 8 članov) in starostniki so mlajši. Ostareli član je tesno povezan z družino, prijatelji in sosedi, ki že dolgo časa bivajo v isti skupnosti ter se vanjo aktivno vključujejo.
- Samostojno in samozadostno oporno omrežje, kjer je starostnik povezan z enim sorodnikom, ki običajno ni otrok in je geografsko oddaljen. Pomembno vlogo igrajo sosodje, življenje pa je omejeno na gospodinjstvo in je zelo izolirano. Taka omrežja so majhna (do 4 osebe), po večini so to osebe, ki živijo same in nimajo otrok.
- Oporno omrežje širšega bivalnega okolja, kjer je starostnik aktivno povezan z geografsko oddaljenimi sorodniki (običajno otroci) ter bližnjimi prijatelji in sosedi. Tako omrežje se pogosto razvije ob selitvi ostarelih in je veliko, saj šteje do 8 in več članov.
- Zaprta zasebnost so omrežja, ki jih razvijejo neodvisni pari ali odvisni starostniki, ki živijo zelo izolirano. To so majhna omrežja, saj so vanje vključeni le redki prijatelji (Wenger v Hlebec 2003).

Socialna omrežja starostnikov so po svojih karakteristikah specifična. To so majhna omrežja, kjer gre predvsem za interakcije s partnerjem in otroci. Poleg teh pa predstavljajo za ostarelega človeka pomemben potencial tudi nekateri ostali sorodniki, prijatelji in sosodje (Hojnik-Zupanc 1999, 141). Kljub temu pa je za ta omrežja značilno upadanje prijateljev

zunaj družinskega kroga ter enaka bližina do vseh vezi, s katerimi se posamezniki pogovarjajo o pomembnih stvareh (Kogovšek in drugi 2003, 188).

Vpetosti starostnikov v omrežja socialne opore so zelo pomembna za kakovost njihovega življenja, saj jim pomagajo pri vsakdanjih življenjskih opravilih, nudijo morebitno finančno in materialno pomoč ter emocionalno oporo in jim omogočajo socialno integracijo v družbo (Filipovič in drugi 2005, 205). Opora, ki jo posamezniki prejmejo v okviru neformalne mreže, pozitivno vpliva na njihovo funkcioniranje in psihično počutje, uravnavanje napetosti stresa in zdravja (Hojnik-Zupanc 1999, 141).

Za starostnike so najpomembnejši družinski odnosi, saj nudijo možnost medsebojne emocionalne in praktične pomoči med generacijami, izmenjavo znanja, izkušenj in skrbi za druge (Kogovšek in drugi 2003, 185). Glavni vir socialne opore ostarelim predstavljajo ženske v družinah; ostarele ženske negujejo svoje partnerje, sestre brate, snahe in hčere starše (Rener v Oakley 2000, 293). Otroci (običajno hčere) so v tej starostni skupini pomembni tudi pri druženju, čeprav imajo še vedno glavno vlogo prijatelji. Kakor v tujih raziskavah, se tudi ostareli Slovenci v primeru materialne opore obračajo na svoje otroke, druge sorodnike, brate ali sestre, prijatelje in v nekaterih primerih tudi na sosede. Po emocionalno oporo pa se zatekajo k partnerjem, otrokom, prijateljem in drugim sorodnikom (Dremelj 2003, 161). Relacije med otroci in starši so predvsem izrazite v kriznih situacijah, kot so huda bolezen ali izguba partnerja (Kogovšek in drugi 2003, 185). Povprečno omrežje starostnikov v Sloveniji šteje od 5 do 7 ljudi (Hlebec 2003).

Za starostnike, ki ostanejo samostojni, torej niso institucionalizirani in ne živijo z nobenim družinskim članom, ampak živijo v neki določeni lokalni skupnosti (ang. community-living elders), so poleg družinskih vezi zelo pomembne tudi sosedске vezi (Filipovič in drugi 2005, 205), ki jim nudijo predvsem instrumentalno oporo ter druženje.

Obstajajo tudi odnosi starostnikov, ki niso sorodniške narave. Barkerjeva (Filipovič in drugi 2005, 210) je določila štiri tipe takih odnosov, med katerimi so najpomembnejši sosedi. Prvi je površinski odnos, ki ni toliko emocionalen oziroma intimen in traja krajše obdobje. Zanj je značilno predvsem druženje in pomoč pri nekaterih neosebni instrumentalnih nalogah. Drugi tip je zamejen odnos, kjer je ponujena pomoč zgolj instrumentalna, odnos pa je bolj emocionalen. Tretji tip je zavezan odnos, ki traja daljše obdobje in je zelo intimen. Nudeno pomoč sestavljajo različne materialne izmenjave ter instrumentalna pomoč. Zadnji tip pa je

vključevalni odnos, ki vključuje tudi osebno skrb. Dolžina trajanja takega odnosa je najdaljša, intimnost pa najgloblja.

5.3 Družina pri zagotavljanju socialne opore starostnikom

Po klasični sociološki opredelitvi je družina osnovna družbena celica oziroma primarna skupina, ki zagotavlja socialno reprodukcijo. V tradicionalni družbi je bila za družino značilna materialna in funkcionalna medgeneracijska soodvisnost. Prevladovale so razširjene družine, kjer so bili otroci materialno in socializacijsko odvisni od dominantne starejše generacije. Le ta pa je bila funkcionalno in materialno odvisna od srednje generacije (Hojnik-Zupanc 1999, 176).

Z vstopom v moderno družbo je družina ohranila vlogo temeljne družbene enote s socializacijsko funkcijo od rojstva do smrti. Odgovorna je bila za vzdrževanje otrok ter materialno vzdrževanje in izvajanje funkcionalne pomoči starejšim družinskim članom. Vendar pa je v kasnejših obdobjih modernizacije razširjena družina postopoma pričela prehajati v nuklearno družino in zaradi razvoja zavarovalniških sistemov, predvsem upokojenskih, se je starost pričela institucionalizirati. Upokojenci so dobili status posebne družbene kategorije in so se, kljub funkcionalni odvisnosti od družine, materialno osamosvojili od svojih otrok (Hojnik-Zupanc 1999, 44-46).

Prehod v pozno moderno družbo je zaznamoval povečano različnost in integracijo, zaradi česar je posameznik postal bolj odgovoren in integriran člen družbenega sistema, v katerem deluje kot pripadnik določene kategorije, različnih skupin in kot posameznik, ki je povezan z drugimi posamezniki in številnimi skupinami, organizacijami in institucijami. Širitev mreže individualnih stikov z drugimi subjekti zmanjšuje odvisnost od enega samega subjekta in povečuje prostor individualne svobode (Hojnik-Zupanc 1999, 46).

Medgeneracijski odnosi so se spreminjali z interakcijo med osamosvajanjem posameznika in družbeno kulturnimi spremembami. V tradicionalni družbi so člane razširjene družine povezovali prostorska bližina, socialno poreklo, hierarhični medsebojni odnosi po načelu materialne in intelektualne moči in družinska solidarnost, ki se je izražala v medsebojni pomoči, socializaciji in nadzoru. Z razvojem tehnologije in urbanizacije, ki sta temeljna

dejavnika modernizacije, pa so se medgeneracijski odnosi pričeli postopoma spreminjati. To je povzročilo migracije, v katere so bili zajeti predvsem mladi ljudje, ki so se osvobajali podrejenega položaja v odnosu do svojih staršev z novim znanjem, ki ga niso podedovali od svojih prednikov ter postali materialno bolj samostojni ter z novim znanjem vstopili v proizvodni proces. Tako je družina izgubila funkcijo avtoritativne in hierarhične institucije (Hojnik-Zupanc 1999, 53-55).

Mesto družine se je v tem kontekstu spreminjalo z družbenimi razvojnimi tokovi. Pred industrijsko dobo je več generacijska družinska skupnost imela reprodukcijsko, ekonomsko in varovalno funkcijo. Nato se je v obdobju industrializacije družina zmanjšala na dvogeneracijsko skupnost z družbeno institucionalizacijo nekaterih funkcij (otroški vrtci, družbena prehrana, domovi za ostarele). V moderni družbi pa se je družina na eni strani pričela povezovati z institucijami, na drugi strani pa so se pričele spremenjene družinske oblike nadomeščati z neformalno organiziranimi skupinami civilne družbe in formalno organiziranimi oblikami pomoči v lokalnih skupnostih (Hojnik-Zupanc 1999, 138-145).

6 EMOCIONALNA OPORA

Emocionalna opora je najbolj pogosto proučevana oblika socialne opore, ki je usmerjena v zadovoljevanje emocionalnih potreb posameznikov v kriznih in stresnih situacijah. Njen namen je varovanje in izboljšanje psihološkega počutja posameznikov v vseh življenjskih obdobjih, saj preprečuje občutke osamljenosti in spodbuja psihološko dobro počutje (Šadl 2005, 224). Zajema vrsto vedenj in ekspresivnih aktivnosti, ki izražajo skrb, sočutje, razumevanje in konkretno pomoč pri reševanju osebnih stisk ter soočanjem s kriznimi situacijami. Pomembna je za kakovostno emocionalno življenje posameznikov in za kakovosten odnos z drugimi ljudmi. Pravočasno nudena emocionalna opora ter zadostnost le te pomagata posameznikom pri težkih življenjskih prehodih in pri obvladovanju vsakodnevnih problemov. Zajema torej vse tiste načine pomoči, ki v prejemniku vzbujajo občutek lastne vrednosti, občutek, da je slišan, razumljen, upoštevanj, ljubljen in spoštovan (Šadl 2005, 225). Emocionalno oporo posameznikom in posameznicam nudijo socialna omrežja; formalni viri, ki se opirajo na tehnično znanje in profesionalne norme in neformalni viri, ki so motivirani z občutkom bližine in naklonjenosti (Šadl in Hlebec 2007, 227).

Pomemben indikator kakovostnega odnosa in dobrega počutja je možnost, da se posameznik lahko zaupno pogovarja s člani omrežja o težavah, ki so povezane z zdravjem ter prisotnost drugih članov omrežja, ki so pripravljeni na kakršenkoli način pomagati. Pomembni so predvsem verbalni izrazi ter aktivnosti, ki prejemniku opore odvrtačajo pozornost od težav, npr. sprehodi v naravo, izleti, nakupovanje (Šadl 2005, 228-229).

Dostopnost oziroma občutek, da so drugi prisotni in konkretno prejemanje emocionalne opore pa povečujeta posameznikovo zadovoljstvo z odnosom. Emocionalna opora je v medosebnih razmerjih izredno pomembna, saj v stresnih situacijah preprečuje emocionalni umik in izolacijo, ki lahko ogrožata odnos; deluje preventivno na depresijo; pomoč v stresnih situacijah zadržuje stopnjo konflikta ter povečuje emocionalno intimnost določenega odnosa (Šadl 2005, 228).

Raziskave, ki sta jih naredile Šadlova in Hlebčeva (2007) so pokazale, da spremljajo dajanje emocionalne opore zadovoljstvo in posebni občutki; duhovno bogastvo, veselje, zadoščenje, potrditev, občutek topline, občutek, da te nekdo ceni in samozavest. Pomoč, ki jo posameznice nudijo, so za njih same vir zadovoljstva in samoizpolnitve. Kljub temu pa ne

moremo trditi, da je nudenje emocionalne opore naravni proces, ampak je priučen proces, ki vključuje anticipiranje, načrtovanje, organizacijo, reševanje problemov in intenzivno upravljanje emocij z namenom izražanja primerne emocije, ki blagodejno vpliva na prejemnika opore (Šadl in Hlebec 2007, 242-245).

6.1 Oblike emocionalne opore

“Prisotnost drugih” ali opora imenovana “biti tukaj” se nanaša na sporočila članov omrežja, da so dosegljivi in pripravljeni pomagati na kakršen koli način. Primeri take opore so ustvarjanje bližine, izražanje topline, skrbi, zaupnosti, spoštovanja in fizične naklonjenost. Naslednja oblika so “spodbudne besede”, ki služijo pomirjanju in vzpodbujanju pozitivne samoocene in med katere lahko štejemo tolaženje, dajanje nasvetov za delovanje, opogumljanje, razumevanje dane situacije, prigovarjanje, opominjanje ipd. Kot zadnjo vrsto pa lahko imenujemo “aktivnosti”, ki prejemnika opore zamotijo in mu omogočijo, da preusmeri pozornost iz težav na preostale teme. Dajalec opore prejemnika odpelje ven, mu pripravi kakšno veselje, ga odpelje na sprehod, izlet, mu pripoveduje o lastnih težavah ali pa ga vpiše v kakšno društvo (Šadl 2005, 235).

Emocionalno oporo najlažje razumemo s pomočjo dveh konceptov; z emocionalnim razumevanjem in emocionalnim delom. Prvi koncept se nanaša na načine, s katerimi ljudje vplivajo na svoja čustva in emocionalna izražanja ter na načine, s katerimi vplivajo na emocije drugih. Drugi koncept pa se nanaša na delovanja in namene, ki so usmerjeni v izboljšanje dobrega psihološkega stanja drugih (Šadl 2005, 224). Emocionalno oporo lahko označimo kot mehanizem, s katerim se posamezniki soočajo in spopadajo s pritiski, problemi, težavami in krizami, ki jih ustvarjajo vzajemni vplivi zasebnega in zunanjega družbenega sveta in vzpostavljajo prijetnejše načine emocionalnega bivanja.

6.1.1 Emocionalno razumevanje

Denzin (Šadl 2005, 225) je emocionalno razumevanje opredelil kot poznavanje in razumevanje namenov, občutkov in misli drugega s pomočjo emocionalnih sredstev, ki vključujejo imaginacijo in sočustvovanje. Posameznik oziroma dajalec opore se želi z drugim

posameznikom identificirati, saj le tako lahko razume drugega posameznika in doživi svet iz njegove perspektive.

6.1.2 Emocionalno delo

V literaturi sem zasledila različne interpretacije emocionalnega dela. Hoschildova (Šadl 2002, 60) ga je razdelila na dve enoti, 'emotional labour' in 'emotional work'. Za obe vrsti dela je značilno upravljanje in izkazovanje posameznikovih čustev z namenom vplivanja na čustva drugih le, da gre pri prvem tipu za zahteve delodajalcev v sferi plačanega dela, pri drugem pa za neplačano delo v družini in osebnem življenju.

Emocionalno delo se nanaša na intencionalno upravljanje in izkazovanje lastnih čustev posameznika, z namenom vplivanja na čustva drugih ter upravljanja čustev z namenom javno opaznega obraznega in telesnega nastopa. Vključuje spodbujajoče vedenje do drugih, povečevanje njihovega statusa in emocionalne dobrobiti. Obsega uporabo, upravljanje in nadzorovanje lastnih čustev ter pomeni urejanje čustvovanja drugih. Lahko ga označimo tudi kot prizadevanje po uskladitvi zasebnega čustvovanja z družbeno priznanimi normami (Hoschild v Šadl 2002, 61-62).

Strazdins (Šadl in Hlebec 2007, 277) je emocionalno delo opredelil kot delovanja in namene po izboljšanju psihološkega dobrega počutja drugih oziroma vedenja, usmerjena v izgrajevanje pozitivnih emocij in bližine oziroma v popravljanje in reguliranje negativnih emocij in medosebnih konfliktov. Emocionalno delo opisuje napore, ki so vključeni v razumevanje drugih, v empatijo s sogovornikovo situacijo ter v doživljanje občutkov drugih kot, da bi bili lastni.

Po Jamesu (Šadl 2005, 224) je bistvena sestavina emocionalnega dela regulacija čustev. Ta oblika dela vključuje uporabo, upravljanje in nadzorovanje čustev drugih ljudi. Oseba, ki opravlja to delo pa uporablja lastna čustva kot pogoj in medij v procesu dela. Osebe, ki nudijo to vrsto opore, investirajo v vse aktivnosti svojo energijo, čas, trud in znanje, sposobnosti, kar pomeni, da opravljajo delo, ki je zahtevno in naporno, kakor ostale oblike dela (Šadl, Hlebec, 2007: 277). Zmožnosti zaznavanja, razumevanja in pravilnega ocenjevanja potreb drugih ter odzivanja na njih pa so tisti faktorji, ki nekoga označijo kot učinkovitega dajalca emocionalne opore (Šadl 2002, 62).

Aktivno delovanje, ki ga zahteva emocionalno delo, se izraža kot pogovarjanje o zadevah, ki so v interesu sogovornika, ustvarjanje zadovoljstva, smehljanje, božanje, negovanje telesa in jaza (Delphy in Leonardo v Šadl 2005, 224). Poleg vseh aktivnosti emocionalne opore zajema emocionalno delo tudi aktivnosti pritiska in grožnje (Šadl in Hlebec 2007, 277).

Aktivnosti emocionalnega dela so poslušanje problemov in skrbi drugega človeka, pogovor, dajanje nasvetov in spodbud, empatija, izkazovanje topline, razumevanja in spoštovanja. Osebe, ki nudijo to vrsto opore, opravljajo zahtevno in naporno delo, saj vanj investirajo svojo energijo, čas, trud in znanje ter lastne sposobnosti (Šadl 2005, 225).

Emocionalno delo je nastalo kot produkt prehoda zahodne družbe iz tradicionalne v industrijsko. Tedaj se je ekonomija ločila od družine in ženske so dobile novo delovno nalogo in nove zadolžitve, ki so zajemale specializacijo v izražanju čustvene topline in ljubezni. Postale so glavni člen družine, ki od tedaj skrbi za zadovoljevanje potreb družinskih članov in njihovo povezovanje v skupnost. V moderni kapitalistični družbi so postale emocije del družinskega življenja, družina okolje emocionalnega izražanja, družinsko življenje pa mehanizem oskrbovanja posameznikov z emocionalnimi sredstvi, ki so potrebna za življenje in delo (Šadl 2002, 60). Ženska je tako poleg gospodinjskega dela in skrbi za otroke dobila še dodatno zadolžitev, emocionalno delo, ki ustvarja odnose solidarnosti, ohranja navezanost med ljudmi, jim daje občutek pripadnosti, varnosti, moči in dobrega počutja (Šadl 2005, 224). Usmerjeno je k občutkom in emocijam drugih ljudi ter obsega vedenja, ki ustvarjajo pozitivne emocije in občutek bližine, ki izboljšujeta in regulirata negativne emocije ter interpersonalne konflikte.

6.2 Spolna determiniranost dajalcev emocionalne opore

Emocionalna opora v odnosih je ključna za doseganje in vzdrževanje intimnosti, zato bi pričakovali enakopravno udeležbo partnerjev. Vendar pa je nudenje emocionalne opore po večini posledica spolnih vlog ter osebostnih značilnosti, ki izhajajo iz spolno diferencirane socializacije. Raziskave so pokazale (npr. Kunkle in Burleson 1999, Ryan in drugi 2000 v Šadl in Hlebec, tudi Šadl in Hlebec 2007), da v medsebojnih odnosih moški prejemajo več emocionalne opore od svojih partneric kakor ženske od svojih partnerjev. V večini raziskav so predvsem ženske (partnerke, hčerke, matere, prijateljice, sosede in druge sorodnice) tiste, ki

nudijo emocionalno oporo, saj naj bi bila njihova narava precej drugačna od moške, za katere velja, da naj bi bili bolj zaprti in naj bi jim primanjkovalo izkušenj, veščin in sposobnosti, kot so razumevanje, sposobnost komuniciranja in potrpljenje (Šadl in Hlebec 2007).

Distribucija emocionalnega dela je spolno določena, večji del tega dela v družini opravljajo ženske. V današnji družbi so težavam, ki nastajajo zaradi dajanja emocionalne opore najbolj izpostavljene ženske srednjih let, ki so na eni strani zadolžene za tradicionalno skrb svojih ostarelih staršev, na drugi pa za skrb svojih otrok in partnerjev. Dodatno breme predstavljajo še odgovornosti, ki so vezane na plačano delo ter skrb za ostarele starše na daljavo, saj veliko odraslih otrok ne živi več s svojimi ostarelimi starši. Omenjene dolžnosti zahtevajo od ženske veliko energije, časa in potrpežljivosti, kar pa velikokrat privede do zanemarjanja svojih lastnih potreb in želja ter v svoji družini do občutka zapostavljenosti in nezadovoljstva s posvečanjem družinskemu življenju (Šadl 2005, 223-228).

6.3 Emocionalna opora in starostniki

Dolgotrajne bolezni, upadanje zmožnosti za samostojno skrb in posledična odvisnost od drugih, smrt partnerja, nižji družbeni status ter stereotipiziranje in nestrpnost do starostnikov so pojavi, ki spremljajo proces staranja in ki poleg pešanja telesnih funkcij pri mnogih ljudeh povzročajo travmatična izkustva. Posledica teh so psihična in fizična stanja, ki starostnikom znižujejo samopodobo, samozavest in dobro počutje. Zaradi strahu, jeze, razočaranja, zmedenosti, občutkov izolacije in nemoči ter občutkov izgube identitete je v tem življenjskem obdobju ključna aktivna vključenost v socialna omrežja. Emocionalna opora je bistvenega pomena za doseganje in ohranjanje dobrega počutja, ki pripomore k počasnejšemu upadanju kognitivnih procesov, ki so povezani s starostjo (Šadl 2005).

7 PLAČANO GOSPODINJSKO DELO

Najbolj splošna opredelitev plačanega domačega dela se nanaša na dva tipa del: gospodinjsko delo (čiščenje, pospravljanje, kuhanje ipd.) in skrb za otroke in nege potrebnih članov gospodinjstva (Hrženjak 2007, 39).

ILO (International Labour Organisation) – Mednarodna organizacija dela zelo na široko definira (domestic work) domače delo kot delo, ki je v svojem bistvu namenjeno vzdrževanju gospodinjstva. Zajema pripravo hrane ter vse ostale stvari potrebne za življenje, čiščenje, skrb za otroke, bolne in ostarele. Domačega delavca/delavko (domestic worker) pa kot osebo, ki jo privatno gospodinjstvo zaposli, da opravlja hišna opravila (International Labour Organisation 2007).

Renerjeva je nadalje ločila med družinskim delom, ki je vse neplačano žensko delo v družinski sferi, domačim delom, ki je vse neplačano zasebno delo in gospodinjskim delom, ki predstavlja tisti del družinskega ali domačega dela, ki zagotavlja materialno preživetje in obnavljanje delovne sile (Oakley 2000, 285).

Bianchijeva pa je družinsko delo še dodatno razčlenila na gospodinjsko delo, na potrošno delo in na odnosno delo. Prvo vrsto družinskega dela sestavljajo ponavljajoča se vzdrževalna dela, kjer so najpogostejša čiščenje, pripravljane obleke, hrane, stanovanja ipd. Druga oblika, potrošno delo, se ukvarja z organizacijo potrošnje, nakupov, transporta, sposobnosti uporabe servisov in storitev ter komunikacije z različnimi institucijami. Odnosno delo pa zajema čiščenje, pripravljane hrane, potrošnjo, negovanje bolnih, skrb za stare, blaženje frustracij iz šole in službe ter ustvarjanje prijetnega počutja (Oakley 2000).

Sodobnih gospodinjskih delavk ne delimo več glede na vrsto dela, ki ga opravljajo, ampak glede na to ali živijo v gospodinjstvu, v katerem delajo ali ne; torej na 'live-in' in 'live-out' delavke. Za 'live-in' tip delavke je značilno, da živi v gospodinjstvu, kjer je zaposlena in je po večini zadolžena za varstvo otrok in ostarelih ali ostalih članov gospodinjstva, ki potrebujejo nego. Taka delavka nima svoje zasebnosti, njen delavnik je po večini 24 urni, delodajalci pa od nje pričakujejo, da poleg varstva opravlja še vsa dodatna gospodinjska opravila, kot so čiščenje, likanje, pripravljane obrokov. Pri drugem tipu delavk gre za dnevni obisk gospodinjstev. Delavke imajo svoj dom, v katerega se dnevno vračajo, imajo svojo družino,

prijateljstvo in zasebnost. Take delavke lahko skrbijo samo za eno ali pa več gospodinjstev z bolj ali manj določenim delovnim časom. Po večini opravljajo gospodinjstva opravila, predvsem čiščenje, včasih tudi dnevno varstvo otrok (Hrženjak 2007, 41).

7.1 Razvoj modernih gospodinj

Nenehno upadanje števila tradicionalnih služabnikov v drugi polovici 20. stoletja je napovedovalo dokončno izumrtje take oblike dela v modernih družbah. Vendar pa do tega ni nikoli prišlo oziroma prav nasprotno, saj je v razvitih državah (najprej v ZDA, Kanadi, Z Evropi, na Japonski, kasneje pa tudi v mnogih postsocialističnih državah) v novi preobleki zelo naraslo.

Do začetka 19. stoletja se je pojem služabnik/služabnica nanašal tudi na ženo in otroke in ne samo na plačano osebje. Ločevanje služabnikov od družine, zaton paternalizma in profesionalizacija pomoči na domu, so spremenili pomen termina služabnik/ca.

V predmoderni Evropi so revnejše družine za služabnike in služabnice pošiljali svoje otroke in jim tako omogočili lažje bivanje, učenje in jim zagotovile delo. Pogosto so otroci svojemu gospodarju služili od zgodnje mladosti do konca življenja. Otroci so pogosto delali brez plačila, gospodar je pričakoval od njih hvaležnost, zvestobo do konca življenja in oskrbo med boleznijo in v starosti. V zameno in za plačilo jim je obljubil dediščino. Z industrializacijo v 17. stoletju, ki je privedla do družbenih in ekonomskih sprememb, pa se je delo preneslo iz doma in izoblikovali ste se javna in zasebna sfera. Vloga ženske se je pričela omejevat na skrb za otroke in gospodinjstvo (Hrženjak 2007, 17).

Konec 18. in v 19. stoletju se je konstituirala moderna družina in s tem tudi pojem materinstva. V sredini stoletja so pričeli služabniki izgubljati svojo družbeno funkcijo, saj so le to prevzele ženske, ki so tako stopile v proces ugospodinjenja. Za ženske nižjih družbenih slojev se je ta proces pričel na začetku 19. stoletja in se razmahnil v drugi polovici 20. stoletja. S tem se je tudi zaključil proces ustvarjanja podobe moderne družine (Švab 2001, 147).

Čeprav so družboslovne tematizacije domačega gospodinjstvskega in družinskega dela najbolj intenzivno potekale v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja (Rener v Oakley 2000, 279), sega razvoj izraza "gospodinja" že v srednji vek. Izraz je takrat označeval aktivnosti v hiši ter status ženske, ki je tedaj predstavljala hišo in bila gospodarica nad hlapci in deklami

(Hrženjak 2007). "Gospodinja" kot osrednja figura družinskega življenja pa je postala realnost šele v 20. stoletju (Rener v Oakley 2000, 281).

7.2 Pluralizacija družine

Predindustrijska družina je bila patriarhalna skupnost, ki je bila osrediščena okrog dela in ekonomije. V obdobju pozno moderne družbe pa pride do pluralizacije oblik družine in življenjskih stilov. Ženske so si pridobile mnoge pravice (v izobraževanju, zaposlitvi). Družina postaja vse bolj socialno emotivna skupnost, vedno manj pa ekonomska (Ule in Kuhar 2003, 49).

Vzroke za to, da sta družina in družinsko življenje v pozno moderni družbi pridobili na družbenem pomenu, najdemo v elementih, ki jih v prejšnjih družbenih oblikah ne zaznamo:

- zaupanje: razvoj abstraktnih sistemov, kot so transportni sistemi, telekomunikacije, finančni trgi, jedrske elektrarne, vojaška sila, transnacionalne korporacije, mednarodne organizacije in množični mediji je krivec, da je zaupanje v neosebna načela in anonimne druge postalo del socialne eksistence. Družbeno življenje temelji na nepoznavanju načinov delovanja stvari in abstraktnem zaupanju v ekspertne sisteme. Še vedno je prisotna močna psihološka potreba po zaupanju drugim, vendar pa manjkajo institucionalno organizirani osebni odnosi, saj so se mreže in oblike vsakdanjega življenja preoblikovale skupaj s širšimi družbenimi spremembami;
- tveganost: negotovost glede posledic posameznikovega delovanja oziroma nedoločna verjetnost negativnih, škodljivih učinkov, ki nastopijo neodvisno od posameznikovega hotenja;
- globalizacija: proces razširjanja mrež ekonomskih, političnih in kulturnih družbenih odnosov po svetu;
- nejasnost: oblika negotovosti, neizogibnost nenamenskih in latentnih učinkov družbenega delovanja, ki ne more biti v celoti predvidljivo (Švab 2001, 70-72).

Družinska pluralizacija je pogoj, ki ohranja značaje moderne družine v pozno moderni družbi, kjer se pojavljajo novi družbeni fenomeni, ki spreminjajo moderne načine družbene funkcionalnosti družine. Iz družinske pluralizacije izhaja družbena legitimnost nasprotujočih si fenomenov ali soobstoj raznolikih razumevanj posameznih segmentov družinskega

življenja. Družinska pluralizacija predstavlja tesno povezane in med seboj odvisne procese, ki zajemajo pluralizacijo družinskih oblik, življenjskih stilov in potekov, spreminjanje družinskih vrednot in intra družinska diferenciacija (Švab 2001, 79-80).

Družinsko delo je koncept, ki označuje vrsto dejavnosti, ki so potrebne za vsakdanje funkcioniranje vseh članov družine. Vključuje gospodinjsko delo, skrb za otroke, finančno in upravno administrativna dela, tehnična dela in relacijska dela, ki zajemajo dejavnosti negovanja družinskih članov, bolnih, skrbi za starejše, blaženja zunanjih frustracij članov družine in ustvarjanje prijetnega počutja v družini. Relacijsko delo je spolno naravnano, saj ga opravljajo predvsem ženske (Švab 2001, 140-145).

Vedno več ljudi doživi zelo visoko starost, podpora znotraj družine pa je za obolele in nepokretne starostnike vse bolj omejena. Ženske, predvsem hčerke in snahe, ki so najpogostejše dajalke opore, so vse bolj obremenjene z načinom današnjega življenja (Ule in Kuhar 2003, 62) ter vse bolj zavračajo tiha izsiljevanja, ki so v škodo njihovih lastnih življenj in osebne avtonomije. Zaradi tega se družba in država v prihodnje ne bosta mogli več toliko opirati na ženske kot primarne dajalke pomoči in nege ostarelim (Rener v Oakley 2000, 294) in bo na tem področju potrebno razvijati in poiskati nove modele reševanja tega problema. Obstaja možnost institucionalnih rešitev plačanega dela za delo, ki ga opravljajo ženske kot gospodinje (celodnevne šole, negovalne institucije, institucije za pomoč ostarelim, storitveni servisi...) (Ule in Kuhar 2003, 62).

S spreminjanjem družinskih podpornih mrež in mobilnostjo ljudi narašča potreba po formalnih servisih: domači servisi, družinski servisi, negovalne organizacije, klubi po šoli ipd. Med te storitve sodijo tudi čiščenje, pranje in likanje, skrb za ostarele, skrb za otroke, priprava obrokov ipd., kar danes v Sloveniji še temelji na neformalnih omrežjih. Tako se tudi odpirajo nova delovna mesta, možnosti za zaposlovanje in samozaposlovanje. To pa prinaša s seboj tudi nezaželene učinke: slaba plačila, negotove službe, neprimerne delovne ure, kar slabo vpliva na kakovost družinskega življenja zaposlenih (Ule in Kuhar 2003, 128).

V tradicionalnem sistemu plačanega domačega dela je bil značilen paternalistični odnos med delodajalcem in zaposlenim, ki je od delodajalca zahteval varnost in vodstvo, od delavca pa poslušnost, lojalnost in predanost delu. Isti odnos je veljal med gospodinjskimi delavkami in delodajalkami, le da je bil maternalistični, ki pa se je s postopno modernizacijo in

profesionalizacijo domačega plačanega dela počasi spreminjal v profesionalni odnos med izvajalko storitve in uporabnikom (Hrženjak 2007, 20).

Ob dvojni obremenitvi žensk s službenimi obveznostmi in družinskim delom so namesto moškega partnerja presežke dela prevzele druge ženske: babice, sosede, prijateljice. Pomoč ženskam pri gospodinjskem delu se je tako formirala v neformalno mrežo, ki se danes dopolnjuje s plačanimi varuškami, čistilkami itd (Švab 2001, 152).

7.3 Družbenoekonomske spremembe

Najbolj neposredno je na spreminjanje družinskega življenja vplivalo množično zaposlovanje žensk, ki je strukturno in formalno načelo moderno nuklearno družino. Pomembno so na to vplivali tudi razmah potrošništva, spreminjanje vrednot in spreminjanje ideologij o družinskem življenju (Švab 2001, 87).

Družboslovci so množično zaposlovanje žensk označili kot nov pojav, ki se je pričel v začetku 60-ih let 20. stoletja. Zgodovinarji pa poudarjajo, da so bile ženske tudi v moderni dobi vseskozi del proizvodnega procesa: zaposlene so opravljale plačano delo v tovarnah, 'nezaposlene' pa so plačano delo opravljale doma. To vrsto dela so opravljale predvsem ženske iz nižjega, delavskega razreda, ki so si tako prislužile dodaten denar, da je lahko družina preživela. Pojavile so se dvokarijerne družine (Švab 2001, 88).

Spreminjanje položaja žensk zaradi industrializacije v obdobju od 18. do 20. stoletja:

1. od leta 1750 do zgodnjih 40-ih let 19. st. je tovarna kot proizvodni prostor čedalje bolj izrivala družino, a je ženska še vedno opravljala delo izven doma;
2. od 40-ih let 19. st. do 1914. je prepričanje, da je domestifikacija žensk popolnoma naravna, povzročilo vpad zaposlovanja poročenih žensk zunaj doma;
3. od leta 1914 dalje se neenakomerno, z vrhuncem v letu 1950, povečuje zaposlovanje žensk (Hrženjak 2007, 27).

Ločitev dela od doma se je pojavila z industrializacijo. Domače delo, ki je pomemben reprodukcijski dejavnik, je postalo zasebno, neproduktivno in nevidno. Domače delo je gospodinjsko, skrbstveno, potrošniško, organizacijsko in odnosno in ga ženske po večini opravljajo kot drugo izmeno, ko pridejo iz službe domov. Gre za celostno delo, ki ga določata

neločljivost in soodvisnost emocionalnih in racionalnih elementov. Družinsko delo je le delno nadomestljivo, saj se emotivne komponente ne more nadomestiti (Hrženjak 2007, 23-24).

7.4 Plačano gospodinjsko delo v Evropi

Plačane sodobne gospodinjske delavke opravljajo delo, za katerega družba pričakuje, da bi ga ženska kot žena in mati morala opravljati iz ljubezni. Plačano gospodinjsko delo ima v družbi nizek status in nizko tržno vrednost. Ženske, ki to delo opravljajo, pa imajo zelo nizek družbeni status.

Ženske, ki opravljajo plačano gospodinjsko delo v Evropskih državah, so večinoma ilegalne priseljenke iz Vzhodne Evrope, Vzhodne Azije, Latinske Amerike, revnih afriških držav (Hrženjak 2007, 38) ter mlajše upokojenke (Šadl 2006, 34-44), ki delajo po večini brez sklenjene pogodbe z delodajalcem. Te delavke so po večini brez stalnega bivališča, brez delovnega dovoljenja in brez državljskih pravic (zdravstvena oskrba, izobraževanje, delovna doba, bolniška, plačan dopust ipd). Njihovi delavniki so dolgi, plačilo je slabo, delovne obveznosti so ponižujoče (Hrženjak 2007, 38-40). V veliko primerih njihove pravice niso enake pravicam formalno zaposlenih delavcev, saj njihov dnevni delovnik pogosto presega osem ur dela, odmori in proste dneve imajo zelo omejene, za nadurno delo ne prejema ustrezne plačila, delodajalci jim velikokrat ne plačujejo zdravstvenega zavarovanja, delo pa mnogokrat opravljajo v neugodnih pogojih. To prinaša delavkam izolacijo, osamljenost, občutek nemoči in nevidnosti, nizko raven podpornih socialnih omrežij. Urno plačilo na roko ter socialna varnost delavk sta vprašljiva, poleg tega ima delo zelo nizek družbeni status in nizko tržno vrednost (Šadl 2004, 986).

Najpogostejši uporabniki storitev plačanega gospodinjskega dela so (tudi v Sloveniji) dvokarierni heteroseksualni pari in elite profesionalcev. Gospodinje pa vse bolj najemajo tudi premožnejši samski ljudje in ostareli, ki živijo sami (Hrženjak 2007, 38).

7.5 Plačano gospodinjsko delo v Sloveniji

V 19. in 20. stoletju je bila Slovenija država izvora gospodinjskih delavk, ki so se zaposlovale v bogatejših sosednjih državah, širše po Evropi ter celo izven nje. Poleg tega so tudi

premožnejši sloji v Sloveniji najemali gospodinje. Leta 1965 je bilo v Sloveniji sindikalno organiziranih kar 4 583 plačanih gospodinjskih delavk (Hrženjak 2007, 83).

Prve množične migracije žensk iz slovenskega ozemlja so zaznamovale Aleksandrinke, ki so se v drugi polovici 19. stoletja iz Goriškega selile v Egipt ter se v Aleksandriji in Kairu zaposlovale kot dovilje in služkinje. Ta val migracije je bil posledica odprtja Sueškega prekopa leta 1896 in približno 5000 žensk je evropskim podjetnikom služilo kot deklet, sobarice, kuharice, varuške in dovilje. Druge pomembne predstavnice gospodinjske migracije so bile Šavrinke, ženske iz agrarnega zaledja obalnih mest, ki so konec 19. stoletja pa vse do konca 2. svetovne vojne trgovale s kmetijskimi pridelki po Hrvaški in Slovenski Istri in z njimi oskrbovale Trst. Po koncu vojne so ženskam omogočili poklicno izobraževanje in zaposlitev v domačem kraju, zato sta delovna migracija v Trst in delo na črno zelo upadli. Vendar pa še danes veliko Primork raje opravlja delo gospodinjske pomočnice v Trstu, kakor pa da bi se zaposlile v Sloveniji (Hrženjak 2007, 83-85).

Tako kot je bilo to značilno za Šavrinke, je tudi za današnje gospodinje v Trstu značilno, da so pomemben vezni člen med ruralnim in urbanim območjem, med vasjo, ki je zelo tradicionalna in med mestom, ki predstavlja urban, moderen način življenja.

Povpraševanje po plačanem gospodinjskem delu v sosednjem Trstu se je naglo povečalo po letu 1991, ko so zaradi ekonomske recesije in prestrukturiranja gospodarstva v Sloveniji propadle številne tovarne in podjetja. Predvsem za ženske z nizko izobrazbo in sploh brez poklicne izobrazbe, ki so izgubile službe, je ta oblika neformalnega plačanega dela predstavljala edini vir zaslužka za preživetje (Hrženjak 2007, 86).

V Sloveniji smo v 90-ih letih prejšnjega stoletja zabeležili tudi povečano ponudbo plačanih gospodinjskih pomočnic na 'sivem trgu' delovne sile. V tem obdobju je bilo zaradi prestrukturiranja gospodarstva ukinjenih ogromno delovnih mest v feminiziranih dejavnostih, zlasti v tekstilni in obutveni industriji, kar je botrovalo povečani brezposelnosti žensk in posledično razvoju sivega trga dela (Šadl 2006, 36).

Družbenoekonomske spremembe razvitih družb, ki so posledica globalizacije tržnega gospodarstva in premika k storitvenim industrijam, so v zadnjih desetletjih močno povečale povpraševanje in ponudbo po plačanem gospodinjskem delu. Med glavne faktorje, ki so v Sloveniji vplivali na ta pojav, je Šadlova (2006, 45-49) vključila naslednje družbenoekonomske spremembe:

- spremembe v porazdelitvi dohodka, ki so povzročile vse večjo razliko med revnimi in bogatimi, je omogočilo nastanek delovne sile, plačanih gospodinj ter povpraševanje po plačanih gospodinjskih storitvah;
- podaljševanje delovnega časa in povečanje intenzivnosti dela: dnevni delovnik je daljši od osem ur, vse več je nadurnega dela, dela ob koncu tedna ter dela v izmenah. Ker so višje časovne zahteve plačane zaposlitve, je vse manj časa za domača opravila ter prosti čas, zato si ženske z višjimi dohodki privoščijo hišno pomoč;
- spremembe v porazdelitvi statusnih razlik: spremenila se je družbena struktura, saj sta nastala dva nova sloja (višji srednji sloj in deprivilegiran podrazred);
- slabšanje položaja žensk na trgu delovne sile in revščina: povečano povpraševanje po bolj izobraženi in mlajši delovni sili je povzročilo, da je med brezposelnimi vse več nižje izobraženih in starejših ljudi. Med leti 1990 in 2000 je bilo v Sloveniji ukinjenih 25% služb, kar je ženske in starejše delavce, ki so bili odpuščanju najbolj izpostavljeni, prisililo v upokojevitve ali neformalno ekonomijo. Ena izmed posledic brezposelnosti in revščine slabo plačanih, nizko izobraženih in brezposelnih žensk je čiščenje po tujih domovih, saj jim predstavlja bodisi edino plačano delo, bodisi dodaten zaslužek;
- naraščanje zaposlovanja žensk v profesionalnih poklicih in na menedžerskih delovnih mestih: zaposlovanje žensk (predvsem poročenih mater) v dobro plačane poklice in delovna mesta z višjimi družbenimi statusi, naraščanje dvo-kariernih heteroseksualnih parov z dvema zaslužkoma, nezadostna delitev družinskega dela, večja kontrola žensk nad prihodki v gospodinjstvu, izginjanje razširjenih družin, zgodnje upokojevanje privedejo do potreb po zaposlovanju dodatne delovne moči v gospodinjstvu (Šadl 2004, 982).

Raziskave, ki so bile opravljene v Sloveniji (Šadl 2006), so pokazale, da je največje povpraševanje po lažjih gospodinjskih opravilih kot so likanje in pranje perila ter pospravljanje stanovanja in varstvu otrok ter negi ostarelih. Vendar pa opravljene raziskave pojasnjujejo vzroke najemanja hišnih pomočnic predvsem v dvokariernih heteroseksualnih parih višjega srednjega sloja ter elitah profesionalcev kljub temu, da se za to vrsto pomoči odločajo tudi samski ter ostareli ljudje, ki živijo sami. Rezultati raziskav, ki so bile opravljene v tujini, pa so k vrsti pomoči dodali še pomoč pri dnevnem nakupovanju hrane, pripravljanju obrokov ter negovanje obolelih in ostarelih ljudi (Šadl 2004, 981).

Hrženjakova je ugotovila, da gospodinjske delavke v Sloveniji prihajajo iz različnih družbenih skupin. Velik del plačanih gospodinjskih delavk je iz skupine dolgotrajno brezposelnih žensk, ki to delo opravljajo kot edino zaposlitev in ki jim predstavlja ta edini vir dohodka. Pomemben delež prispevajo še mlajše upokojenke, zaposlene ženske predvsem delavke, brezposelne ženske, ki ne iščejo redne zaposlitve ter študentke, ki si s tem dodatnim zaslužkom izboljšajo ekonomsko stanje (Hrženjak 2007, 95).

Slovenci zadovoljujejo potrebo po instrumentalni opori oziroma gospodinjskem delu predvsem s pomočjo neformalnih virov, ki jih predstavljajo družinski člani, bližnji sorodniki, prijatelji in sosedi. Pomoč, ki izvira iz družbenih odnosov, je neplačana in ločena od trga. Zaradi povečane mobilnosti, ki je podaljšala razdalje med starši in otroci, se vse bolj uveljavlja plačana gospodinjska pomoč, ki jo nudijo formalni viri; čistilni in gospodinjski servisi ter specializirane agencije (Šadl 2006, 34). Zaradi dragih storitev, ki jih ponujajo servisi in agencije se ljudje večinoma odločajo za posameznice, ki iste dejavnosti opravljajo za veliko manjše zneske, saj je njihovo delo nelegalno (Šadl 2006, 36).

Povečano povpraševanje in ponudbo gospodinjskega dela so povzročili različni dejavniki; povečano zaposlovanje žensk v javnem sektorju, naraščanje dvo-kariernih parov z dvema zaslužkoma, naraščanje profesij in menedžmenta, naraščajoča dohodkovna neenakost, pomanjkanje dnevnega varstva otrok, daljši delovni čas ter povečane mednarodne in notranje migracije žensk (Šadl 2006, 33).

Danes so slovenske gospodinjske delavke v primerjavi z ostalimi po Evropi v boljšem položaju. Tiste, ki odhajajo na delo v sosednje države, prestopajo državno mejo kot državljanke Evropske unije legalno. Delavke ne živijo v gospodinjstvih, kjer delajo in imajo zato lahko svojo družino in zasebnost. V Sloveniji so lahko zavarovane in prejemajo socialno podporo, poleg tega pa se jih je oprijel sloves zelo pridnih delavk (Hrženjak 2007, 87).

7.6 Plačano gospodinjsko delo v Italiji

Italija je država z najvišjim procentov migrantov zaposlenih v sektorju gospodinjskega dela (Saracento 2008), za kar obstajajo različni razlogi.

V primerjavi s starostno skupino nad 65 let se starostna skupina od 15-64 let, ki je potencialna za opravljanje te vrste dela, manjša. Razlogi za to so v vse večjem številu žensk na trgu dela, podaljšanje delovne dobe ter spremembe v sestavah družin, ki so vse pogosteje sestavljene samo iz ostarelih (Istituto nazionale di riposo e cura anziani 2007).

Tisti ostareli, ki z delavko sklenejo pogodbo o delu, zanjo odštejejo v povprečju 1.500 € mesečno, od česar namenijo najmanj 300 € samo za prispevke državi (Pasquinelli in Rusmini 2008). Zato se nelegalno opravljanje dela izplača vsem udeležencem; delavkam, ki upajo na boljši zaslužek; delodajalcem, ki si prihranijo obveznosti in stroške pogodb in nenazadnje tudi državi, ki na ta način brez dodatnih vlaganj rešuje vse večji problem oskrbe starostnikov.

V Italiji je po podatkih IRS (Istituto di ricerca sociale) sklenjenih 774.000 delovnih pogodb Contratto collettivo nazionale del lavoro domestico, kamor so vključene vse kategorije hišnih in gospodinjskih delavk. Podatki, ki so jih zbrali INPS (Istituto nazionale previdenza sociale), ISTAT (Istituto nazionale di statistica), AGENAS (Agenzia Nazionale per i Servizi Sanitari Sociali), IRS (Istituto per la ricerca sociale) in ostali inštituti so pokazali, da je v Italiji od 1.500.000 do 2.000.000 žensk, ki opravljajo plačljivo hišno pomoč. Samo 40% gospodinjskih in hišnih delavk naj bi delo opravljalo v legalnem delovnem razmerju, saj so te delavke po večini ilegalne priseljenke, ki v Italiji nimajo urejenega niti začasnega bivališča, kar je eden izmed osnovnih pogojev za pridobitev delovnega dovoljenja. Največ jih v Italijo emigrira iz držav, ki niso članice Evropske skupnosti. Dobra polovica vseh priseljenk je iz Vzhodno Evropskih držav (54%), med katerimi prednjači Ukrajina, od vstopa v EU pa tudi Poljska. Sledijo priseljenke iz Azije (16%), nato iz Južne Amerike (15%) ter iz Afriških držav (10%) (Istituto nazionale previdenza sociale 2004, 15).

Slovenija ne sodi med štirideset držav, iz katerih prihaja v Italijo največ hišnih pomočnic. Leta 2004 je imelo podpisano pogodbo o delu 496 državljanov Republike Slovenije (Istituto nazionale previdenza sociale 2004, 17), čeprav vemo, da je žensk, ki se na vsakodnevno ali občasno delo odpravljajo v sosednjo državo, bistveno večje.

7.7 Definicije pojmov: badanti, colf in assistenti familiari.

V zadnjih desetletjih so ključno vlogo za skrb nepokretnih in delno pokretnih starostnikov prevzeli neformalni delavci. Takoj za družinskimi člani, ki so danes v Italiji najbolj pogosta

oblika neformalne pomoči, sodijo v kategorijo neformalnih delavcev tudi ljudje, ki niso člani starostnikove družine, ki niso zaposleni v javnih službah in ki starostnikom nudijo različne oblike plačljive pomoči na domu (Piva Toniolo 2002, 72-77).

Vse do danes v Italiji še niso uspeli uskladiti termina, ki bi enotno definiral osebe, ki starostnikom nudi različne oblike socialne opore. Ker se struktura populacije v družbi naglo spreminja in so oblike pomoči, katerih se starostniki poslužujejo, vse bolj diferencirane in specifične, se tudi delavke, ki skrbijo za ostarele, vse bolj ločijo po vrsti opore, ki jo svojemu delodajalcu nudijo. Kar pa še dodatno otežuje definiranje pojma.

Iz najbolj splošne figure *collaboratrice domestica*, ki sem jo sama poimenovala hišna pomočnica, so se razvile nove figure, ki so zadolžene za opravljanje pomoči v točno določenih segmentih vsakodnevnega življenja. Čeprav jih kolektivna delovna pogodba še vedno uvršča v enotno kategorijo hišnih delavk jih tako raziskovalci kakor tudi njihovi uporabniki ločijo med *badanti*, *colf*, *collaboratrice famigliare* in *collaboratrice domiciliare* (Pasquinelli in Rusmini 2008).

Izraz *badante*, ki je danes najbolj pogost, se je v vsakodnevem žargonu pojavil v 80-ih letih 20. stoletja. Termin je sprva označeval tiste ženske in moške, ki so pomagali bolnim ali ostarelim, ki so bili nastanjeni v institucijah (Alemani 2008). Piva (2002, 72-77) je to skupino delavk označila kot migrantke iz zahodnih evropskih držav, ki v Italijo pridejo z namenom, da ostarelim, ki živijo ločeno od mlajših družinskih članov, omogočijo preživljanje starosti na svojem domu in ne v institucijah. Od tradicionalnih hišnih pomočnic se razlikujejo v tem, da starostniku delajo družbo in mu nudijo kakršno koli obliko pomoči čez dan in tudi ponoči. Tej skupini delavk je primarna skrb nega starostnika (pomoč pri vstajanju iz postelje, umivanju, prehranjevanju, pomoč pri birokratskih zadevah, spremljanje in družba izven doma, moralna opora, zaupanje ipd.), lahko pa opravljajo tudi gospodinjska opravila (čiščenje, likanje, pranje perila ipd) (Piva Toniolo 2002, 72-77).

Ker se življenjska doba zaradi napredka medicine podaljšuje in se število nepokretnih ostarelih občanov, ki potrebujejo vsakodnevno oskrbo, veča, se v Italiji že dalj časa ukvarjajo s problemom oskrbe starostnikov. Zato tudi ni nenavadno, da je bilo v Italiji opravljenih veliko več raziskav na to temo, kakor v Sloveniji. Sociologi se že dalj časa ukvarjajo z definicijami različnih tipov delavk, ki nudijo različne oblike pomoči in delo opravljajo v različnih pogojih. V nekaterih poročilih sem zasledila, da poleg palete italijanskih izrazov, ki

jih uporabljajo za označevanje delavk, ki so zadolžene za nego ostarelih, uporabljajo kar angleški izraz *carers* in *caregivers*.

Affido – varstvo ostarelim starostnikom nudijo ljudje, ki s starostnikom niso v sorodniškem razmerju. Ta način pomoči nadomešča nastanitev v instituciji in ga delimo na tri oblike:

- varstvo v sobivanju, ko starostnik in oseba, ki zanj skrbi živita skupaj;
- nudenje pomoči starostniku od osebe, ki ne prebiva skupaj z njim;
- začasno varstvo, ko oseba za starostnika skrbi po potrebi.

Drugi način pomoči *assistenza domiciliare* - hišna pomoč predstavlja skupek uslug, ki jih prejemajo bodisi posamezniki ali družine, ki imajo začasno ali trajno potrebo po pomoči v gospodinjstvu. Ta oblika zajema pomoč pri gospodinjskih opravilih, skrb za higieno posameznikov, spremstvo izven doma ter socialno vključenost (Pucci 2008: 5).

V najboljše mednarodni raziskavi o pomoči ostarelim EUROFAMCARE, ki vključuje 6 držav: Nemčijo, Grčijo, Italijo, Poljsko, Veliko Britanijo in Švico, so oblike formalne pomoči, ki jo prejemajo ostareli, razdelili v 4 skupine:

- hišna pomoč (*aiuto domestico*): v Italiji ta kategorija zajema različna gospodinjska opravila ter skrb in nego za posameznika. Za nudenje take oblike pomoči poskrbijo posamezne občine, ki preko SAD-a (Servizio di Assistenza Domiciliare) starostnikom nudijo pomoč pri gospodinjskih opravilih, nakupovanju življenjskih potrebščin in zdravil, prevozu in potrebnem spremstvu ter pri urejanju birokratskih zadev, obisku frizerja ipd.
- pomoč posameznikom (*assistenza alla persona*): vključuje umivanje, pomoč pri vstajanju iz postelje, pri oblačenju, uživanju hrane ter pri obiskih zdravnika.
- priprava obrokov (*servizio pasti*): je usluga namenjena starejšim od 75. let, ki živijo sami ali v paru in niso deležni nikakršne družinske opore; starejšim od 65. let, ki živijo sami ter so delno ali popolnoma nepokretni in brez pomoči sorodnikov ter nepokretnim in invalidom, ki živijo v dvo ali več članski skupnosti, ki jo sestavljajo izključno starostniki.
- ostala opravila hišne pomoči (*altri servizi di assistenza domiciliare*): so vse ostale usluge, ki jih prejšnje kategorije niso naštele (pranje perila, transport, večja nakupovanja ipd). (Istituto nazionale di riposo e cura anziani 2007: 52).

Ker izraz za delavke, ki starostnikom nudijo socialno oporo v Italiji še ni definiran, je Piva (2002) predlagala naslednje definicije:

- *collaboratore domestico* – hišna pomočnica – delavka, katere glavne naloge so vezane na dom, dodatne pa na njegove prebivalce. V pogovornem jeziku se imenujejo *colf*.
- *badante* – skrbnica/negovalka – delavka, ki skrbi primarno za osebe, ki so nastanjene v bolnišnici, domu ostarelih ali pa v svojem domu.
- *assistente familiare* – družinska pomočnica – delavka, katere primarna naloga je pomoč nepokretnim, predvsem ostarelim, lahko pa tudi otrokom ter invalidom na njihovem domu (Piva Toniolo 2002, 72-77).

Mednarodna organizacija dela je *care work* definirala kot obliko nege, ki je namenjena starostnikom, bolnim in nepokretnim v skrbniških ustanovah ali pa na domovih posameznikov, ki tako nego potrebujejo. Z neformalno nego so označili neplačano skrbniško delo, ki ga starostnikom, bolnim in nepokretnim nudijo družinski člani in prijatelji. Izraz *care worker* pa je definiran kot oseba, ki nudi formalno pomoč starostnikom, bolnim in nepokretnim v ustanovah ali pa na njihovih domovih (International Labour Organisation 2007).

8 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Vsebinsko sem svojo nalogo razdelila na dva dela. V prvem delu sem ugotavljala, kateri so glavni razlogi in vzroki, da se ženske iz Slovenske Istre odločajo za opravljanje plačanega gospodinjskega dela v tržaških gospodinjstvih. Predhodnice današnjih modernih delavk sem poiskala v Šavrinkah, ki so v literaturi označene kot prekupčevalke različnih življenjskih potrebščin med Istro in Trstom. Nekateri zapisi pa prikazujejo te osebe kot hišne pomočnice, čeprav vsi vemo, da so mnoge ženske, tudi naše babice, služile kruh s pranjem perila tržaški gospodi.

Obstoječa literatura navaja, da so bile čezmejne migracije, ki so se odvijale po zaprtju meje med Italijo in Jugoslavijo leta 1945, večinoma nelegalne in so nudile možnost zaslužka in sploh preživetja marsikateri družini v Slovenski in tudi Hrvaški Istri.

Z osrednjim raziskovalnim vprašanjem bom poiskala odgovor na vprašanje o vzrokih in dejavnikih, zaradi katerih Slovenke povprašujejo po tej obliki dela. Predpostavljam, da ga iščejo zaradi boljšega zaslužka v sosednji državi; da po njem povprašujejo v glavnem delavke z nizko izobrazbo, ki bi v Sloveniji lahko zasedale le slabo plačana delovna mesta ter ženske z nižjo izobrazbo, ki poleg rednega dela v domovini, opravljajo še delo v Trstu in tako svoji družini priskrbijo dodatni zaslužek.

Hrženjakova je v svoji knjigi definirala gospodinjske pomočnice pri starostnikih v Italiji kot ilegalne migrantke, ki delo opravljajo v težkih pogojih za nizko plačilo. Za Slovenske skrbnice, ki se na delo vsakodnevno vozijo v obmejne kraje, naj bi veljalo prav nasprotno. Slovenke so v Trstu poznane kot pridne delavke, ki za kvalitetno opravljene storitve, zahtevajo visoko plačilo. Ker ne prebivajo v istih gospodinjstvih s starostniki, za katere delajo, so zaščitene pred psihičnim nasiljem, ki ga nad ilegalnimi migrantkami pogosto izvajajo starostniki, ki so njihovi delodajalci in obenem tudi njihovi stanodajalci. Zato sem v prvem delu naloge poleg vzrokov in razlogov za opravljanje te vrste dela raziskovala tudi potek dela, ki ga opravljajo skrbnice. Zaradi okolja, v katerem živim in poznanstva s čezmejnimi dnevnimi delovnimi migrantkami sem predpostavljala, da skrbnice starostnikom nudijo predvsem instrumentalno oporo. Že iz otroštva se spomnim, da so ženske, ki so delale v Trstu, govorile o čiščenju, pospravljanju in likanju v tržaških zasebnih gospodinjstvih. Še danes na vprašanje o tem, kakšno delo opravljajo, same odgovorijo, da čistijo v Trstu. Podrobneje me je zanimalo tudi, v kakšnih delovnih pogojih delajo, kakšni so njihovi

delavniki, kako imajo urejeno zdravstveno zavarovanje ter kakšne imajo možnosti koriščenja letnega ter bolniškega dopusta. Zanimalo me je tudi, kako same sprejemajo svoj poklic, ki ga današnja družba v glavnem vrednoti negativno.

V drugem delu naloge sem ugotavljala, ali skrbnice starostnikom nudijo tudi emocionalno oporo. V literaturi, ki opisuje življenje starostnikov in daje napotke za kakovostno preživljanje starosti je vključenost v socialna omrežja ključni dejavnik, ki vpliva na dobro psihično in fizično počutje starostnikov. Predpostavljala sem, da vse skrbnice svojim delodajalcem poleg socialne opore nudijo tudi emocionalno oporo, a se tega same ne zavedajo. Menim tudi, da delodajalci nikoli ne plačujejo žensk, da prihajajo na njihove domove zgolj za družbo, vendar pa, da jih večkrat pokličejo z izgovorom, da kaj postorijo po stanovanju in tako nezavedno prejemajo tudi emocionalno oporo.

8.1 Uporabljena metoda

V raziskovalnem delu svoje naloge sem uporabila kvalitativno metodo zbiranja podatkov in sicer delno strukturirani globinski intervju, saj sem raziskovala zelo široko področje, kjer so podatki subjektivne narave in ker so me zanimale poglobljene informacije.

Kvalitativno raziskovanje se od kvantitativnega popolnoma razlikuje tako v načinu zbiranja podatkov kakor tudi v analizi zbranih podatkov. Pri podatkih, ki jih pridobimo s postopki kvalitativnega zbiranja, so vrednosti spremenljivk navedene z besedami. Pri kvantitativnih podatkih pa vrednosti navedemo s številkami. Med kvalitativna gradiva štejemo opise primera, življenjepis, zapis pogovora, zapisnik sestanka; med kvantitativna pa različne ocenjevalne lestvice, izpolnjene vprašalnike z vnaprej navedenimi odgovori, izpolnjeni testi ipd. Do gradiv pa nas pripeljejo metode, kjer med kvalitativne štejemo odprti intervju, opazovanje z udeležbo, skupinsko razpravo; med kvantitativne pa standardizirane zaprte intervjuje, standardizirano opazovanje ter druge tehnike (Blaž Mesec, 19-21).

Najpomembnejša razlika med kvantitativnim in kvalitativnim raziskovanjem je v strukturiranosti in standardizaciji zbiranja podatkov. Za prve velja enotno zbiranje podatkov, kjer so na zastavljena vprašanja že vnaprej ponujeni možni odgovori. Raziskovanje temelji na zanesljivih, številčnih in statističnih meritvah velikega vzorca, ki predstavlja celotno ciljno

populacijo. Zbrane podatke pa se lahko poda številčno in se zanje izračuna potrebne statistične parametre. (Ragin 2007).

Kvalitativno raziskovanje je manj strukturirano kakor kvantitativno. Raziskovalci ne preverjajo teorij, vendar se osredotočajo na posamezne primere ali njihove kategorije z namenom razvijanja idej. Ker imajo podatki, ki jih pridobijo s kvalitativnimi tehnikami zbiranja, večjo globino in so vsebinsko veliko bolj bogati, skušajo raziskovalci med raziskovanjem razjasniti poglavitne pojme in empirične kategorije ter morda zaključiti raziskavo z izdelavo analitičnega okvira (Ragin 2007, 101). Zaradi majhnega vzorca dobljeni rezultati velikokrat ne predstavljajo značilnosti celotne ciljne populacije in niso statistično primerljivi, saj jih tudi ne moremo obdelovati kot numerične spremenljivke.

8.2 *Globinski intervju*

Globinski intervju je individualni polstrukturirani pogovor s posameznikom. Uporablja se ga predvsem za ugotavljanje mnenj, načina razmišljanja, občutkov, spominov in pogledov na določeno tematiko ter stališč, ki vplivajo na njegovo obnašanje. Zaradi svoje narave je zelo primeren tudi za bolj občutljive teme, kar se je izkazalo tudi v mojem primeru. Prepričana sem, da v skupinskih diskusijah ali podobnih oblikah raziskovanja, ženske ne bi tako podrobno opisovale ponižujočega odnosa delodajalca, ne bi zaupale višine svojega zaslužka in niti o 'delu na črnem' ne bi spregovorile, saj so me na to že pred srečanjem opozorile.

Sama sem se odločila za globinski intervju, ker sem želela razumeti, kateri so glavni vzroki, da so se moje sogovornice odločile za delo pri starostnikih v Trstu. Želela sem tudi izvedeti njihovo mnenje o samem delu ter o odnosu, ki ga imajo s svojimi delodajalci. Zaupale so mi tudi občutke, ki jih doživljajo ali ki so jih doživljale ob opravljanju dela, ki ga marsikdo zaničuje.

8.3 *Priprava intervjuja*

Pred samo pripravo intervjuja sem prebrala nekaj obstoječe literature na to temo ter se pogovarjala z znankami, ki opravljajo to vrsto dela v Trstu. Intervju sem razdelila v dva tematska sklopa, kjer sem v prvem sklopu sogovornice spraševala po demografskih podatkih

(izobrazba, starost, zakonski stan, tip naselja, v katerem živi) in po tem, kako so do takega dela sploh prišle, po njegovih začetkih. Vprašanja so intervjuvanke spodbujale k izražanju občutkov, ki so jih doživljale ob izgubi službe v Sloveniji in o odzivu družbe na njihovo novo – manj ugledno zaposlitev. V istem sklopu sem se s sogovornicami pogovarjala še o karakteristikah dela, ki ga opravljajo. Zaupale so mi predvsem naloge, ki jih morajo izpolniti do svojih delodajalcev, pogostost obiskov, število ljudi, za katere skrbijo, svoje pravice in dolžnosti. Drugi tematski sklop pa je bil popolnoma vezan na emocionalno oporo, ki jo sogovornice nudijo ostarelim.

Vprašanja, ki so vodila pogovor, sem vnaprej pripravila, a niso sledila istemu vrstnemu redu in so dopuščala veliko podvprašanj ter odprtost odgovorov. Izvedela sem tudi dodatne zanimivosti, ki jih pripravljena vprašanja niso predvidela.

Osem intervjujev, ki so trajali od 30 minut pa do 1,5 ure, sem opravila med avgustom in septembrom leta 2008. Intervjuvanke osebno poznam, saj živim v neposredni bližini italijanske meje, od koder ogromno ljudi odhaja na dnevno ali občasno delo v Trst. Z vsemi sogovornicami sem se srečala na njihovih domovih, kjer sem njihova pripovedovanja posnela na elektronski diktafon. Le ena gospa ni želela, da jo posnamem in sem zato njene odgovore zapisovala na papir. Zaradi spoštovanja zasebnosti nisem objavila imen in priimkov sogovornic, ampak sem jih poimenovala z izmišljenimi imeni. Originalne prepise intervjujev sem objavila v prilogi.

8.4 Vzorec

V svojo raziskavo sem vključila 8 kolegic in sosed različnih starosti ter iz različnih krajev slovenske Obale, ki služijo v zasebnih tržaških gospodinjstvih. Poimenovala sem jih z izmišljenimi imeni, vsi ostali podatki pa so resnični.

Milka se je pri 25-ih letih iz Like priselila v Slovenijo, v majhen vaški zaselek ob italijanski meji, kjer živi še danes. Je poročena in ima 3 odrasle otroke. 68 letna upokojenka, ki je bila zaposlena v Trstu, še vedno tedensko obiskuje svoje družine, ki jih večinoma sestavljajo ostareli, vendar sedaj delo opravlja 'na črno'. Njena izobrazba je končana osnovna šola. V analizi bom njene citate označila: Milka-68-upokojenka.

Metka je 67 letna gospa, ki se je leta 1992 v Sloveniji invalidsko upokojila. Od tedaj je po dodatni zaslužek odhajala čez mejo, danes to počne le enkrat tedensko. Skrbi za eno družino

ter njihovo ostarelo babico. Živi v mestnem okolju, je poročena in ima dva odrasla otroka. Njena izobrazba je osnovnošolska. V analizi bom njene citate označila: Metka-67-invalidska upokojenka.

Janja je 25 letna študentka, ki živi s starši v primestnem okolju. Delo opravlja nelegalno, najmanj dvakrat tedensko, sicer pa po potrebi. Skrbi samo za enega 76 letnega gospoda. V analizi bom njene citate označila: Janja-25-študentka.

Mirjana je 46 letna gospa, ki je še vedno zaposlena v podjetju v Sloveniji. Njena izobrazba je končana srednja šola. Je poročena in živi z možem ter otroci v vasi v Slovenski Istri. Skrbi samo za eno družino, ki jo sestavljata ostarela zakonca. V analizi bom njene citate označila: Mirjana-46-zaposlena v Sloveniji.

Tilka je 54 letna gospa, mati dveh odraslih otrok. Z možem živi v vaškem zaselku ob italijanski meji. Njena izobrazba je končana osnovna šola. Delo v Trstu opravlja redno, vsak dan, vendar nelegalno, saj si v Sloveniji plačuje samoprispevke. Skrbi za 6 družin, najstarejša gospa pa je stara 74 let. V analizi bom njene citate označila: Tilka-54-samozaposlena.

Alda živi s svojo družino v primestnem okolju. Stara je 45 let in ima osnovnošolsko izobrazbo. Vrsto let je v Italiji delala na 'črno', leta 2001 pa so jo delodajalci v Italiji zaposlili. Skrbi za 11 družin, najstarejši je zakonski par, kjer je žena stara 82, soprog pa 83 let. V analizi bom njene citate označila: Alda-45-zaposlena v Italiji.

Katja 29 letna mati samohranilka. Je brezposelna gimnazijska maturantka. S sinom živi v mestu in delo v Trstu opravlja trikrat tedensko. To delo ji ne predstavlja edini vir dohodkov, saj se preživlja še z opravljanjem drugih dejavnosti. V analizi bom njene citate označila: Katja-29-brezposelna mati samohranilka.

Anica je 59 letna upokojenka, ki živi v vasi ob hrvaški meji. Delo opravlja štirikrat tedensko, po šest ur in dela pri dveh različnih družinah. Njena izobrazba je dokončana poklicna šola. V analizi bom njene citate označila: Anica-59-upokojenka.

9 ANALIZA EMPIRIČNIH PODATKOV

Ugotovitve, do katerih sem prišla po opravljenih intervjujih, sem združila v deset tematskih sklopov: začetek dela, glavni motiv za sprejetje takega dela, pogodbeni urejenost dela, izobrazba delavk, vrsta nudene opore, zadovoljenost s službo, delodajalcem in pogoji dela, skrbnica v vlogi matere in žene, potek emocionalnega dela in posledice emocionalnega dela na zasebno življenje delavk.

9.1 Pričetek dela

V literaturi, ki opisuje migracije iz Slovenske Istre v Trst po zaprtju meje, torej med leti 1945 in 1954, je poudarek na pomoči sorodnikov, ki so tedaj že emigrirali v Trst in ki so tam že imeli zaposlitev. Ti so bili glavni informatorji, ki so ostalim članom družine, bližnjim in daljnim sorodnikom, priskrbeli službo in bivališče v Trstu. Pridobljene izkušnje z delom v Trstu so se prenašale iz roda v rod in tako so Istrani dobili novo mrežo sorodnikov v Italiji, ki je ženskam pomagala poiskati delo v neformalnem sektorju (Orehovec 1997). Nemalokrat pa so dekleta služila kar pri sorodnikih, ki so že pognali korenine v mestu (Verginella 2006, 144). Že vrsto let pa so sorodne povezave izgubile to funkcijo, saj so si delavke ustvarile svojo lastno socialno mrežo, ki nadzoruje tržišče neformalnega dela v Trstu in njegovi okolici (Orehovec 1997). Intervjuvanke so o tem povedale:

Tilka-54-samozaposlena

...ne, ne, v moji družini ni noben opravljal tega dela. Sem pa zrihtala delo že ene par kolegicam...

Metka-67-invalidska upokojenka

Potem, ko sem se upokojila, sem pomagala pri eni sosedu, tle iz bloka, ki je mela šiviljsko delavnico. in ona je hodila čistit čez. In njena šinjora jo je vprašala, če pozna kšno žensko, ki je pridna za čuvat tega otroka in je rekla, da bo prašala mene, ker me je poznala in je vedla, da sem pridna za delat. ... In pol me je prašala in tako sem šla.

Moje sogovornice so do dela prišle po različnih kanalih. Prvi dve sta se z delodajalko srečali kar osebno, po naključju:

Milka-68-upokojenka

Ko sem prišla živet sem (v Slovenijo iz Like, op.a.), sem imela 25 let in sem šla u Trst prodajat meso in cigarete in trapo in onde na merkatu sem naletela na eno starejšo šinjoro Je vzela cigarete in to za moža in jest nisem znala eno besedo taljansko ...in je rekla, pol je pravila eni drugi, ki je znala slovensko, da če bin šla js delat h njen, h njeni nečakinji. Sm rekla, ma kako bom šla delat, če ne znam taljansko in to in ona me prime mene, meso in cigarete in da grem ž njo pri Materi božji u eno ulico, nesemo to. In js sem se odločila, grem s to šinjoro In pridem in tam smo prišli domov v njeno stanovanje. In js sm ji odložila te cigarete, mi je plačala in je rekla, če bi šla delat njeni nečakinji, ki se je imela za poročit. In ona me mene pelje zgoraj bolnice, Via Bonarotti u eno ulico In mene me ona pripelje na porton in pravi, evo tle boš delala in to. Jst nisem razumela nič. Dobro. In ona mene od ondi prime in me pelje k svoji hčerki Via Favio Severo. In ondi je delala stopnice ena Slovenka, ena Elda ino smo se začele menit. Ona je hotla, da bi šla delat ta Elda en dan u tednu, 5 ur u tednu h njen in pol ko se bo hčerka poročila, da bi šla h hčerki. In tako ta Slovenka nam je to prevajala in smo se zmenle. Samo smo se zmenle za kratek čas, ki js sm mela 'hčerko' in pol je pršu 'sin'.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Marca leta 1994 sem spoznala gospo iz Trsta, ki je bila sponzor otrokom nogometnega kluba, kamor sem vozila svojega sina.. Že preden sem ji povedala za probleme v službi, me je vprašala, če bi ji ob sobotah lahko pomagala v njeni trgovini v Trstu. Tako sem pričela delati v trgovini. Po 9-ih letih dela v trgovini je moja 'šinjora' rekla, da me rabi pri njej doma, da bi ji pomagala pri gospodinjskih delih. Poznale sva se že zelo dobro in vedela je, da sem zelo pridna in natančna. Tako je ona vse uredila ter mi priskrbela še druge družine, kamor hodim čistit. Prav vsi so njeni sorodniki ali dobri prijatelji; starši, tete, otroci.

Večina žensk je svojo zaposlitev dobilo preko znank, prijateljic, ki so ustvarile pravo socialno mrežo.

Janja-25-študentka

...čisto slučajno, preko kolegice, ki zaradi redne zaposlitve v Kopru, ni mogla več hodit čistit v Trst.

Tilka-54-samozaposlena

Prijatelca mi je odstopla eno družino in potem sem potom njih dobila še druge.

Anica-59-upokojenka

Še ko sm delala, sem si iskala za delat tam čes, preko mojih kolegic. Ma največ preko mojih sosed, ki hodijo anka delat tam dol/.../In pol, ko sm šla u penzijo, mislim še prej, mi je ena že zrihtala za delat. Moja soseda. Ki je prašala njeno šinjoro in pol je ta takoj najdla.

Da je socialna mreža res močna in informacije zelo ažurne ter da imajo Slovenke pod nadzorom prosta delovna mesta sta pokazali tudi naslednji izjavi:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Seveda poznam ogromno ljudi, ki delajo v Trstu, saj se vsak dan srečamo na avtobusu. Tako si tudi izmenjamo dosti informacij. Jaz sem že štirim zrihtala delo v Trstu. se pa večinoma ženske na avtobusu pritožujejo nad delodajalci...

Tilka-54-samozaposlena

Imam še ene dve kolegice, ki smo delali skupaj, ki grejo s korjero. Samo pa pravijo, da upada. ... Tako mi pravijo te, ki grejo z avtobusom. Js grem z avtom do hiše in nazaj in niti nimaš opravka.

Med ženskami, ki odhajajo na delo v Trst, se je razvila oblika skupinske zavesti, ki se kaže v njihovi medsebojni pomoči in socialni kontroli. Ženske iz Slovenske Istre so vzpostavile svojo lastno socialno mrežo, ki jim omogoča kontrolo nad neformalnim 'trgom dela' v Trstu (Orehovec 1997).

Slovenke imajo danes nadzor nad prostimi delovnimi mesti in informacije o dobrih delodajalcih so zelo zaupne. Večina žensk delo dobi preko svojih prijateljic ali sorodnic, ki so vpletene v neformalno mrežo in ki med seboj trgujejo z informacijami in 'pridnimi' delavkami (Verginella 2006).

9.2 Glavni motiv

Šavrinke, predhodnice mojih sogovornic, je pot za zaslužek peljala iz Istre v Trst. Najbolj transparentna podobnost med njimi in med današnjimi delavkami je prav zaslužek. Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 se je obseg dnevnih delovnih migracij v Italijo izrazilo povečal, saj se je zaradi stečajev industrijskih podjetij in tehnoloških viškov močno povečala brezposelnost predvsem nizko kvalificiranih delavk in je nelegalno delo v Trstu ponujalo zanje edino možnost zaslužka (Zupančič 2003). Podobno ugotavlja tudi Šadl (2006, 36) v svoji raziskavi, ki pravi, da se je ponudba plačanih storitvenih del okreplila po letu 1996 oziroma na začetku devetdesetih let 20. stoletja. Tedaj je delež brezposelnih žensk narasel predvsem zaradi masovnih odpuščanj v feminiziranih poklicih. Tudi moje sogovornice so bile žrtve recesije iz začetka devetdesetih let, katere posledica so bili nevdržni delovni pogoji ter odpuščanja:

Tilka-54-samozaposlena

Začela sem delat zato, ker sem na Lami dobila odpoved in si prisiljen se preživljat. Leta 92 sem končala na Zavodu, na Zavodu sem bla 1,5 leta. Takrat sem mela 44 let in na zavodu se ni dalo dobit nobenega dela, tudi enkrat ko imaš taka leta, kdo te bo vzel v službo. Takrat je blo tudi tako, da smo si mogli sami iskat...

Alda-45-zaposlena v Italiji

Od leta 1986 do leta 1994 sem bila zaposlena v domu upokojencev, kjer sem delala prav vse in delo je bilo zelo naporno. Po osamosvojitvi so se pričeli odnosi med nadrejenimi in podrejenimi zelo slabšat in postajalo je neznosno....Izredno naporno delo me je fizično zelo izčrpalo, negativno vzdušje pa je povzročilo še slabo psihično počutje. Odpoved sem dala sama, a bi bila moja odločitev glede odpovedi enaka, tudi če ne bi imela možnosti dela v Trstu. Čeprav je bilo pri nas zelo težko dobiti delo, sem se trdno odločila, da tako več ne bom garala. Poleg tega so bile plače na takih delovnih mestih izredno nizke..... Takoj potem sem pričela delati v Trstu po 6 dni v tednu, od 9h-17h. Takrat sem zaslužila ogromno (10.000 lir na uro).

Invalidsko upokojevanje je bil v tistem obdobju eden izmed posrednih načinov odpuščanja starejših delavcev, ki pa so zakonsko bili še premladi za upokojitev:

Metka-67-invalidska upokojenka

Takrat sem se invalidsko upokojila, 16 let nazaj. In una pokojnina je bla majhna.

Tako kot sem pričakovala, je bilo med intervjuvankami, ki so v po osamosvojitveni recesiji izgubile službo največ takih, ki so imele le osnovnošolsko izobrazbo:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Osem letko in pol nisem nardila nobeno šolo več.

Vendar pa moje sogovornice niso samo delavke, ki so po recesiji leta 1991 ostale brezposelne. Delo pri starostnikih v Trstu sprejmejo tudi mlade punce, študentke ali celo diplomatke. Ena izmed mojih sogovornic je še študentka:

Janja-25-študentka

Moja izobrazba je ekonomski tehnik, šolo nadaljujem na visoki upravni šoli.

Druga sogovornica pa še ni zaključila študija:

Katja-29-brezposelna mati samohranilka

...zaenkrat še gimnazijski maturant, mi manjka samo še diploma/.../najprej sem delala v eni službi v Kopru, pa mi niso podaljšali, pol sem delala v drugi, ki mi celo dva mesca niso plačali in mi je lih tako potekla pogodba. Drugače inštruiram in delam še neka priložnostna dela..ma je vse skupaj premalo. Na Zavodu mi itak niso nič našli. Zato sem pol rekla, da grem za ta denar raje čistit v Trst.

Delo hišne pomočnice je veliko bolje plačano kot katero koli drugo delo na Obali. Kratkoročno študentom to delo olajša finančno situacijo, saj za malo opravljenih delovnih ur, prejmejo sorazmerno visoko plačilo. Kot pravi moja študentka:

Janja-25-študentka

...potrebovala sem denar in iskala službo. Vodilo me je to, da sem študent in se poprimem kateregakoli dela. Seveda sem vedno šla delat tam, kjer je boljše plačano. Kolegica je vedla, da bi se česarkoli poprijela in mi povedala za to delo.

V sosednjem Trstu iščejo zaposlitev tudi slovenske upokojenke:

Anica-59-upokojenka

Kur sm šla u penzijo, sm mogla it delat tja, ker ta penzija ni nanka za račune.

Kljub temu, da sta bila najpomembnejša vala delovnih migracij iz Istre v Trst v povojnem obdobju in v obdobju gospodarske recesije po letu 1991, so ženske vseskozi odhajale in iskale razne zaposlitve v Trstu:

Milka-68-upokojenka

Ko sem prišla živet sem iz Like, sem imela 25 let. Tle je bla revščina, tle nisem delala nič... ah, ja...sm delala par mescov na Agrarji in pol bašta, ni blo kaj delat...to je blo leta 1969.

Porast agrarnih skupnosti v začetku 19. stoletja je omejil možnosti agrarne proizvodnje v Slovenski Istri, bližina demografsko in gospodarsko razvijajočega se mestnega središča pa so bili dejavniki, ki so spodbudili množično ukvarjanje žensk s pridobitnimi dejavnostmi in botrovali ženskemu prestopanju socialnih in nacionalnih mej (Verginella 2006, 142).

Slabo stoletje kasneje je globoka gospodarska kriza sprožila nov val zaposlovanja slovenskih deklet v Trstu. V povprečju so to bile dvajsetletnice iz najrevnejših slojev kmečkega prebivalstva, ki so se v mestu zaposlovale kot delavke, kuharice, pomočnice v živilskih trgovinah, pekarnah, gostilnah, predvsem pa kot gospodinjske pomočnice (Verginella 2006, 144).

Zadnje masovno zaposlovanje v Trstu je bilo posledica ekonomske recesije in prestrukturiranja gospodarstva v Sloveniji po letu 1991, ko so zaradi propada številnih tovarn in podjetij mnoge ženske ostale brez delovnega mesta (Orehovec 1997, 117).

Vendar pa migracije zaradi dela, ki jih poznamo v tem obmejnem območju, niso samo posledica ekonomskih kriz. Obstajajo že več sto let in so tudi posledica dolgoletne tradicije (Zupančič 2003).

9.3 Pogodbena urejenost dela

Delovnih mest, kot je plačana pomoč v gospodinjstvu, je veliko predvsem v večjih mestih. Trst izstopa prav zaradi visokega števila ostarelega prebivalstva (Zupančič 2003, 80). Zaradi velikega števila prebivalstva pa je možnost nelegalnega dela večja, kakor v vaškem okolju. Intervjuji, ki so jih opravili v projektu SIPA (sistem pomoči na domu), so pokazali, da so ženske, ki vsakodnevno prečkajo Slovensko - Italijansko mejo, delovne migrantke, ki v Italiji neformalno opravljajo plačano domače delo (Hrženjak 2007, 86). Večina mojih sogovornic je priznala, da delo opravljajo 'na črno':

Janja-25-študentka

Nobene pogodbe ni bilo... Ni bilo nikoli nobenega problema. Jaz tudi nisem nikoli imela bojazni pred tem. Je pa res, da je gospod na to tudi kdaj pomislil. Večkrat mi je recimo rekel, da, če bi padla s stolice oz. se pač poškodovala, bi me kar domov odpeljal. Bal bi se, če bi mogel klicat rešilca, da bi le-ti poizvedovali, kaj sem tam delala.

Anica-59-upokojenka

Ma kaki, na črno. To je vse na črno. Js nardim, oni mi plačajo na roko.

Tilka-54-samozaposlena

Ne, ne, to je na črno...amici...

Da bi bili neformalni delavci čim manj opazni, so uporabljali različne mejne prehode za vstop in za izstop iz države. Zaradi visoke frekvence pretoka ljudi in vozil preko mednarodnih mejnih prehodov so se najraje posluževali le teh, saj so se tako najlažje pomešali v množici. Danes pa dnevne delovne migrantke nimajo več teh problemov, saj je Slovenija v novembru leta 2007 vstopila v Schengenski prostor, kjer ostajajo meje le še navidezne. Sogovornica je o prestopanju meje preko različnih mejnih prehodov povedala svoje izkušnje:

Metka-67-invalidska upokojenka

Ko je bil še blok, sem hodila enkrat na en, enkrat na drugi blok, ki cariniki so gledali. Zdej greš kjer češ.

Ženske, ki so jih v isti raziskavi SIPA intervjuvali, so izrazile željo, da bi se na tem področju lahko redno zaposlile (Hrženjak 2007, 88). Dve moji sogovornici sta to tudi dosegli:

Milka-68-upokojenka

One so mi to vse zrihtale papirje za to delovno dobo. Plačana sem bila po uri, one so mi dale vedno manj denarja zato, ki sem bla zavarovana. Une, ki niso ble zavarovane, so dobile duplo šoldov. Bi blo boljše, da me ne bi zavarovali, ki ta pokojnina je ena mižerja. Bi vsaj dobila takrat več šoldov. Tako da sem naredila 20 let delovne dobe tam. In za 20 let sem dobila penzijo. Ta stara, ki je šla u dom, mi je dala 10€na uro. Drugače nisem niti po 5€ dobila, ki sem bla zavarovana. Js sm kolkokrat rekla, da bi pustila, kolkokrat.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Najprej sem si 7 let sama plačevala prispevke za delovno dobo v Sloveniji; nato sem ugotovila, da iz vsega tega ni nič in sem se zmenila z mojimi 'šinjorami', da mi one plačujejo. Med sabo so se zmenile in ena je zadolžena, da vsak mesec zbere 40€. Ona ima zelo visoko funkcijo na univerzi, je magister doktor in vse stvari v zvezi z mojim zavarovanjem ureja ona. ... Nikoli nisem imela problemov, saj sem tudi že zelo dolgo tam prijavljena.

Vendar pa je segment hišnih pomočnic v slovenskih in italijanskih statistikah nereprezentativen, ker upošteva le zakonito zaposlene delavke. Večina pa jih delo opravlja neformalno, kar ustreza tako njim, kakor njihovim delodajalcem. Prikrito in nezakonito dejavnost v sosednji državi ni zatrl niti zakon Fini – Bossi iz leta 2002, ki je nameraval izkoreniniti nezakonito zaposlovanje tujih državljanov in državljanek, pribežnikov in pribežnic. Organi, ki v Italiji skrbijo za javni red, se s slovenskimi in hrvaškimi migrantkami ne ukvarjajo, saj njihova prisotnost na italijanskih tleh ne moti javnega miru. Njihovo preganjanje pa bi sprožilo val javnega neodobravanja (Verginella 2006, 148).

9.4 Zadovoljnost z delom, delodajalcem in delovnimi pogoji

Če je za ilegalne migrantke, ki po Italiji opravljajo delo hišnih pomočnic pri starostnikih značilno, da delajo v težkih razmerah zaradi bivanja pri starostnikih in je njihovo plačilo zelo nizko, velja za Slovenske pomočnice prav nasprotno. Slovenke naj bi bile v Trstu poznane kot marljive delavke, katerih dohodek je primerljiv z dohodkom marsikaterega

visokokvalificiranega delavca v Sloveniji (Orehovec 1997). Pred leti naj bi bile te ženske plačane od 7.000 do 10.000 lir na uro, kar se je kasneje pretvorilo v 7 do 10 evrov na opravljeno uro. Danes naj bi njihova delovna mesta ogrožale migrantke iz drugih držav, držav bivše Jugoslavije, iz Ukrajine, ki zaradi stiske delajo za nižje urne postavke. Kljub temu, so moje sogovornice še vedno dobro plačane, saj delodajalci plačajo tudi zaupanje, ki so ga z leti pridobili v svoje delavke. Samo eni sogovornici so delodajalci nastavljali pasti:

Tilka-54-samozaposlena

So mi kaj nastavili, kašno zlato, eni celo tle u Žavljah. Za slike so obesili verižice. Pri enih sem enkrat najdla ček za milijon tristo taužent lir pod posteljo, čudno meni mi maj ne pade. Ja, ja..jih kar probaš. Moraš bit previden in tudi pošten. Jaz imam ključe od ljudi.

Ilegalne migrantke, ki živijo v gospodinjstvih s starostniki, so velikokrat prikrajšane za pravice, ki se jih poslužujejo formalno zaposlene delavke. Poleg delavnikov, ki presegajo 8 ur dela, jim delodajalci ne plačujejo zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja, niso upravičeni do koriščenja bolniške in niti dopusta. Delo nemalokrat opravljajo v neugodnih materialnih pogojih. Za delavke, ki iz Slovenije odhajajo na delo v Trst, pa te trditve ne veljajo oziroma velja prav nasprotno (Hrženjak 2007). Ženskam ni potrebno živeti pri starostnikih, torej delo opravljajo live-out, kar jim omogoča, da živijo svoje privatno življenje povsem ločeno od starostnikov.

Delavke, ki so v Italiji zaposlene kot gospodinjske pomočnice, uživajo vse pravice, kakor če bi bile zaposlene v Sloveniji, le da lahko urnik dela prilagajajo ter ga usklajujejo z delodajalcem. Tako so mi povedale skoraj vse intervjuvanke:

Milka-68-upokojenka

Takrat, ki sem bla zavarovana, ki sem morala imet 24 ur na teden zavarovanja, če nisem mogla prnest te ure, sem morala kašen dan povlečt kašno uro več. In če jst nisem mogla, sm bla bolna, so bli otroci in to, pa sm morala naknadno prnest te ure notri. Sem morala ostat delat več. 24 ur je blo obligatorio.

Janja-25-študentka

Lahko rečem po potrebi sva bila dogovorjena. 1x na teden sem sigurno hodila h njemu, če je pa imel še kaj takšnega, da me je potreboval, je bilo tudi 2 krat na teden.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Vsak dan delam fiksno 5 ur, če je potreba pa delam več, kar je skoraj vsak dan z izjemo dopustov. Pri starostnikih delam vsakih 14 dni po 9, 10 ur, ker ne zmorem drugače, saj me psihično zelo utrudijo.

Moje sogovornice prejmejo za plačilo od 7-13 € na uro, kar je več kot povprečno bruto plačilo marsikatero administrativne delavke v Sloveniji. S starostniki se vnaprej dogovorijo o višini plačila in večkrat same določijo urno postavko. Nobena še ni imela nikakršnih problemov s plačilom. Od starostnikov so vedno dobile toliko, kolikor so bile predhodno zmenjene:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Ko sem prišla k novi družini, sem se vedno predstavila ter povedala moje pogoje dela. Vsakemu sem takoj povedala, da delam za 8 evrov in če se s tem niso strinjali, nisem prišla delat... Sedaj bom povišala na 9 evrov in sem jim tudi že povedala in vsi so se strinjali, nihče ni ničesar rekel. Višina plačila ni odvisna od dela, ki ga opravljam. Plačilo pa dobim vsakič sproti. Že ko pridem, me na mizi čaka plačilo, po navadi so zraven kakšni čokolatini, sok, biškoti..karkoli.

Janja-25-študentka

Od vsega začetka sva mi je bila postavljena urna postavka in ta velja vse do zdaj.

Le ena delavka se je nad plačilom pritoževala, sicer je bilo plačilo nespremenjeno, a je bilo po njenem mnenju prenizko:

Milka-68-upokojenka

Plačana sem bila po uri, one so mi dale vedno manj denarja zato, ki sem bla zavarovana. Une ki niso ble zavarovane so dobile duplo šoldov. Bi blo boljše, da me ne bi zavarovali, ki ta pokojnina je ena mižerja. Bi vsaj dobila takrat več šoldov. Tako da sem naredila 20 let delovne dobe tam. In za 20 let sem dobila penzijo. Ta stara, ki je šla u dom, mi je dala 10€ na uro. Drugače nisem niti po 5€ dobila, ki sem bla zavarovana. Js sm kolkokrat rekla, da bi pustila, kolkokrat.

Čeprav je tendenca k temu, da bi se gospodinjske pomočnice legalno zaposlovale, pa je lahko to dvorezni meč. Ženske bi sicer imele plačane prispevke za pokojnino ter bolniški in reden dopust, na drugi strani pa bi prejemale nižje dohodke, kar je eden izmed glavnih razlogov, da so to delo sploh sprejele.

Pogoji za koriščenje dopusta niso tako enotni in stabilni kot za plačilo. Predvsem zanimivo je, da se razlikujejo celo pri ženskah, ki so formalno zaposlene. Medtem, ko se ena lahko z vsemi enajstimi družinami, pri katerih dela, zmeni, kateri termin dopusta ji ustreza, si je druga komaj priborila dva tedna dopusta v celem letu. Gospa, ki je danes že upokojena, je povedala:

Milka-68-upokojenka

Dva tedna na leto sem imela dopusta, ma nič. Dva dni mi je dala ena, dva dni druga.

Gospa, ki poleg tega, da skrbi za šest starostnikov, opravlja tudi gospodinjsko delo pri njihovih otrocih, vnukih in nečakih, pa je dejala:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Po navadi uskladimo tako, da ko gredo oni na dopust, grem tudi jaz. Seveda ne gredo vsi naenkrat, a se zmenimo. Skoraj vsi mi pred dopustom dajo denar. Vse mi rečejo, da tudi jaz morem živeti in če bi šlo vseh 11 družin za en mesec na dopust, jaz ne bi imela od česa živeti. Medtem, ko so oni na dopustu, bi lahko tudi šla čistit vsak dan, a si raje tudi jaz vzamem takrat prosto. Vedno me počakajo, nikoli ni nobenih problemov. Tudi tisti, ki so med mojim dopustom doma, se strinjajo.

Ženske, ki delo opravljajo 'na črno', od svojih delodajalcev ne morejo pričakovati plačanega dopusta. Večinoma pa imajo prosto takrat, kadar odidejo na dopust njihovi delodajalci:

Tilka-54-samozaposlena

Ja, ko oni grejo na dopust, imaš tudi ti. Ampak je neplačan. Če ti kaj dajo tako, ma redko kdo. Imam pa večinoma take, ki grejo u Grado in nazaj. Imam ene dvoje, ki grejo en teden, ma en teden pasa takoj.

Najmanj problemov z dopustom pa imajo tiste ženske, ki delo opravljajo redkeje, enkrat ali dvakrat na teden:

Metka-67-invalidska upokojenka

Ma ne rabim dopusta...js delam en dan u tednu tako, da ni problem. Poleti hodimo dosti v Istro (kjer smo doma) in tisti dan, ki me pokličejo, grem direktno na Opčine. Sej ni tako daleč.

Janja-25-študentka

Delam enkrat do dvakrat na teden tako, da to ni problem kar se tič usklajevanja dopustov.

Gospodinjske pomočnice, s katerimi sem se pogovarjala, so le malokrat potrebovale proste dneve zaradi bolezni:

Milka-68-upokojenka

In bolniškega maj, maj...Js hvala bogu nisem bla maj hudo bolna. Una gripa, 2 al 3 dni.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Za enkrat še ni bilo problemov z boleznijo, nikoli.

Tudi, če je nego potreboval družinski član, so skušale poiskati kakšno drugo rešitev, le da jim ni bilo potrebno ostati doma. Če so potrebovale nego za bolne otroke, so večkrat za pomoč prosile svoje starše, ali pa je bolniško koristil partner:

Milka-68-upokojenka

Ali je ostal mož doma, ali je prišla moja mama. Maj nisem šinjoram manjkala, burja sneh, dž, led. Sem se potrudla in sem šla. Zato me zdej boli hrbet.

Anica-59-upokojenka

Moja mama je zdej dosti slaba, ma grem k njej, ko morem. Dvakrat na teden. Ma je težko. Pridem iz Trsta in grem direktno za Hrvaško. Včasih se nanka ne ustavim doma. Skuham prej zvečer kosilo za mojega, da grem lahko direktno k mami. Anka moja tašča je slaba, ma nardim kar morem, popudan.

Sogovornica, ki je bila zaradi bolezni odsotna dlje časa je povedala:

Tilka-54-samozaposlena

Ja, če zboliš, ne greš. Je isto kot z dopustom. Če ne delaš, nimaš. Takrat, ko sem bila operirana za roko ena je imela (imela je drugo pomočnico), sicer sem zvedla potem, samo čakale so pa mene. Čeprav sem rekla, da si lahko najdejo drugo, če si hočejo.

Kljub temu, da Slovenke zahtevajo višje plačilo, kakor ostale migrantke, pa sem presenečena nad izjavami sogovornic, saj so bile brez izjeme prepričane, da bi jih starostniki in vsi ostali delodajalci, pri katerih čistijo, v primeru daljše odsotnosti zaradi bolezni bili pripravljeni počakati:

Metka-67-invalidska upokojenka

Ne, oni me vedno počakajo. So dosti zadovoljni z mano.

Milka-68-upokojenka

...če bi zbolela,sem sigurna, da bi me počakali, ker oni so se navadli name in nočejo druge.

To je potrdila tudi izjava v zgornjem citatu, ko je bila delavka zaradi operacije roke dlje časa odsotna in so jo po okrevanju ponovno vsi sprejeli, čeprav so nekateri med njeno odsotnostjo poiskali drugo pomočnico.

Dejstvo, da so Slovenke med starostniki zelo priljubljene, dokazuje tudi podatek, da je večina starostnikov svojim skrbnicam zaupalo ključe od svojega stanovanja:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Od vseh družin, pri katerih čistim imam ključe od stanovanja.

Tilka-54-samozaposlena

Jaz imam ključe od ljudi. Nimam pa ključev od vseh, ker k dostim, ko grem, so doma. Ali pa grejo in ko se vrnejo, sem še tam.

Milka-68-upokojenka

Imam ključe. Jst sm mela ključe od stanovanj, sm pršla odklenla in zaklenla.

Moje sogovornice po večini delajo bistveno krajši delavnik, kot bi ga delale v Sloveniji, zaslužijo pa bistveno več, kar je glavni razlog, da so sprejele delo pri tržaških starostnikih. Velikokrat tudi same postavijo urno postavko ali pa imajo vsaj moč pogajanja:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Ko sem prišla k novi družini, sem se vedno predstavila ter povedala moje pogoje dela. Vsakemu sem takoj povedala, da delam za 8 evrov in če se s tem niso strinjali, nisem prišla delat. Vse smo se pomenili preden sem začela delat: kaj jim je primarno opravilo, da mi morajo povedati, če delam kaj narobe, da jaz povem, kaj meni ne paše. Sedaj bom povišala na 9 evrov in sem jim tudi že povedala in vsi so se strinjali, nihče ni ničesar rekel.

Metka-67-invalidska upokojenka

Oni so me vprašali, koliko jaz hočem in sem povedala, koliko imajo druge ženske, ta moja, ki mi je zrihtala in oni so se strinjali.

Tudi to je eden izmed dokazov, da so delavke iz Slovenske Istre zelo specifične gospodinjske pomočnice, za katere veljajo bistveno boljši pogoji dela, kakor pa za ostale delavke po Italiji. Da imajo Slovenke med starostniki poseben status potrjujejo tudi izjave, da bi jim le ti v primeru daljše odsotnosti čuvali delovno mesto. Delavke, ki so zaradi bolezni že bile odsotne dalj časa, so se po okrevanju vrnile k istim delodajalcem, kljub temu da so si med njeno odsotnostjo poiskali začasno pomočnico:

Tilka-54-samozaposlena

Takrat, ko sem bila operirana za roko, ena je imela, sicer sem zvedla potem, samo čakale so pa mene. Čeprav sem rekla, da si lahko najdejo, če si hočejo.

Metka-67-invalidska upokojenka

Ne, oni me vedno počakajo. So dosti zadovoljni z mano.

Zadovoljenost s Slovenkami potrjujejo tudi izjave o zamenjavi delodajalcev. Le v redkih primerih se je zgodilo, da so delavke zamenjale delodajalca. Razlog za to so bili slabi delovni pogoji in ne nezadovoljenost s starostnikom:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Nekajkrat se je zgodilo, da sem delala pri ljudeh, s katerimi se nisem razumela. Vendar sem take po nekaj obiskih pustila. Vsakič, ko sem prišla k kaki novi družini, sem se najprej predstavila, povedala svoje pogoje, način dela in zahtevala, da mi tudi stranke povejo svoje želje. ... Le v dveh primerih se nisem mogla uskladiti.

Tilka-54-samozaposlena

Imam zelo v redu družine. Odkar grem, imam vedno ene in iste. Edino ene par sem jih menjala, ker mi niso hotli dat, kot sem jaz hotla.

Metka-67-invalidska upokojenka

Sem delala samo pri njih, pri nobenemu drugemu. Od prvega dneva, ko sem prišla k njim, sem se počutila ko doma. So mi rekli: šinjora, come se fosse in casa sua.

Anica-59-upokojenka

Ma sem menjala unega žida. Oni imajo dve kuhinje, za meso posebej in za mlečne izdelke posebej. In sem mogla vse dvojno prat. Je blo dosti za delat pri njih. Za likat, ma ja, preveč. Samo likat, likat, likat. Najprej sem mogla počistiti te kuhinje, a ne prašaj kako umazano/.../in pol sem cel dan samo likala, same srajce. A plačal je najmanj. On mi je dal 7 eurov. In pol sem rekla, da ne bom več.

Izjava ene izmed sogovornic pove, kako je delo, ki ga Istranke opravljajo pri starostnikih v Trstu, zahtevno:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Če pa bi huje zbolela ali se poškodovala, pa ne bi več delala, saj bolan človek ne more opravljati takega dela. Dokler se da in sem zdrava, bom delala, potem pa ne več.

Kot potrjuje anali avstrijske statistike iz začetka prejšnjega stoletja, so si slovenske ženske v Trstu in okolici pridobile pomembno vlogo v hišnem gospodarstvu. Poleg tega, pa so v Trstu

gojile privilegirana poznanstva in zveze, ki so bile ključne za ohranjanje stalnih strank ter odjemalcev njihovih uslug in blaga (Verginella 2006, 141).

Čeprav ženske opravljajo za družbo necenjeno in podcenjevano obliko dela, jim le-to predstavlja začasno ali trajno najboljšo možno vrsto dela za osnovno preživetje ali dodatni zaslužek za višji standard. Poleg zaslužka jim to delo prinaša tudi več osebne svobode in neodvisnosti (Orehovec 1997).

Delovni odnosi, ki jih Slovenke gojijo v sosednjem Trstu, po večini trajajo tudi dvajset let in več (Orehovec 1997, 121), kar dokazuje, da so tako delavke zadovoljne s svojim delom, delodajalci in delovnimi pogoji, kakor tudi delodajalci s svojimi delavkami.

9.5 Vrsta socialne opore

Delo Šavrink so nadaljevale ženske, ki so po koncu 2. svetovne vojne poleg preprodaje kmetijskih pridelkov po celotnem območju Istre in Trsta opravljale tudi druge neagrarne dejavnosti: peko kruha ter pranje perila za Tržačane, ki se je od vseh neagrarnih dejavnosti najdlje obdržalo. Prav iz te dejavnosti se je razvila oblika neformalnega dela žensk v Trstu, kakršno poznamo danes. Ženske, ki so nadaljevale delo peric, so delo začele opravljati v Trstu, na domovih svojih strank. Nekatere so iz bolj oddaljenih krajev v Trst odhajale po več dni. Med pranjem jim je ostajal čas, ki so ga pričele izrabljati za opravljanje drugih gospodinjskih opravil: čiščenja šip, tal, likanja, brisanja prahu, pomivanja posode in le izjemoma kuhanja (Orehovec 1997), kar se je pokazalo tudi pri mojih sogovornicah. Niti ena pri starostnikih ne kuha, le če jo izrecno prosijo:

Milka-68-upokojenka

...vse, kar je hišnega dela. Postelje, dan u stroj, če je kašna fina srajčka ali majčka se opere na roke, če je kaj za skuhat, da vem, da jih pjaži, da mi naročijo recimo njoke, ki oni ne znajo naredit njoki, jim doma naredim. Potem kupi sardone in prinese domov sardone, ji očistim, da jih bo spohala in tako. Vse kar mi naročijo. Tudi kdaj slučajno grem po špežo. Sem imela to staro, ki je šla u dom, njej sem šla po špežo, sem ji skuhala, vse porihtala. Ne vsak dan, jst sm pršla enkrat na teden, pol je mela eno, ki je bla druge dneve. Ki oni če se navežejo na eno familjo, oni hočejo vedno imet to.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Starostniki, za katere skrbim, so še zelo in gamba in ne potrebujejo zdravstvene nege. Niti kuham jim ne, pri njih samo počistim in pospravim. Najpogosteje opravim tisto delo, ki ga sami ne morejo: očistim okna, počistim kopalnico, posesam na visokem, pomijem tla...ostalega načeloma ne počnem, razen, če me prosijo.

Anica-59-upokojenka

Ma vsega, največ čistim. Brišem prah, očistim okna, posesam, operem po tleh, operem štrace, dam sušit, zlikam. Tudi počistim po kuhinji, operem posodo, pospravim in take stvari. Očistim kopalnico. Js delam taka dela, ki oni imajo prav posebne žene, ki skrbijo za njih. Ki jih umijejo, jim skuhajo in to. Js samo skrbim za stanovanje.

Janja-25-študentka

Likanje, kar pomeni tudi pranje, opravim pri sebi doma tako, da h gospodu prinesem zlikane stvari. Čiščenje vsega oz. v celoti. Nakupovanje včasih. Kar se tiče pa priprave obrokov je bilo samo nekajkrat, ko sva tako tudi skupaj jedla.

Metka-67-invalidska upokojenka

...zdej likam in pospravim, operem posodo, perilo in potleh.

Tilka-54-samozaposlena

Počistim, kuham nikjer. To niti ne bi sprejela. V glavnem čistim in likam. Likam samo pri dveh, treh. Kakšen krat tudi nakupujem, ampak bolj malo. Zdravstvene nege pa ne, ker so še vsi prisebni.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Večinoma samo čistim (kopalnico, okna, posesam tepihe, pomijem tla), kuham ne nikjer. Včasih komu zlikam, če mi naročijo.

Tudi po vstopu Slovenije v Evropsko unijo zaznamo ostanke maloobmejne nelegalne drobne trgovine, ki se je vzpostavila po letu 1954, ko se je ponudila možnost pridobitve maloobmejnih prepustnic. Zamirati pa je začela v osemdesetih in devetdesetih letih, ko so se zmanjšale razlike v standardu med zaledjem in mestom. V preteklosti so trgovali s kmetijskimi pridelki, mesom, mlečnimi izdelki, žganjem in cigareti. Danes pa so v Trstu

cenjeni predvsem slovenska domača povrtina in sadje (Verginella 2006). Sogovornica še danes trguje prav s temi izdelki:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Večkrat mojim šinjoram kupim v Sloveniji kakšne stvari in jim nesem. Kupim jim meso, ki je bolj kvalitetno. Pri sosedu kupim domača sveža jajca. Za vse mi vrnejo denar in so mi izredno hvaležne, v zameno mi dajo pol kile kave, pašto...ogromno stvari. To jim ogromno pomeni, da jim prinesem kaj iz Slovenije, kaj domačega. Zadnjič sem nesla fige in me niso mogle prehvalit, kakor da bi jim prinesla zlato.

Vzporedno s trgovanjem različnih kmetijskih pridelkov se je razvilo tudi pranje perila Tržačanom, ki se je med vsemi neagrarnimi dejavnostmi najdlje obdržalo. Iz tega se je po drugi svetovni vojni razvila oblika ženskega dela, kakršnega poznamo danes. Ženske so delo pričele opravljati na domovih svojih delodajalcev. Pranje perila je postala njihova primarna dejavnost, ki so jo dopolnile še z drugimi gospodinjskimi opravili: čiščenje šip, tal, likanje, brisanje prahu, pomivanje posode, vodenje hišnih ljubljencev na sprehod, urejanje vrtov in izjemoma kuhanje (Orehovec 1997). Opravila, ki so se razvila v povojnem času, so še vedno primarna dejavnost današnjih delavk.

9.6 Potek emocionalnega dela

Že začetnice današnjih delavk so svojim delodajalcem poleg gospodinjskih opravil nudile tudi socialna opravila, predvsem klepetanje in pogovarjanje s starostnikom o njegovih problemih (Orehovec 1997). Intervjuvanke so povedale, da jim starostniki zaupajo tudi osebne stvari:

Metka-67-invalidska upokojenka

Si povemo dosti stvari, tudi ko se je moj sin poročil in ko je dobil otroke. Vse ji povem. Pa ko se je moja hči ločila. Ma drugače je zdrava. Ni nič bolna. Ben, vsaketolko jo kaj boli, ma anka mene. Pa dosti krat mi pove kaj o njenem možu, ma on je umrl preden sem jaz prišla tja delat.

Milka-68-upokojenka

Ja, se pogovorimo kako je, otroki, prijatelce...Mi se potoži, kakšne so njene prijatelce.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Zadnjič mi je ta stara gospa šestkrat povedala, da so bili na dopustu in kako je bilo, da so se skregali s hčerko.

Tilka-54-samozaposlena

Tudi o osebnih zadevah... Veš, kako so te starejše žence, se bojijo umret.

Anica-59-upokojenka

Ma tej moji, imajo une ženske, ki skrbijo za njih./.../z njimi se več pogovarjajo, ma ko jih ni, govorijo anka z mano. O šoldih ne govorimo, ker nimajo problemov s šoldi. Povejo kej o otrocih, vnukih in tako. Največ mi govorijo, kolko jih kaj boli.

Moje sogovornice opravljajo emocionalno delo ne da bi se tega pravzaprav zavedale. Niti ena izmed intervjuvank ne obiskuje starostnikov zgolj zaradi družbe in pogovora in prav tako ne prejmejo dodatnega plačila za opravljeno dodatno delo. Menim, da starostniki svojim gospodinjskim pomočnicam na drugačen način izkazujejo hvaležnost. Moja najmlajša sogovornica, ki je še študentka, je povedala naslednje:

Janja-25-študentka

Moj starostnik se vsako leto odpravi na dopustovanje v Brazilijo, v Rio, kjer ima prijatelje in sem ga letos obiskala. Sama sem plačala letalsko karto, on pa mi je plačal prenočišče v hotelu. Od kar sem začela delati pri njemu, si je želel, da grem z njim in me nenehno vabil, letos sem se odločila, da ga obiščem. Bla sem tam 10 dni. Sicer nisem bila cele dneve z njim, a sva si vse znamenitosti ogledala skupaj. V tem času sva se tudi dosti pogovarjala, ponosno mi je razlagal o vseh prijateljih, ki sem jih spoznala v Braziliji.

Take priložnosti so zelo redke in tudi, če so, si jih ženske z družinami zelo težko privoščijo. Ostali starostniki izbirajo bolj skromne načine izkazovanja hvaležnosti; ena izmed starostnic se prav posebno pripravi na obisk svoje pomočnice:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Vsakič, ko pridem k njim, se gospa želi pogovarjat z mano, vsakič mi sili hrano in morem vedno kaj jest..kupi pršut samo zame in ga nosi za mano na zobotrebcu.

Drugi pa le občasno obdarijo svoje pomočnice:

Metka-67-invalidska upokojenka

Včasih mi dajo kašen paneton za novo leto in šampanjc. Al pa kašni dolci.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Že ko pridem, me na mizi čaka plačilo, po navadi so zraven kakšni čokolatini, sok, biškoti..karkoli.

Čeprav se pomočnice ne zavedajo učinka, ki ga imata pogovor in zaupanje osebnih stvari na starostnikovo dobro počutje, pa sem v vseh primerih zaznala močno povezanost med delavko in starostniki, pri katerih delajo. Povezanost s starostnikom se je pri mlajši delavki pokazala v naslednjem odgovoru:

Janja-25-študentka

Ja z njim sem zelo povezana in se tudi o teh stvareh pogovarjava (op. Avtorja; o boleznih in osebnih zadevah)«... »moj starostnik nima potomcev in mu jaz veliko pomenim.

Tudi pri tistih, ki že vrsto let delajo pri eni in isti družini, je povezanost z delodajalcem močna:

Metka-67-invalidska upokojenka

Jaz sem postala ko en del njihove družine. Meni mi rečejo zia. Jaz grem rada tja, ki sen ko doma.

Milka-68-upokojenka

Ma ja, ta ki je držala sina na krstu, smo ko dve sestre.

Starostniki, pri katerih delajo moje sogovornice, so v zelo dobri fizični formi in ne potrebujejo zdravstvene nege:

Tilka-54-samozaposlena

Drugače pa so še dobro, ne rabim hodit z njimi na sprehod.

Metka-67-invalidska upokojenka

Ma drugače je zdrava. Ni nič bolna. Ben, vsaketolko jo kaj boli, ma anka mene...Ma je dosti mladostna, ona gre s prijateljami na dopust.

Po večini so delodajalci mojih sogovornic poleg dobrega zdravja tudi finančno dobro preskrbljeni, saj si verjetno le taki, ki imajo visoke pokojnine, lahko privoščijo skrbnico:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Moji starostniki so zelo dobrega zdravstvenega stanja in nimajo večjih problemov, tudi dohodek imajo visok in se nimajo nad čem pritoževat.

Tilka-54-samozaposlena

Ena je doktor matematike, v Miljah je nek podžupan za šolstvo.

Vzorec starostnikov morda ni naključen, saj menim, da Slovenke ne sprejmejo kakršnegakoli dela, kar se je izkazalo že pri pripravljanju obrokov, saj sem izjavo »...kuham ne, tega niti ne bi sprejela...« zabeležila kar petkrat v osmih intervjujih. Obstaja še ena razlaga, da tržaški starostniki, ki ne zmorejo več skrbeti zase, zaupajo bolj institucijam kakor nekvalificiranim delavkam:

Milka-68-upokojenka

Sem imela to staro, ki je šla u dom, ma magari je anka sama tela it.

Le ena sogovornica je v svoji karieri skrbela za onemoglo starko:

Tilka-54-samozaposlena

Sem imela pa eno, ki je imela bombole kisika. Pa sem jo ženco dostokrat tudi umila, čeprav je imela hči, ki je medicinska sestra, je živela zgoraj, ma niso šle dakordo.

Tej isti starki je njena skrbnica zelo očitno nudila tudi emocionalno oporo, le da za to ni nikoli prejela dodatnega plačila:

Tilka-54-samozaposlena

Dostikrat me je tudi v nedeljah poklicala in je rekla 'Prosim pridi. Sem sama, nisem še pila kafe' a je blo pudan. Pridem tam, hči je bla doma.

To je tudi edini primer, ko se je intervjuvanka zavedala svoje vloge in pomena prijazne družbe, torej, ko je zavestno nudila emocionalno oporo starostnici.

Le ena intervjuvanka je na vprašanja, ali s starostnikom deli različna mnenja, podobne izkušnje ali nasvete odgovorila, da to večkrat počne:

Janja-25-študentka

Ja velikokrat izmenjujeva mnenji... Njegovi nasveti mi veliko pomenijo. Rada poslušam njegove izkušnje in se jih tako tudi rada spominjam...nekajkrat se je tudi zgodilo, da sva šla na kavo.

Ostale so tak odnos sprva zanikale, ko pa so se razgovorile, sem ugotovila, da si s svojimi delodajalci zelo zaupajo, kar se pokaže z dejanji, kot je krstna botra otrokom ali pa obiskovanje:

Milka-68-upokojenka

...ona je držala sina na krstu... Prej so one hodile k meni dosti, zdej en cajt ne. Kaj čejo hodit, ki sem js tam. Ko je bla ta stara živa je prihajala, ma zdej...

Predvsem pa povezanost delavk s starostniki potrjujejo izjave, kjer ženske jasno povejo, da s starostniki delijo globoke, zaupne pogovore:

Tilka-54-samozaposlena

Jst in ona debatiramo kot da smo prijatelce...Veš kako so te starejše žence, se bojijo umret.

Milka-68-upokojenka

...ta ki je držala sina na krstu, smo ko dve sestre. Ja, se pogovorimo kako je, otroki, prijatelce ...tako. Poklepetamo, sem bla tle, sem vidla to...Ko se kaj skregajo s prijatelcami, pa mi potoži in praša kaj naj ji reče in tako ...Se pomenimo o prijatelcah, o unih šinjarah, ki jih js poznam. Pole js povem o mojih.

Metka-67-invalidska upokojenka

Ma mi dve smo približno enako stare in se poznamo že 15 let, odkar delam pri njih. Si povemo dosti stvari, tudi ko se je moj sin poročil in ko je dobil otroke. Vse ji povem. Pa ko se je moja hči ločila... Pa dosti krat mi pove kaj o njenem možu, ma on je umrl preden sem jaz prišla tja delat. Anka dosti se ona pogovarja s svojimi otroci in vnukinjami, ki živijo skupaj. Ma je dosti mladostna, ona gre s prijatelcami na dopust...kdaj anka me praša kako kej skuhat, al kakšen madež očistit...take stvari..

Dejstvo, da družba gospodinjskih pomočnic starostnikom ogromno pomeni, potrjujejo izjave, ki izražajo željo po tem, da bi skrbnice delale več dni v tednu in več ur, kljub temu da so opravljena vsa gospodinjska opravila:

Tilka-54-samozaposlena

Js imam priliko, nikoli ne bi delala po cel dan.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Vidi se, da bi hoteli imeti več družbe, saj so mi že nešteto krat rekli, če pridem delat vsak dan, čeprav nimam kaj delat, ker dva ne umažeta dosti. Prav tako mi vedno kupujejo vse mogoče dobrote in želijo, da z njimi sedim in jem. Ko čistim, hodi gospa za mano in kar govori. Po navadi, ko čistim kopalnico, se usede na školjko in klepetava... Vem pa, da jim ogromno pomeni, ko pridem in mi pripravijo vse mogoče stvari samo, da bi bila zadovoljna.

Kakor sem že ugotovila, so starostniki, za katere skrbijo moje sogovornice, pokretni in dobrega zdravja, zato se o hujših boleznih ne pogovarjajo. Delavke so mi tudi povedale, da se večinoma pogovarjajo z ženskami, kljub temu da jih ima še veliko žive soproge:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Ženske bi rade skozi klepetale.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Najstarejši sta zakonski par, ki imata 83 in 82 let.

Milka-68-upokojenka

Dve imajo še živega moža.

Nekatere delavke pa v pogovorih s starostniki ne rade govorijo o svojih osebnih težavah, raje samo poslušajo starostnike:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Ja, oni mi vse povejo. Vsako stvar mi povejo stokrat. Zadnjič mi je ta stara gospa šestkrat povedala, da so bili na dopustu in kako je bilo, da so se skregali s hčerko. Potem sem ji pa rekla, da je ne morem več poslušat, ker je to že šestič. Ampak se ne užali.

Milka-68-upokojenka

Ko se kaj skregajo s prijatelci, pa mi potoži in praša, kaj naj ji reče in tako.

Janja-25-študentka

Iz moje strani mogoče niti ne toliko (op avtorja: pripovedovanje o osebnih zadevah). Ni še prišlo do tako globoke povezanosti. Morda ga kdaj samo vprašam za kakšen nasvet. On pa rad marsikaj pove o sebi.

Katja-29-brezposelna mati samohranilka

Ma jaz jih samo poslušam, nikoli ne govorim svojih stvari.

Najpogostejši indikator emocionalne opore je možnost, da se posameznik zaupno pogovarja s člani omrežja o težavah, predvsem povezanih z zdravjem. Za tiste starostnike, ki imajo močna omrežja socialne opore je značilno, da se bolj učinkovito spopadajo s škodljivimi učinki stresnih situacij kot tisti, ki imajo manjša socialna omrežja. Po večini nudijo emocionalna oporo partnerji in otroci (Šadl in Hlebec 2007).

9.7 Posledice emocionalnega dela na zasebno življenje skrbnic

V literaturi je mogoče zaslediti, da ženske, ki opravljajo delo gospodinjskih pomočnic in ki nudijo emocionalno oporo kot plačano uslugo, zapostavljajo prav to v svoji družini in s svojimi partnerji. Ženske se iz svoje službe pri starostnikih vračajo domov fizično in psihično izčrpane. Družina pa od njih pričakuje opravljanje gospodinjskih opravil ter nudenje emocionalne opore, kar pa zaradi prevelike utrujenosti in psihične izčrpanosti niso sposobne nuditi vsak dan v tolikšni meri kot člani njihove družine pričakujejo. Posledice tega so največkrat prepiri s partnerjem, ki se počuti zapostavljenega.

Moderne ženske zaradi dolgega delovnika in vse večjega pomena kariere ter izgubljanja tradicionalne vloge v družbi in družini najemajo gospodinjske pomočnice. Danes se tega poslužujejo visoko kvalificirane ženske, včasih pa so to počeli na premožnejših kmetijah. Gospodarice so opravljale zahtevnejše finančne posle, deklet pa so opravljale zamudna, manj vredna gospodinjska opravila. Zanimivo pa je, da je tudi moja sogovornica, ki je iz hrvaške Like prišla v Slovenijo zaradi zaslužka, najela hišno pomočnico. Delo v Trstu je bilo za preživetje njene družine tako pomembno, da je za opravljanje gospodinjskih opravil in predvsem varstva otrok najela cenejšo delovno silo iz Hrvaške.

Milka-68-upokojenka

Potem smo si mi pripeljali služkinjo iz Like domov, midva. Smo pripeljali eno pupo od bolj revnih, ki je hotla, da bi malo zaslužla. In jst sm šla delat u Trst. In ona je pazla meni doma oba otroka.

V nasprotju z delavkami, ki jih v svojih raziskavah proučujeta Šadl (2006) in Hrženjakova (2007), so si moje sogovornice izborile izredno dobre delovne pogoje. Veliko jih lahko samih odloča o dolžini delavnika oziroma z delodajalci pristanejo na usklajevanja, kar zagotovo pozitivno vpliva na psihično obremenjenost delavk:

Janja-25-študentka

Ja vseskozi se spreminja. Lahko rečem po potrebi sva bila dogovorjena. 1 krat na teden sem sigurno hodila h njemu, če je pa imel še kaj takšnega, da me je potreboval je bilo tudi 2 krat na teden. Nikoli pa nisem bila pri njemu več kot 5 ur.

Mirjana-46-zaposlena v Sloveniji

Jaz delam kolikor zmorem 4ure, 5ur ... zame se delavni čas ne spreminja za vrtnarja pa se (ima več dela poleti kot pozimi)še ena gospa pride k isti družini ona pa dela12 ur enkrat na teden.

Tilka-54-samozaposlena

Delam vsak dan po 4-5 ur.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Vsak dan delam fiksno 5 ur, če je potreba pa delam več, kar je skoraj vsak dan z izjemo dopustov.

Milka-68-upokojenka

Grem, če morem in kadar rabijo in to tako, za ne bit doma.

Nudnje emocionalne opore je vsaj toliko zahtevna in naporna oblika dela kot ostale, saj morajo ženske v to vložiti veliko energije, časa, truda ter znanja (Šadl in Hlebec 2007). Večinoma so moje sogovornice zadovoljne, da delajo pri starostnikih in jih tako delo ne obremenjuje, kar sta v svoji raziskavi ugotovile tudi Šadl in Hlebec (2007). Čeprav sprva ne želijo priznati, pa se zavedajo, da njihova družba starostnikom veliko pomeni:

Janja-25-študentka

Moj starostnik nima potomcev in mu jaz veliko pomenim.

Enako kot pri raziskavi, ki sta jo opravili Šadl in Hlebec (2007), pa obstaja tudi izjema, ki meni, da je nudnje emocionalne opore lahko tudi veliko breme. Sogovornica, ki dela kar pri 11. družinah, se je za delo pri 82 in 83 letnem zakonskem paru, kljub nagovarjanju, odločila za delo samo dvakrat mesečno. Delo pri starostnikih jo tako psihično izčrpa, da se je zavestno odločila za omejeno pomoč:

Alda-45-zaposlena v Italiji

Pri starostnikih delam vsakih 14 dni po 9, 10 ur, ker ne zmorem drugače, saj me psihično zelo utrudijo. Oni bi si sicer želeli, da pridem vsak dan k njim, a nočem.

Za moje sogovornice ni značilno, da bi delo pri starostnikih negativno vplivalo na njihovo zasebno življenje. Menim pa, da je to tudi posledica dobrega fizičnega in psihičnega stanja ter velikega socialnega omrežja in bližine sorodnikov starostnikov, za katere skrbijo. Kot sem že ugotovila, se starostniki, predvsem ženske, veliko družijo s prijatelji, kar psihično razbremeni njihove skrbnice, saj velik del emocionalne opore dobijo prav pri prijateljih.

Metka-67-invalidska upokojenka

...se dobro razume z otroci in ima polno prijateljic.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Večino stvari opravijo sami, nekaj jim pomagajo odrasli otroci.

Milka-68-upokojenka

Ma moji so še dobri, anka skrbijo družine za njih... ma one imajo anka dosti prijatelc.

Vse sogovornice pravijo, da njihovi družinski člani tako obliko dela sprejmejo kot običajno zaposlitev, o kateri se najpogosteje pogovarjajo s svojimi partnerji in otroci, predvsem hčerami:

Metka-67-invalidska upokojenka

... z možem, največ s hčerko...

Mirjana-46-zaposlena v Sloveniji.

... Mah, čisto normalno... ma z družino, s hčerko.

Janja-25-študentka

Moja družina je ponosna na to in me tudi v tej smeri podpira.

Podobno kot sta ugotovili Šadl in Hlebec v svoji raziskavi (2007), so tudi moje sogovornice povedale, da jim dajanje opore pomeni veliko. Predvsem so emocionalno skrb za ostarele povezale z občutkom, da nekaj pomenijo in da jih starostniki cenijo, kar dokazujejo tudi izjave, da rade odhajajo k njim na delo:

Metka-67-invalidska upokojenka

So dosti zadovoljni z mano.... Jaz grem rada tja, ki sem ko doma.

Mirjana-46-zaposlena v Sloveniji.

Zame ima zelo velik vpliv. Imajo vame zelo veliko zaupanje in spoštovane in me zelo cenijo. Grem rada k njim, sem ko doma.

Podobno kot sta ugotovile Šadl in Hlebec (2007) v svoji raziskavi, je tudi moja sogovornica o nudenju emocionalne opore povedala, da je to nekaj naravnega in samoumevnega:

Janja-25-študentka

Ne moram reči, da je to usluga. To je stvar, ki se spontano razvija sama in mora biti obojestranska.

Nudenje emocionalne opore je delo, ki zahteva veliko energije in truda, kar lahko pri dajalkah opore povzroči psihično in tudi fizično izčrpanost, ki ima posledice v njihovem zasebnem življenju. Kljub temu pa tistim, ki nudijo tako obliko socialne opore, to delo predstavlja vir zadovoljstva in samoizpolnitve. Danes emocionalna skrb še vedno ostaja v tradicionalni domeni žensk (Šadl in Hlebec 2007).

9.8 Odnos delavk do dela, ki ga opravljajo

V današnji družbi sta še vedno močno prisotna stereotip tradicionalnega gospodinjskega dela kot manj vrednega ter njegov nizek družbeni ugled (Oakley 2000). Posledično je velikokrat tudi mnenje o ženskah, ki tako delo opravljajo, manjvredno v primerjavi z ostalimi poklici.

Moje sogovornice so se le v redkih situacijah počutile manj vredne in v splošnem sprejemajo svoje delo kot normalno službo, enakovredno službam v Sloveniji. Če so imele težave z delodajalcem, so prekinile delovno razmerje, v domačem okolju pa se nikoli niso počutile podcenjevane ali manjvredne. O neprijetnih občutkih so spregovorile:

Janja-25-študentka

Ko se je moj delovnik začel, sem vedno pristopala s pozitivno dušo, kot da je vse to moje. Stanovanjce, ki sem ga urejala, mi je bilo vsakič bolj domače. Je pa res da, ko sem čistila vc školjko in krožnike z določenimi ostanki, mi ni bilo ravno lepo. Večkrat sem si rekla, kaj mi to rabi. Takrat sem se mogoče za trenutek počutila ponižno.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Do mene se je obnašala grozno, počutila sem se kakor smet...Pri tej šinjori se nisem počutila dobro in sem prenehala delati.

Še raje pa so moje sogovornice izpostavile pozitivne občutke:

Milka-68-upokojenka

Vedno sem se počutila dobro, anka danes. Nikoli me niso meli za manjvredno. Js sm bla vredna kolko so bli vredni oni, nej bo kosilo, naj bo bilo kaj, jst sm bla vedno spoštovana.

Anica-59-upokojenka

Ma ne, me cenijo. Me vikajo, mi vedno kaj ponudijo. So zelo prijazni. Ma če ne bi bli, ne bi nanka šla tam.

Alda-45-zaposlena v Italiji

Počutim se odlično, nikoli se nisem počutila manjvredno... Jaz delam isto, kakor bi delala pri nas. Če pa je kdaj prišlo do tega, sem prenehala delati.

Čeprav naša družba še danes sprejema tako vrsto dela kot manjvredno, delavke v zasebnih tržaških gospodinjstvih ocenjujejo svojo dejavnost kot gospodarsko pomembno, saj prav one predstavljajo močan dejavnik povečevanja blaginje v obmejni regiji. Svoj poklic vrednotijo pozitivno, s čimer povečujejo občutek lastne samozavesti. Moč jim daje tudi zaslužek, ki je bistveno večji od delavk, ki z isto izobrazbo v Sloveniji opravljajo bolj ugledna dela. Sredi devetdesetih let pa se je njihov zaslužek lahko primerjal celo z zaslužkom delavcev s srednjo in višjo izobrazbo v Sloveniji. Delo, ki ga opravljajo onstran meje, jim omogoča sfero avtonomnega delovanja in nemalokrat tudi popolno ekonomsko odvisnost (Verginella 2006, 148-149).

10 ZAKLJUČEK

Z upadanjem števila rojenih in daljšanjem življenjske dobe se spreminja tudi starostna struktura prebivalstva. Delež otrok se zmanjšuje, vse večja pa sta deleža delovno sposobnega prebivalstva ter starega prebivalstva (SURS 2005). Prav slednji pa predstavlja največji problem v nemotenem delovanju zahodnih družb. Porast števila starostnikov je v zadnjem desetletju sprožil povečano povpraševanje po oskrbi le-teh. Danes je še vedno najbolj pomembna in pogosta formalna oskrba, ko za starostnike skrbijo družinski člani, predvsem partnerke, hčerke in snahe. Za obolele in nepokretne starostnike je opora znotraj družine vse bolj omejena, saj so ženske, ki so glavne dajalke opore, vse bolj obremenjene z načinom modernega življenja (Ule in Kuhar 2003). Zaradi tega se neformalna opora vse bolj prenaša na formalne vire opore.

V svoji nalogi sem se omejila na formalne vire opore, konkretno na delavke, ki nudijo pomoč starostnikom na njihovih domovih in ne v institucijah. Zaradi bližine italijanske meje sem se posvetila samo tistim ženskam, ki nudijo oporo starostnikom v sosednjem Trstu.

V teoretičnem delu naloge sem opredelila pojme in koncepte, ki so bili vodilo moje raziskave. Kot sem si zadala v uvodu, sem najprej preučila historično povezanost Istre in Trsta ter ugotovila, da sta bili ti dve območji vse od antike dalje močno povezani. Podeželje je zalagalo mesto z agrarnimi pridelki, mesto pa je revnemu podeželskemu prebivalstvu ponujalo delovna mesta in izdelke, ki jih doma ni bilo mogoče kupiti. Seznanila sem se tudi s Šavrinkami, predhodnicami današnjih delavk, ki so se pričele razvijati v prvi polovici dvajsetega stoletja. Vendar pa migracije zaradi dela, ki jih poznamo v tem obmejnem območju, niso samo posledica recesije, so tudi stvar dolgoletne tradicije (Zupančič 2003).

V nadaljevanju sem opredelila migracije in posebno pozornost namenila čezmejni dnevni delovni migraciji, ki poteka v obmejnem območju med Italijo in Slovenijo. Raziskave, ki so bile na tem območju opravljene (Zupančič 2003) so pokazale, da potekajo dnevne migracije večinoma enosmerno, iz Slovenije v Italijo in da so migrantke predvsem ženske, ki čistijo v tržaških gospodinjstvih.

V poglavju o starosti in staranju sem poleg definiranja pojmov predstavila naraščajoče številke starostnikov na primeru Slovenije. V nadaljevanju sem opredelila še socialno ter

emocionalno oporo in se v zadnjem delu osredotočila na razvoj plačanega gospodinjskega dela, ki so predvsem posledica družbenoekonomskih sprememb razvitih družb.

Preko globinskih intervjujev, ki sem jih opravila z osmimi ženskami, sem odgovorila na osrednje raziskovalno vprašanje ter potrdila predpostavko, da je za opravljanje take vrste dela odločilen ekonomski faktor. Sogovornice bi z isto stopnjo izobrazbe v domovini zaslužile bistveno manj, pogoji dela pa bi bili neprimerno slabši. Potrdila se je tudi moja domneva, da gre za delavke z nižjo stopnjo izobrazbe, saj jih je polovica intervjuvanih dokončala le osnovno šolo. Dve sogovornici sta študentki, kar je dokaj nov pojav. Vse več diplomiranih deklet se odloča za pomoč v tržaških gospodinjstvih, bodisi zato, ker v Sloveniji ne dobijo zaposlitve, bodisi zato, ker so začetniške plače izredno nizke. Potrdila se je tudi moja domneva, da ženske z nižjo izobrazbo poleg rednega dela v domovini opravljajo delo v Trstu in tako svoji družini priskrbijo dodatni zaslužek.

Izkazalo se je tudi, da so ženske iz Slovenske Istre po gospodarski recesiji leta 1990 iskale različne vrste zaposlitve preko meje. Od osmih intervjuvank so v omenjenem obdobju tri ostale brezposelne zaradi zaprtja tovarn, kar jih je prisililo v to, da so delo poiskale preko meje.

Iz mojih pogovorov je razvidno, da delavke nudijo starostnikom predvsem instrumentalno oporo, kar sem tudi sama predpostavljala. Med glavnimi zadolžitvami so čiščenje, pranje perila, likanje, pospravljanje, brisanje prahu, le redko pa nakupovanje in kuhanje. Čeprav se redke s starostniki tudi sprehajajo, pa imajo ti za osebno nego dodatno zaposlene ženske, ki jih imenujejo 'badanti'. Ugotovila sem tudi, da s tem, ko se ženske s starostniki pogovarjajo o zaupnih stvareh, kar je najpogostejši indikator emocionalne opore, (Šadl in Hlebec 2007) jim nezavedno nudijo emocionalno oporo, za katero ne prejmejo dodatnega plačila.

Ugotovila sem tudi, da so moje sogovornice zadovoljne z delom, ki ga opravljajo in z delovnimi pogoji. V redkih primerih niso bile zadovoljne s svojimi delodajalci in takrat so od dela odstopile ter poiskale drugega starostnika. S plačilom ni bila zadovoljna le gospa, ki je bila v Italiji zaposlena, saj je takrat njena urna postavka znašala le 5€. Ostale sogovornice prejmejo od 7€ do 13€ na uro. Čeprav ženske opravljajo za družbo necenjeno in podcenjevano obliko dela (Orehovec 1997), so moje sogovornice ponosne nase in na svojo službo.

Ker sem v raziskavo vključila samo osem posameznic, je moj vzorec nereprezentativen in dobljenih rezultatov ne morem posplošit na celotno populacijo. Delavke tako vrsto dela opravljajo po večini 'na črno', zato nimamo podatkov o velikosti te populacije. V nasprotju z mojimi pričakovanji pa niso vse sogovornice nelegalne delavke. Ena izmed sogovornic je v Italiji redno zaposlena in ji delodajalci plačujejo vse prispevke, druga pa je že upokojena in prejema italijansko pokojnino.

Kljub temu, da sem si na začetku naloge zastavila delovna vprašanja, pa sem z intervjuji izvedela mnogo več, kot sem pričakovala. Nekateri pogovori so se kar sami odvijali in postregli z zanimivimi informacijami.

Če bi se naloge lotila še enkrat, bi v svoj vzorec vključila več delavk in ne samo tiste, ki delajo pri starostnikih. Več pozornosti bi namenila poteku njihovega delavnika. Primerjala bi delavnik tistih, ki delajo pri starostnikih in tistih, ki delajo pri mlajših. Skušala bi ugotoviti, v čem se razlikuje vrsta nudene pomoči in kako delo pri mlajši in starejših generacijah vpliva na izčrpanost delavk.

Pogovori z znankami, ki delajo v Trstu, so mi omogočili vpogled v skupino delavk, njihovih navad in načina življenja, ki mi je do sedaj bil tuj. Danes njihovo delo vrednotim drugače, kot sem ga pred opravljenimi pogovori. V mojih očeh so bile to ženske, ki so odhajale čistit v Trst in za to prejele zelo visoko plačilo, iz Trsta pa prinašale polne vreče dobrot. Šele sedaj razumem, da so za dosego svojih ciljev morale premagati veliko ovir, od kulturnih do socialnih.

11 LITERATURA

Accetto, Bojan. 1987. *Starost in staranje: osnove medicinske gerontologije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Alemani, Claudia. 2008. Il welfare invisibile. Il lavoro di cura con persone anziane. *Pedagogika.it* 12 (1): 24-26.

Darovec, Darko. 1992. *Pregled zgodovine Istre*. Koper: Primorske novice.

Dremelj, Polona. 2003. Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave* 19 (43): 149-170.

Filipović, Maša, Tina Kogovšek in Valentina Hlebec. 2005. Starostniki in njihova vpetost v sosedska omrežja. *Družboslovne razprave* 21 (49-50): 205-221.

Hlebec, Valentina in Tina Kogovšek. 2003. Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* 19 (43): 103-125.

Hlebec, Valentina. 2003. Socialna omrežja starostnikov v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 19 (43): 171-182.

Hojnik-Zupanc, Ida. 1999. *Samostojnost starega človeka v družbeno-prostorskem kontekstu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hrženjak, Majda. 2007. *Nevidno delo*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Istituto nazionale previdenza sociale. 2004. *Immigrazione e collaborazionedomestica: i dati del cambiamento*. Dostopno prek:

http://www.anolf.it/download/ricerca_inps_immigrazione_31_12_2004.pdf (6. september 2008).

Kastenbaum, Robert. 1985. *Staranje*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Klinar, Peter. 1976. *Mednarodne migracije: sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi*. Maribor: Obzorja.

Kogovšek, Tina, Valentina Hlebec, Polona Dremelj in Anuška Ferligoj. 2003. Omrežja socialne opore Ljubljančanov. *Družboslovne razprave* 19 (43): 183-204. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr43KogovsekHlebecDremeljFerligoj.PDF> (15. januar 2009).

Ledinek, Špela in Nataša Rogelja. 2000. *Potepanja po poteh Šavrinke Marije*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

Malačič, Janez. 2003. *Demografija: teorija, analiza, metode in modeli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Mali, Jana. 2008. *Od hiralnic do domov za stare ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mandič, Srna in Valentina Hlebec. 2005. Socialno omrežje kot okvir upravljanja s kakovostjo življenja in spremembe v Sloveniji med letoma 1987 in 2002. *Družboslovne razprave* 21 (49-50): 263-285.

Marin, Leon. 1994. Nerešena vprašanja življenja ob slovensko-hrvaški meji. *Primorska srečanja* 19 (158): 344-346.

Medved, Felicita. 1998. Izhodišča za oblikovanje politike priseljevanja Republike Slovenije. *Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije* 24 (38): 9-77.

--- 1999. Slovenija v svetu migracij. *Glasnik Unesco* 30 (63): 6-12.

Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba.

Orehovec, Martina. 1997. Delo Istrank v Trstu. *Etnolog* 58 (7): 115-129.

Pasquinelli, Sergio. 2007. *Se la badante non conviene piu.* Dostopno prek: <http://www.lavoce.info/articoli/pagina2707.html> (14. december 2008).

Pasquinelli, Sergio in Giselda Rusmini. 2008. *Badanti: La nuova generazione.* Comune di Milano: Istituto per la Ricerca Sociale. Dostopno prek: <http://www.qualificare.info/upload/DOSSIER%20Badanti%20la%20nuova%20generazione.pdf> (19. april 2009).

Pečjak, Vid. 2007. *Psihologija staranja.* Bled: samozaložba.

Piva Toniolo, Paola. 2002. Anziani accuditi da donne straniere. *Animazione sociale* (5): 72-77. Dostopno prek: [http://www.studiocome.it/documenti/PIVA5-2002\(1\).pdf](http://www.studiocome.it/documenti/PIVA5-2002(1).pdf) (19. april 2009).

Požarnik, Hubert. 1981. *Umetnost staranja: leta, predsodki in dejstva.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ragin, Charles C.. 2007. *Družboslovno raziskovanje: enotnost in raznolikost metode.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ramovš, Jože. 2003. *Kakovostna starost: socialna gerontologija in gerontagogika.* Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Ravnik, Mojca. 1996. *Bratje, sestre, strniči, zermani: družina in sorodstvo v vaseh v Slovenski Istri.* Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center.

Razpotnik, Špela. 2003. Priseljenka med tradicionalnim patriarhatom in neoliberalnim kapitalizmom. *Socialna pedagogika* 7 (4): 369-390. Dostopno preko: <http://www.zzsp.org/revija/2003/03-4-369-390.pdf> (9. maj 2009).

Repe, Božo. 1995. *Naša doba: oris zgodovine 20. stoletja: učbenik za 4. razred gimnazije.* Ljubljana: DZS.

Rogelja, Nataša in Špela Ledinek. 1996. Šavrinka, Šavrini, Šavrinija. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 36 (2-3): 40-43.

--- 1997. Šavrinka kot oseba in simbol. *Etnolog* 58 (7): 131-145.

Sedmak, Mateja in Zorana Medarič, ur. 2007. *Med javnim in zasebnim: ženske na trgu dela*. Koper: Založba Annales.

Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.stat.si/> (10. september 2008).

Šadl, Zdenka in Valentina Hlebec. 2007. Emocionalna opora v omrežjih srednje in starejše generacije v časovni perspektivi. *Teorija in praksa* 44 (1-2): 226-253.

Šadl, Zdenka. 2002. Emocionalno delo in intimni odnosi v pozni modernosti. *Družboslovne razprave* 18 (39): 59-71.

--- 2004. Najete gospodinje in nadomestne matere. *Teorija in praksa* 41 (5-6): 979-1007.

--- 2005. Družbene spremembe, travmatične emocije in emocionalna opora. *Družboslovne razprave* 21 (49-50): 223-242.

--- 2006. Plačano gospodinjstvo delo v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 22 (53): 33-54.

Švab, Alenka. 2001. *Od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Titl, Julij. 1965. *Socialnogeografski problemi na koprskem podeželju*. Koper: Lipa.

Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: fakulteta za družbene vede.

Verginella, Marta. 2006. *Ženska obzorja*. Ljubljana: Delta.

Verlič Christensen, Barbara. 2000. Migracijska politika Evropske skupnosti in Slovenija. *Teorija in praksa* 37 (6): 1117-1131.

Zavratnik Zimic, Simona. 2003. *Kje v sestavljanke: trgovanje z ljudmi v Sloveniji, iz in preko nje: študija primera*. Ljubljana: International Organization for Migration.

Zupančič, Jernej. 2003. Čezmejne dnevne delovne migracije v Slovenskem obmejnem prostoru. *Razprave in gradivo* (43): 68-111.

12 PRILOGE

PRILOGA A: Intervju Alda

Kako je prišlo do tega, da ste začeli delati v Italiji? Mi lahko opišete? Katerega leta je to bilo? Koliko ste bila takrat stara? Vaša takratna izobrazba? Ste takrat že imela družino, bila poročena? Od leta 1986 do leta 1994 sem bila zaposlena v domu upokojencev kjer sem delala prav vse in delo je bilo zelo naporno. Po osamosvojitvi so se pričeli odnosi med nadrejenimi in podrejenimi zelo slabšat in postajalo je neznosno. Nadrejeni so terorizirali delavce in počilo je na moj rojstni dan, ko sem za čas malice svoje sodelavke in sodelavce zbrala in jim ponudila torto. Prišel je šef in mi na zelo grd način rekel, da tukaj ni prostor za praznovanje. Naslednji dan nisem prišla v službo, saj sem prosila za dopust. Izredno naporno delo me je fizično zelo izčrpalo, negativno vzdušje pa je povzročilo še slabo psihično počutje. Tisto leto sem v kraju kjer živimo vpisala sina k nogometu. Marca leta 1994 sem spoznala gospo iz Trsta, ki je bila sponzor otrokom NK. Že preden sem ji povedala za probleme v službi me je vprašala, če bi ji ob sobotah lahko pomagala v njeni trgovini v Trstu. Tako sem pričela delat v trgovini, ne samo ob sobotah, večkrat turi popoldne, ko sem imela čas. Z delom, delodajalci in plačilom sem bila zelo zadovoljna. Medtem, ko sem koristila dopust pred odpovedjo sem gospe povedala, da ne bom v domu ostarelih več delala in takoj mi je ponudila delo za poln delovni čas. Takoj sem pričela sem delati po 6 dni v tednu, od 9h-17h. Takrat sem zaslužila ogromno (10.000 lir na uro).

Po 9ih letih dela v trgovini je moja 'šinjora' rekla, da me rabi pri njej doma, da bi ji pomagala pri gospodinjskih delih. Poznale sva se že zelo dobro in vedela je, da sem zelo pridna in natančna. Tako je ona vse uredila ter mi priskrbela še druge družine, kamor hodim čistit. Prav vsi so njeni sorodniki ali dobri prijatelji; starši, tete, otroci. Danes čistim pri 11 družinah. Imam družine vseh starosti, najstarejša sta zakonca, ki imata 83 in 82 let. Ostali so večinoma mlajši z otroci. Skupaj je 11 otrok, od katerih je najstarejši star 16 let.

Ko sem pričela delati v Italiji v trgovini sem bila stara 31 let, to je bilo leta 1994. Ko pa sem pričela čistiti in pomagati pri gospodinjskih opravilih sem imela 40.

Takratna izobrazba je bila ista kakor danes, osnovnošolska.

Bila sem tudi poročena in imela sem že večjega otroka, sin je takrat imel 10 let tako, da ni bilo nobenih problemov.

Vaša sedanja izobrazba in stan? Osnovna šola; poročena

Območje v katerem živite (v mestu, na vasi)? Primestno okolje

Kaj vas je vodilo do tega, da ste se odločili za delo v tujini? (pomanjkanje delovnih mest v Slo; slabo plačano delo v Slo..). Ali ste imeli takrat kakšne dvome? O čem ste razmišljali? Vas je bilo česa strah? Kakor sem že povedala, me je do tega pripeljala odpoved na delovnem mestu v Sloveniji. Odpoved sem dala sama, a bi bila moja odločitev glede odpovedi enaka, tudi če ne bi imela možnosti dela v Trstu. Čeprav je bilo pri nas zelo težko dobiti delo, sem se trdno odločila, da tako več ne bom garala. Poleg tega so bile plače na takih delovnih mestih izredno nizke. Ker sem bila trdno prepričana v svojo odločitev nisem imela nikakršnih dvomov in nikakršnih pomislekov.

Ali je vaše delo pogodbeno urejeno, ali se z delodajalci ustno zmenite kako in kaj? Kako ste se to dogovorili? Ste imela že kdaj probleme zaradi tega-dela na 'črno'? Najprej sem si 7 let sama plačevala prispevke v Sloveniji; delovno dobo nato sem ugotovila, da iz vsega tega ni nič in sem se zmenila z mojimi 'šinjorami', da mi one plačujejo. Med sabo so se zmenile in ena je zadolžena, da vsak mesec zbere 40€. Ona ima zelo visoko funkcijo na univerzi, je magister doktor in vse stvari v zvezi z mojim zavarovanjem ureja ona. Kljub temu je zelo preprosta ženska. Vsi, pri katerih čistim so visoko izobraženi in zelo premožni. Nikoli nisem imela problemov, saj sem tudi že zelo dolgo tam prijavljena.

Ste bila pred tem zaposlena kje drugje, v kakem Slo podjetju? Od leta 1986 do leta 1994 sem bila v Sloveniji zaposlena v domu upokoencev.

Kako ste prišli do družine oz starostnika pri katerem pomagate? (preko oglasov v medijih, preko poznanstev-od ust do ust, ...) Tako kot sem opisala v prvem vprašanju. Na nogometu kamor sem vozla otroka, sem spoznala gospo, ki je bila sponzor nogometnemu klubu. Najprej sem delala v njeni trgovini, potem pa sem pričela čistiti pri njej in vseh njenih sorodnikih. Čisto vse družine pri katerih čistim mi je ona zrihtala.

Ste bila vedno zadovoljna s svojimi delodajalci ali ste zamenjala družino ali pa starostnika za katerega ste skrbela? Ali ste kdaj zamenjali družino, kako je do tega prišlo, ali lahko opišete? Nekajkrat se je zgodilo, da sem delala pri ljudeh s katerimi se nisem razumela. Vendar sem take po nekaj obiskih pustila. Vsakič, ko sem prišla k kaki novi družini sem se najprej predstavila, povedala svoje pogoje, način dela in zahtevala, da mi tudi stranke povejo svoje želje. Vsakič sem bila zmenjena, da si stvari, ki nam ne pašejo..kritika mojega dela, kaj je bolj pomembno za postoriti..jasno povemo. Le v dveh primerih se nisem mogla uskladiti.

Enkrat me je šinjora prosila, če bi lahko čistila pri eni puncu iz Nizozemske. Ko sem prišla v njeno stanovanje me je skoraj kap. Stanovanje je bilo kakor, da bi vanj padla atomska bomba, bilo je staro in vse umazano. Očitno punca ni bila nikoli navajena ničesar delat. Bila je v 7 mesecu nosečnosti in imela je dve mački. Ena je bila slepa, druga se je slinila in kašljala; obe sta bili bolni. Take umazanije nisem še videla v svojem življenju, nisem vedela kje naj se lotim čiščenja. Vse je bilo polno dlak, punca sploh ni odnašala smeti, ki so se cel teden nabirale in me čakale. Ko sem pobrisala stopnice, je mačka zakašljala ter vse poslinila in pošmrkala. To je bilo grozno. Čeprav mi je zelo dobro plačala, 10€ na uro, sem po treh mesecih obupala. Nisem vedela kako naj ji rečem, da me več ne bo. Enkrat sem jo poklicala in ji rekla, da sem bolna in da res ne morem in da naj poskusi najdet kako drugo žensko, a mi je rekla, da me bo počakala. Po treh tednih sem jo še enkrat poklicala, da sem zelo slaba in da res ne morem več priti k njej. Tako sem to delo zaključila.

Druga slaba izkušnja je bila Mariucca, starejša ženska, ki je bila vdova in je živela s cca 40 let staro hčerko. Ko sem prišla v njeno stanovanje sem se zgrozila. Bilo je ogromno, 170 kvadratov veliko stanovanje, ki skorajda ni imelo opreme. V kuhinji je imela le eno plinsko bombolo, štedilnik in korito. Namesto mize je bilo nekakšno stojalo na katerem je bila položena deska. Ko sem prvič čistila, je bilo korito polno ščurkov. Sploh ni odnašala smeti, vsakič, ko sem prišla, so me čakale 4 velike šrne vreče polne smeti v kuhinji. Imela je 30 let star sesalec, ki je bil cel oblepljen. Ni imela niti krpic, gobic, niti čistil. Nisem vedela kako naj sploh čistim. Do mene se je obnašala grozno, počutila sem se kakor smet. Bila je zelo odrezava in nič kaj prijazna. Nenehno je kritizirala svojo hči, da je mevža, da pri teh letih še živi z mamo. Ko sem tretjič prišla k njej, sem bila odločena, da ji po opravljenem delu (8 ur vsak ponedeljek) povem, da ne bom več delala pri njej, ker me je imela za manjvredno. Očitno je prav slutila in me je 45 minut pred zaključkom mojega delavnika poklicala v

kuhinjo, da se pomeniva. Rekla mi je 'stellina mia io sono contentissima' (zvezdica moja sem presrečna). Ostala sem z odprtimi usti in nisem vedla kaj naj ji odgovorim. Nato sem ji vse povedala in se mi je opravičila, da ni mislila tako, da me ni bila vajena, da me ni poznala. Pri njej sem delala 3 leta. Bila sem od čistilke, do mehanika, zidarja...stanovanje je razpadalo, pralni stroj je puščal iz vseh strani in vse sem ji popravila. Skregale sva se enkrat, ko je imela slab dan in je začela name vpiti, da sem ji vse razbila. Pa saj ni imela nič v stanovanju, a je bila zelo premožna. Plačevala mi je zelo dobro, a sem se tedaj odločila, da ne bom več delala pri njej. Potem me je še 6 krat klicala, naj pridem, da se mi opravičuje, da je bila nervozna, ker ima probleme s hčerko, a se nisem vdala. Z njeno hčerko pa sem še danes prijateljica.

Skrbite samo za eno družino (starostnika) ali več? Skrbim za 11 družin, vendar so različnih starosti. Najstarejši sta zakonski par, ki imata 83 in 82 let. Večinoma so nekoliko mlajši, 45-50. skupaj imajo 11 otrok in najstarejši ima 16 let.

Kako se počutite v zvezi z vašim delom, kaj to delo za vas pomeni? Se dobro počutite pri delu, ali vas je kdaj kaj zmotilo? Počutim se odlično, nikoli se nisem počutila manjvredno. Če pa je kdaj prišlo do tega, sem prenehala delati. Prej sem opisala dva primera, ko se nisem dobro počutila in sem prenehala delati.

Kako ste se dogovorili za višino plačila in delovne pogoje? Od česa je odvisna višina plačila, ki ga prejmete (od 'delovne dobe'; od dela, ki ga opravljate npr. samo pospravljanje in likanje je manj plačano kot tudi kuhanje in osebna nega starostnikov;...). Ko sem prišla k novi družini, sem se vedno predstavila ter povedala moje pogoje dela. Vsakemu sem takoj povedala, da delam za 8 evrov in če se s tem niso strinjali, nisem prišla delat. Vse smo se pomenili preden sem začela delat: kaj jim je primarno opravilo, da mi morajo povedati, če delam kaj narobe, da jaz povem kaj meni ne paše. Sedaj bom povišala na 9 evrov in sem jim tudi že povedala in vsi so se strinjali, nihče ni ničesar rekel. Plačilo pa dobim vsakič sproti. Že ko pridem, me na mizi čaka plačilo, po navadi so zraven kakšni čokolatini, sok, biškoti...karkoli. Ni odvisno od dela, ki ga opravljam. Večinoma samo čistim (kopalnico, okna, posesam tepihe, pomijem tla), kuham ne nikjer. Včasih komu zlikam, če mi naročijo. Če imajo kakšne druge stvari nujno za opraviti, naredim najprej to. Večkrat mojim šinjoram kupim v Sloveniji kakšne stvari in jim nesem. Kupim jim meso, ki je bolj kvalitetno. Pri sosedu kupim domača sveža jajca. Za vse mi vrnejo denar in so mi izredno hvaležne, v zameno mi dajo pol kile kave, pašto...ogromno stvari. To jim ogromno pomeni, da jim prinesem kaj iz Slovenije, kaj domačega. Zadnjič sem nesla fige in me niso mogle prehvaliti, kakor da bi jim prinesla zlato.

Kakšno delo natančno opravljate (likanje, čiščenje, pospravljanje, nakupovanje, pripravljanje obrokov, zdravstvena nega..)? Starostniki za katere skrbim so še zelo in gamba in ne potrebujejo zdravstvene nege. Niti kuham jim ne, pri njih samo počistim in pospravim. Najpogosteje opravim tisto delo, ki ga sami ne morejo: očistim okna, počistim kopalnico, posesam na visokem, pomijem tla...

Pri mlajših čistim (kar sem že naštela) in likam, ostalega načeloma ne počnem, razen, če me prosijo.

Koliko ur na dan delate? A se to kaj spreminja? Vsak dan delam fiksno 5 ur, če je potreba pa delam več, kar je skoraj vsak dan z izjemo dopustov. Pri starostnikih delam vsakih 14 dni po 9, 10 ur, ker ne zmorem drugače, saj me psihično zelo utrudijo. Oni bi si sicer želeli, da pridem vsak dan k njim, a nočem. Od vseh družin pri katerih čistim imam ključke od stanovanja.

Kako se vozite v Italijo? Uporabljate javni prevoz ali osebni avtomobil (ali morda s kom drugim)? Vsak dan se peljem z avtobusom.

Poznate več ljudi, ki opravljajo isto delo kakor vi (vem, da hodi veliko žensk z istim avtobusom iz Kopra v Trst) in ali si morda med seboj izmenjujete kakšne informacije (npr o prostem delovnem mestu)? Seveda poznam ogromno ljudi, ki delajo v Trstu, saj se vsak dan srečamo na avtobusu. Tako si tudi izmenjamo dosti informacij. Jaz sem že štirim zrihtala delo v Trstu. se pa večinoma ženske na avtobusu pritožujejo nad delodajalci, veliko jim ne ponudi niti kozarca vode in jih imajo kot za sužnje. Jaz tega ne bi nikoli dovolila.

S kom se pogovarjate o tem delu in razmerah, vaših čustvih in potrebah..? s sestro, z možem

Kako imate v Slo urejeno delovno dobo oz pokojninsko in invalidsko zavarovanje? Imam urejeno v Italiji.

Kako pa je z letnim dopustom? Vam pripada, se zmenite z delodajalcem, ga sploh ne smete koristiti? Seveda, po navadi uskladimo tako, da ko gredo oni na dopust, grem tudi jaz. Seveda ne gredo vsi naenkrat, a se zmenimo. Skoraj vsi mi pred dopustom dajo denar. Vse mi rečejo, da tudi jaz morem živeti in če bi šlo vseh 11 družin za en mesec na dopust, jaz ne bi imela od česa živeti. Medtem, ko so oni na dopustu, bi lahko tudi šla čistiti vsak dan, a si raje tudi jaz vzamem takrat prosto. Vedno me počakajo, nikoli ni nobenih problemov. Tudi tisti, ki so med mojim dopustom doma, se strinjajo.

Se vam je že kdaj pripetilo, da je nekdo od vaših družinskih članov potreboval npr hišno nego zaradi bolezni? Kako se potem odpravite delu, ali vam to delodajalec sploh dovoli? Kako uskladite različne zahteve in pričakovanja? Kaj rečete delodajalcu? Če do tega še ni prišlo, ali kdaj razmišljate, kaj bi naredili, če bi do tega prišlo? Za enkrat še ni bilo problemov z boleznijo, nikoli. Sin je bil že tako velik, ko sem začela delat, da ni potreboval dodatne nege, če je zbolel. Če pa bi huje zbolela ali se poškodovala, pa ne bi več delala, saj bolan človek ne more opravljati takega dela. Dokler se da in sem zdrava, bom delala, potem pa ne več.

Kdo vas nadomesti, če zbolite oz kaj takrat stori vaš delodajalec (vas nadomesti druga ženska, tisto obdobje mu pomagajo sosedje, sorodniki, prijatelji ali sam)? Če do tega še ni prišlo, ali kdaj razmišljate, kaj bi naredili, če bi do tega prišlo? Sem pisala v zgornjem vprašanju

Ali vaša družina trpi zaradi vaše odsotnosti? Kako vaša družina čuti do tega, da delate v Italiji? Ali vam kaj pokažejo ta čustva, kako? Ne, nikoli. Jaz delam isto kakor bi delala pri nas. Če bi hotela, bi lahko delala tudi popoldneve, a nočem. Vsi smo navajeni, da tam delam in se nam to zdi normalno.

Ali je že kdo drug v družini opravljal ali bo opravljal tako delo? ne
Kako porabite denar, ki ga zaslužite s tem delom (za osnovne življenjske potrebščine, za nadstandard, za dopust..)? to je moja edina služba in porabim za življenje.

Se s starostnikom pogovarjate tudi o njegovi morebitni bolezni, nizkem dohodku, nerazumevanjem z otroci, sorodniki? Ja, oni mi vse povejo. Vsako stvar mi povejo stokrat. Zadnjič mi je ta stara gospa šestkrat povedala, da so bili na dopustu in kako je bilo, da so se

skregali s hčerko. Potem sem ji pa rekla, da je ne morem več poslušat, ker je to že šestič. Ampak se ne užali.

Vam starostniki kdaj zaupajo svoje tegobe (bolezni, strah, občutek osamljenosti)? Moji starostniki so zelo dobrega zdravstvenega stanja in nimajo večjih problemov, tudi dohodek imajo visok in se nimajo nad čem pritoževati.

Vas je kdaj starostnik vprašal za kakšen nasvet? Vsakič me kaj vprašajo.

Se je že kdaj zgodilo, da ste s starostnikom klepetali o podobni izkušnji, ki se vam je v življenju zgodila? ne

Ali morda starostnika kdaj pokličete (izven delovnega razmerja), ga obiščete ob morebitni bolezni? Ne, da bi z njim klepetala ne.

Ste se kdaj s starostnikom odpravili na sprehod ali po nakupih? Ne, ker so še tako dobri, da to vse opravijo sami.

Se kdaj zgodi, da odidete do starostnika tudi, če ni potrebno opraviti nobenih hišnih ali drugih opravil, ki jih po navadi tam opravljate (samo na klepet)? Ne, ker sem rekla, da me psihično zelo utrudijo.

Se vam kdaj zazdi, da vaš delodajalec potrebuje nekoga, ki bi mu prisluhnil? Najstarejša živita še oba, mož in žena in tega ne potrebujeta. Verjetno bi bilo drugače, če bi eden umrl.

Ali imate občutek, da bi starostnik lahko tudi sam opravljal hišna opravila, pa je vseeno poklical vas, ker si želi družbe? Ne, to kar opravljam jaz, starostniki ne morejo. Visoka okna...

Ste kdaj starostniku namenili kakšno prijazno besedo, mu mogoče povedali kakšno podobno izkušnjo npr z boleznijo je imel kakšen vaš znanec? Vedno jim namenim lepe besede. Vsakič, ko pridem k njim se gospa želi pogovarjat z mano, vsakič mi sili hrano in morem vedno kaj jest..kupi pršut samo zame in ga nosi za mano na zobotrebcu.

Ali so starostniki pri katerih delate ženskega ali moškega spola? oboje

Ali starostniku pomagate pri kakšni težji odločitvi? Večkrat jim povem svoje mnenje.

Pripovedujte mi o starih ljudeh in o skrbi za njih skozi delo, ki ga opravljate in skozi pomoč/delo, ki jo nudijo njihovi sorodniki! Starostniki za katere jaz skrbim so zdravi in zelo vitalni. Večino stvari opravijo sami, nekaj jim pomagajo odrasli otroci. Kadar potrebujejo kakšen prevoz, jih zapeljejo ali pa večje nakupe. Ostalo naredijo večinoma sami. Tudi kuhajo sami, perejo...večja hišna opravila pa jim opravi jaz. Vidi se, da bi hoteli imeti več družbe, saj so mi že nešteto krat rekli, če pridem delat vsak dan, čeprav nimam kaj delat, ker dva ne umažeta dosti. prav tako mi vedno kupujejo vse mogoče dobrrote in želijo, da z njimi sedim in jem. Ko čistim hodi gospa za mano in kar govori. Po navadi ko čistim kopalnico, se usede na školjko in klepetava.

Kako stiki, odnosi z njimi vplivajo na vaše razpoloženje, življenje nasploh ? Ali sploh imajo kakšen vpliv? Ja, zame je to zelo psihično naporno. Zato tudi ne grem več kot enkrat na dva tedna, ker me zelo izčrpajo. Dosti delam in nisem pripravljena hodit k njim klepetat.

Ali mi lahko pripovedujete o kakšen posebej pomembnem dogodku ali času, ki ga je starostnik težko doživljal in ste mu pomagali pri tem? Nič kaj posebnega se ni zgodilo, saj pravim, da so zelo vitalni in se svojimi otroci zelo dobro razumejo. Vsakič, ko grejo kam na dopust ali izlet mi potem še en mesec pripovedujejo o tem.

Kako bi opisali emocionalno oporo, ki jo starostniku nudijo sorodniki? Če mu jo sploh. V čem se razlikuje vaša in njihova? Ali ocenjujete, da jim emocionalna opora sorodnikov ne zadostuje? Z otroci in ostalimi sorodniki so zelo povezani in se dobro razumejo, si pomagajo. Pri mojih ostarelih ne opažam osamljenosti, tudi zato, ker ni nihče še ovdovel. Sicer pa bi jim prišlo prav tudi druženje s kom, ki ni sorodnik, da malo spremenijo sogovornike, drugače pa mislim, da jim nič ne manjka.

Kdo po vaši presoji, pričakuje ali si želi več te opore: moški ali ženske? Ženske, ker bi rade skozi klepetale.

Se vam zdi, da je vaša opora, ki jo nudite cenjena, priznana, se vam zdi, da je to zgolj neka neplačana dodatna usluga? Nikoli ne sedim z njimi in klepetam, plačajo me zato, da počistim in to tudi naredim. Vem pa, da jim ogromno pomeni, ko pridem in mi pripravijo vse mogoče stvari samo, da bi bila zadovoljna.

PRILOGA B: Intervju Anica

Kako je prišlo do tega, da ste začeli delati v Italiji? A kako, sej znaš. Kur sm šla u penzijo, sm mogla it delat tja, ker ta penzija ni nanka za račune. **Mi lahko opišete?** Ben, sej znaš. Še ko sm delala sem si iskala za delat tam čes, preko mojih kolegic. Ma največ preko mojih sosed, ki hodijo anka delat tam dol. Ma kaj češ, še ki dobim pol penzije iz Hrvaške, ni nič od nič. In pol, ko sm šla u penzijo, mislim še prej, mi je ena že zrihtala za delat. Moja sosedka. Ki je prašala njeno šinjoro in pol je ta takoj najdla. Eno mi je zrihtala pri židu in pol še ene stare. **Katerega leta je to bilo?** Ko sm šla u penzijo, 2007.

Koliko ste bila takrat stara? Ben, sej znaš kolko let imam..takrat sem mela dve manj, 57.

Vaša takratna izobrazba? Js sm končala poklicno šolo, trgovsko.

Ste takrat že imela družino, bila poročena? Ja, ja. Sej veš.

Območje v katerem živite (v mestu, na vasi)? Hahaha, na vasi.

Ali ste imeli takrat kakšne dvome, ko ste pričeli delati v Trstu? Vas je bilo česa strah? Ma ne. Edino nism znala kako bom, ki ne govorim italjansko. Ma smo se hitro razumela, par besed razumem. Če ne so mi pokazali in sm vele znala kaj morem nardit. **O čem ste razmišljali?** Ma nič, samo za zaslužit.

Ali je vaše delo pogodbeno urejeno, ali se z delodajalci ustno zmenite kako in kaj? Ma kaki, na črno. To je vse na črno. Js nardim, oni mi plačajo na roko. **Kako ste se to dogovorili**

za višino plačila? Oni so povedali kolko dajo in boh. Vzemeš, al ne. **Ste imela že kdaj probleme zaradi tega-dela na 'črno'?** Za zdej ne, ma kaj mi čejo, sej vsi delajo tako. **Ste bila pred tem zaposlena kje drugje, v kakem Slo podjetju?** Ja, ja...sem upokojena.

Ste bila vedno zadovoljna s svojimi delodajalci ali ste zamenjala družino ali pa starostnika za katerega ste skrbela? Ma sem menjala unega žida. Oni imajo dve kuhinje, za meso posebej in za mlečne izdelke posebej. In sem mogla vse dvojno prat. Je blo dosti za delat pri njih. Za likat, ma ja, preveč. Samo likat, likat, likat. Najprej sem mogla počistiti te kuhinje, a ne prašaj kako umazano. Fuj, škifo di škifo. In pol sem cel dan samo likala, same srajce. A plačal je najmanj. On mi je dal 7 eurov. In pol sem rekla, da ne bom več.

Skrbite samo za eno družino (starostnika) ali več? K dvem družinam hodim in k enim hodim čistiti samo stopnice.

Kako se počutite v zvezi z vašim delom, kaj to delo za vas pomeni? Ma kaj, delaš in boh. Ni kaj, lepo grdo, je treba.

Kakšno delo natančno opravljate (likanje, čiščenje, pospravljanje, nakupovanje, pripravljane obrokov, zdravstvena nega..)? Ma vsega, največ čistim. Brišem prah, očistim okna, posesam, operem po tleh, operem štrance, dam sušit, zlikam. Tudi počistim po kuhinji, operem posodo, pospravim in take stvari. Očistim kopalnico. Js delam taka dela, ki oni imajo prav posebne žene, ki skrbijo za njih. Ki jih umijejo, jim skuhajo in to. Js samo skrbim za stanovanje.

Koliko ur na dan delate? Vsak dan, razen v četrtek, po pet, šest ur. **A se to kaj spreminja?** Ma ne, smo zmenjeni tako in tako je. Mogoče kdaj, če kej rabim, grem prej. Ma drugače itak hodim skoraj vsak dan tja, tako da je vse narjeno sproti.

Kako se vozite v Italijo? Uporabljate javni prevoz ali osebni avtomobil (ali morda s kom drugim)? Ne, ne. Grem z avtom.

Poznate več ljudi, ki opravljajo isto delo kakor vi (vem, da hodi veliko žensk z istim avtobusom iz Kopra v Trst) in ali si morda med seboj izmenjujete kakšne informacije (npr o prostem delovnem mestu)? Ja, polno jih je. Ma sej jih poznaš anka ti. Gor iz naših krajev jih je puno. Ma kaj češ, tam nimaš kaj delat, ma tudi iz Hrvaške jih dosti hodi, ki tam je še večja revščina kot pri nas. Vidi, skoraj vse moje sosede hodijo čistiti čez, sej anka one so mi zrihtale.

S kom se pogovarjate o tem delu in razmerah, vaših čustvih in potrebah..? Ma kaj čem razlagat. Tako je in boh.

Kako pa je z letnim dopustom? Vam pripada, se zmenite z delodajalcem, ga sploh ne smete koristiti? Ma ne, ko ima moja tamala počitnice, si vzamem par dni prosto, par dni si vzame mož. Poleti pa kakšen teden, da grem tudi do moje mame.

Se vam je že kdaj pripetilo, da je nekdo od vaših družinskih članov potreboval npr hišno nego zaradi bolezni? Kako se potem odpoveste delu, ali vam to delodajalec sploh dovoli? Ma kaj čem nardit. Moja mama je zdej dosti slaba, ma grem k njej ko morem. Dvakrat na teden. Ma je težko. Pridem iz Trsta in grem direktno za Hrvaško. Včasih se nanka ne ustavim doma. Skuham prej zvečer kosilo za mojega, da grem lahko direktno k mami. Anka moja tašča je slaba, ma nardim kar morem, popudan.

Ali vaša družina trpi zaradi vaše odsotnosti? Kako vaša družina čuti do tega, da delate v Italiji? Ali vam kaj pokažejo ta čustva, kako? Ah, trpi, kdo če trpet. So kontenti, da prinesem domov šolde.

Ali je že kdo drug v družini opravljal ali bo opravljal tako delo (vaši starši ali vaši otroci, nevesta..)? Moja tašča, ma zdej je že deset let, ki ne dela več.

Kako porabite denar, ki ga zaslužite s tem delom (za osnovne življenjske potrebščine, za nadstandard, za dopust..)? Ah, kako. Za živit, sej drugače ne bi rivali.

Se s starostnikom pogovarjate tudi o njegovi morebitni bolezni, nizkem dohodku, nerazumevanjem z otroci, sorodniki? Ma tej moji, imajo une ženske, ki skrbijo za njih. Pridejo prav kot patronažne. Z njimi se več pogovarjajo, ma ko jih ni, govorijo anka z mano. O šoldih ne govorimo, ker nimajo problemov s šoldi. Povejo kej o otrocih, vnukih in tako. Največ mi govorijo kolko jih kaj boli.

Vas je kdaj starostnik vprašal za kakšen nasvet? A ja, ja. Vedno kaj vprašajo. Vprašajo anka kako je tle pri nas, ki oni še vedno mislijo, da smo u Jugoslaviji. Sej znaš.

Ali morda starostnika kdaj pokličete (izven delovnega razmerja), ga obiščete ob morebitni bolezni? Ne, ne. Ma itak sem vsak dan tam, kaj jih čem še klicat.

Ste se kdaj s starostnikom odpravili na sprehod ali po nakupih? Ne, ma ne hodijo na sprehod, dva ležita in drugi so samo u hiši. Mislim, grejo z unimi njihovimi ženskami, js samo čistim.

Se vam kdaj zazdi, da vaš delodajalec potrebuje nekoga, ki bi mu prisluhnil? Ja, ja. Ma sej se dosti pogovarjajo, anka otroci dosti pridejo, niso maj sami.

Če se kdaj zgodi, da pridete le na obisk in ničesar ne postorite (gospodinjska opravila...), prejmete tudi takrat plačilo? Ma ne, ben, sej kej nardijo te žene tudi same, ma malo. Ma oni anka so bli vedno navajeni, da so jim drugi delali, niso maj delali sami.

Kako stiki, odnosi z njimi vplivajo na vaše razpoloženje, življenje nasploh? Ali sploh imajo kakšen vpliv? Ja, ja, sem kontenta, ki dobro zaslužim in to ti je to.

Se vam zdi, da je vaša opora, ki jo nudite cenjena, priznana, se vam zdi, da je to zgolj neka neplačana dodatna usluga? Ma ne, me cenijo. Me vikajo, mi vedno kaj ponudijo. So zelo prijazni. Ma če ne bi bli, ne bi nanka šla tam. Vedno točno plačajo, me prašajo kako je moja mikena. So zelo prijazni. Samo uni žid ni maj nič reku in prašal.

PRILOGA C: Intervju Janja

Kako je prišlo do tega, da ste začeli delati v Italiji? Potrebovala sem denar in iskala službo. Kolegica je vedla, da bi se česarkoli poprijela delat in mi povedala za to delo **Mi lahko opišete? Katerega leta je to bilo?** 2006 **Koliko ste bila takrat stara?** 23 **Vaša takratna izobrazba?** Srednješolska, 5 stopnja. **Ste takrat že imela družino, bila poročena?** Imela sem fanta.

Vaša sedanja izobrazba in stan? Moja izobrazba je ekonomski tehnik. Šolo nadaljujem na visoko upravni šoli

Območje v katerem živite? Ankaran, Kolomban.

Kaj vas je vodilo do tega, da ste se odločili za delo v tujini? Vodilo me je to da sem študent in se poprimem kateregakoli dela. **Ali ste imeli takrat kakšne dvome, o čem ste razmišljali, Vas je bilo česa strah?** Seveda sem vedno šla delat tam kjer je boljše plačano. Strah me je bilo recimo tega kaj bo ta oseba zahtevala od mene, če bo zadovoljna z mojim delom.

Ali je vaše delo pogodbeno urejeno, ali se z delodajalci ustno zmenite kako in kaj? Nobene pogodbe ni bilo **Kako ste se to dogovorili Ste imela že kdaj probleme zaradi tega-dela na 'črno'?** Ni bilo nikoli nobenega problema. Jaz tudi nisem nikoli imela bojazni pred tem. Je pa res da je Gospod na to tudi kdaj pomislil. Večkrat mi je recimo rekel, da, če bi padla s stolice oz. se pač poškodovala bi me kar domov odpeljal. Bal bi se, če bi mogel klicat rešilca, da bi le-ti poizvedovali kaj sem tam delala.

Ste bila pred tem zaposlena kje drugje, v kakem Slo podjetju? Nikoli še zaposlena

Kako ste prišli do družine oz starostnika pri katerem pomagate? (preko oglasov v medijih, preko poznanstev-od ust do ust, ...) preko kolegice, čisto slučajno

Ste bila vedno zadovoljna s svojimi delodajalci ali ste zamenjala družino ali pa starostnika za katerega ste skrbela? Ali ste kdaj zamenjali družino, kako je do tega prišlo, ali lahko opišete? Imam samo eno izkušnjo torej mi ni bilo še potrebo menjat delodajalca.

Skrbite samo za eno družino (starostnika) ali več? Samo za enega gospoda(nima družine oz. potomcev)

Kako se počutite v zvezi z vašim delom, kaj to delo za vas pomeni? Se dobro počutite pri delu, ali vas je kdaj kaj zmotilo? Ko se je moj delovnik začel sem vedno pristopala s pozitivno dušo, kot da je vse to moje. Stanovanjce, ki sem ga urejala mi je bilo vsakič bolj domače. Je pa res da, ko sem čistila Wc školjko in krožnike z določenimi ostanki mi ni bilo ravno lepo. Večkrat sem si rekla kaj mi to rabi. Takrat sem se mogoče za trenutek počutila ponižno.

Kako ste se dogovorili za višino plačila in delovne pogoje? Od česa je odvisna višina plačila, ki ga prejmete (od 'delovne dobe'; od dela, ki ga opravljate npr. samo pospravljanje in likanje je manj plačano kot tudi kuhanje in osebna nega starostnikov;...). od vsega začetka sva mi je bila postavljena urna podstavka in ta je veljala vse do zdaj.

Kakšno delo natančno opravljate (likanje, čiščenje, pospravljanje, nakupovanje, pripravljane obrokov, zdravstvena nega..) Likanje(kar pomeni tudi pranje) opravim pri sebi doma tako, da h gospodu prinesem zlikane stvari. Čiščenje vsega oz. v celoti. Nakupovanje včasih. Kar se tiče pa priprave obrokov je bilo samo nekajkrat ko sva tako tudi skupaj jedla

Koliko ur na dan delate? A se to kaj spreminja? Ja vseskozi se spreminja. Lahko rečem po potrebi sva bila dogovorjena. 1x na teden sem sigurno hodila h njemu, če je pa imel še kaj takšnega, da me je potreboval je bilo tudi 2x na teden. Nikoli pa nisem bila pri njemu več kot 5 ur.

Kako se vozite v Italijo? Uporabljate javni prevoz ali osebni avtomobil (ali morda s kom drugim)? Vozim se s svojim lastnim avtomobilom.

Poznate več ljudi, ki opravljajo isto delo kakor vi (vem, da hodi veliko žensk z istim avtobusom iz Kopra v Trst) in ali si morda med seboj izmenjujete kakšne informacije (npr o prostem delovnem mestu)? Jaz osebno ne poznam nobene.

S kom se pogovarjate o tem delu in razmerah, vaših čustvih in potrebah..? S svojimi najbližjimi (partner, starši)

Kako imate v Slo urejeno delovno dobo oz pokojninsko in invalidsko zavarovanje? Tega še nimam urejenega, ker sem še študent.

Kako pa je z letnim dopustom? Vam pripada, se zmenite z delodajalcem, ga sploh ne smete koristiti? Delam enkrat do dvakrat na teden tako, da to ni problem kar se tič usklajevanja dopustov.

Se vam je že kdaj pripetilo, da je nekdo od vaših družinskih članov potreboval npr hišno nego zaradi bolezni? Kako se potem odpravite delu, ali vam to delodajalec sploh dovoli? ? Kako uskladite različne zahteve in pričakovanja? Kaj rečete delodajalcu? Če do tega še ni prišlo, ali kdaj razmišljate, kaj bi naredili, če bi do tega prišlo? Do tega še ni prišlo. Če pa bi, bi pa zagotovo jaz prevzela skrb domačih in stvar poskušala uskladit.

Kdo vas nadomesti, če zbolite oz kaj takrat stori vaš delodajalec (vas nadomesti druga ženska, tisto obdobje mu pomagajo sosedje, sorodniki, prijatelji ali sam)? Če do tega še ni prišlo, ali kdaj razmišljate, kaj bi naredili, če bi do tega prišlo? Ni še prišlo do tega in ne, ne razmišljam. Bo kar bo.

Ali vaša družina trpi zaradi vaše odsotnosti? Kako vaša družina čuti do tega, da delate v Italiji? Ali vam kaj pokažejo ta čustva, kako? Moja družina je ponosna na to in me tudi v tej smeri podpira.

Ali je že kdo drug v družini opravljal ali bo opravljal tako delo (vaši starši ali vaši otroci, nevesta..)? Ja moja stara mama je tako preživljala svojo družino dolgo let

Kako porabite denar, ki ga zaslužite s tem delom (za osnovne življenjske potrebščine, za nadstandard, za dopust..)? Za osnovne življenjske potrebščine

Se s starostnikom pogovarjate tudi o njegovi morebitni bolezni, nizkem dohodku, nerazumevanjem z otroci, sorodniki? Ja z njim sem zelo povezana in se tudi o teh stvareh pogovarjava

Se s starostnikom kdaj pogovarjate o osebnih zadevah? Iz moje strani mogoče niti ne toliko. Morda ga kdaj samo vprašam za kakšen nasvet. On pa rad marsikaj pove o sebi.

Vam starostniki kdaj zaupajo svoje tegobe (bolezni, strah, občutek osamljenosti)? Ni še prišlo do tako globoke povezanosti.

Vas je kdaj starostnik vprašal za kakšen nasvet? Ne

Se je že kdaj zgodilo, da ste s starostnikom klepetali o podobni izkušnji, ki se vam je v življenju zgodila? Ja velikokrat, izmenjujemo mnenja.

Ali morda starostnika kdaj pokličete (izven delovnega razmerja), ga obiščete ob morebitni bolezni? Ni se še zgodilo.

Ste se kdaj s starostnikom odpravili na sprehod ali po nakupih? Ja. Moram povedati tudi, da se moj starostnik vsako leto odpravi na dopustovanje v Brazilijo, v Rio de Janeiro kjer ima prijatelje in sem ga letos obiskala. Sama sem plačala letalsko karto, on pa mi je plačal prenočišče v hotelu. Od kar sem začela delati pri njemu, si je želel, da grem z njim in me nenehno vabil, letos sem se odločila, da ga obiščem. Bila sem tam 10 dni. Sicer nisem bila cele dneve z njim, a sva si vse znamenitosti ogledala skupaj. V tem času sva se tudi dosti pogovarjala, ponosno mi je razlagal o vseh prijateljih, ki sem jih spoznala v Braziliji

Se kdaj zgodi, da odidete do starostnika tudi, če ni potrebno opraviti nobenih hišnih ali drugih opravil, ki jih po navadi tam opravljate (samo na klepet)? Ja, nekajkrat se je zgodilo da sva šla na kavo.

Se vam kdaj zazdi, da vaš delodajalec potrebuje nekoga, ki bi mu prisluhnil? Absolutno, moj starostnik nima potomcev in mu jaz veliko pomenim.

Ste imeli kdaj občutek, da se starostnik po pogovoru počuti bolje? Ja, velikokrat.

Ali imate občutek, da bi starostnik lahko tudi sam opravljal hišna opravila, pa je vseeno poklical vas, ker si želi družbe? Mislim da ne.

Ste kdaj starostniku namenili kakšno prijazno besedo, mu mogoče povedali kakšno podobno izkušnjo npr z boleznijo je imel kakšen vaš znanec? vsekakor. Lepa beseda lepo mesto najde.

Ali so starostniki pri katerih delate ženskega ali moškega spola? moškega

Če se kdaj zgodi, da pridete le na obisk in ničesar ne postorite (gospodinjska opravila...), prejmete tudi takrat plačilo? Ne

Ali starostniku pomagate pri kakšni težji odločitvi? Ne

Kako stiki, odnosi z njimi vplivajo na vaše razpoloženje, življenje nasploh ? Ali sploh imajo kakšen vpliv? Ima vpliv. Njegovi nasveti mi veliko pomenijo. Rada poslušam njegove izkušnje in se jih tako tudi rada spominjam.

Ali mi lahko pripovedujete o kakšen posebej pomembnem dogodku ali času, ki ga je starostnik težko doživljal in ste mu pomagali pri tem? Ni se prišlo do tega

Kako bi opisali emocionalno oporo, ki jo starostniku nudijo sorodniki? Če mu jo sploh. V čem se razlikuje vaša in njoihova? Ali ocenjujete, da jim emocionalna opora

sorodnikov ne zadostuje? Nima družine(nobenih potomcev, partnerice, sestre, brata...) tako da mu moja opora definitivno veliko pomeni.

Kdo po vaši presoji, pričakuje ali si želi več te opore: moški ali ženske? Mogoče ženske.

Se vam zdi, da je vaša opora, ki jo nudite cenjena, priznana, se vam zdi, da je to zgolj neka neplačana dodatna usluga? Jaz mislim da je cenjena. Ne moram reči, da je to usluga. To je stvar ki se spontano razvija sama in mora biti obojestranska.

PRILOGA D: Intervju Katja

Kako je prišlo do tega, da ste začeli delati v Italiji? Začela sem delat lani septembra (opp.a. september 2008), ker sem poleti zgubila službo oziroma mi je potekla pogodba, ki mi je niso podaljšali. Mama od mojega fanta hodi čistiti čes in mi je ona zrihtala. V bistvu se mi je sama ponudla, da bo vprašala in pol mi je res našla nekaj. Kaj češ, ni blo druge. Od nečesa je treba živeti **Koliko ste bila takrat stara?** Ko sem začela delat sem mela 29. **Vaša takratna izobrazba?** Jah, zaenkrat še gimnazijski maturant, mi manjka samo še diploma. **Ste takrat že imela družino, bila poročena?** Nisem poročena, živim s fantom in imam sina, ki hodi v prvi razred.

Območje v katerem živite (v mestu, na vasi)? Mesto.

Kaj vas je vodilo do tega, da ste se odločili za delo v tujini? (pomanjkanje delovnih mest v Slo; slabo plačano delo v Slo..). Ah kaj češ, da je pripeljalo do tega... najprej sem delala v eni službi v Kopru, pa mi niso podaljšali, pol sem delala v drugi, ki mi celo dva mesca niso plačali in mi je lih tako potekla pogodba. Drugače inštruiram in delam še neka priložnostna dela..ma je vsesкупaj premalo. Na zavodu mi itak niso nič našli. Zato sem pol rekla, da grem za ta denar raje čistiti v Trst. **Ali ste imeli takrat kakšne dvome? O čem ste razmišljali? Vas je bilo česa strah?** Mah, kaj pa jaz vem..nisem niti razmišljala o tem. Edino nisem vedla kako bo to zgledalo, če bo preveč podlo. Veš kako..delat pri nekem starem človeku...

Ali je vaše delo pogodbeno urejeno, ali se z delodajalci ustno zmenite kako in kaj? Ma kje pa...dobim na roko, nič ni pogodbeno. Na začetku smo se zmenili kolko mi plačajo, kaj morem delat in to je to. Js nardim kar smo bli zmenjeni, oni mi plačajo kolkr smo takrat rekli.

Kako ste se dogovorili za višino plačila in delovne pogoje? Od česa je odvisna višina plačila, ki ga prejmete (od 'delovne dobe'; od dela, ki ga opravljate npr. samo pospravljanje in likanje je manj plačano kot tudi kuhanje in osebna nega starostnikov). Ma nič. Js sm pršla tja z mojo taščo in so mi povedali kaj hočejo in kolko plačajo. Js sm rekla, da mi je tako okej in to je blo to. Tam kjer čistim stopnice dobim več plačano, ma kaj ki grem samo enkrat na teden. Js mislim, da ni odvisno od tega kaj delaš, kolkr dajo dajo. Če ne vzameš ti, bojo že dobili koga drugega.

Ste imela že kdaj probleme zaradi tega-dela na 'črno'? Ne, nikoli.

Kako imate v Slo urejeno delovno dobo oz pokojninsko in invalidsko zavarovanje? Sm še vedno prijavljena na zavodu.

Ste bila pred tem zaposlena kje drugje, v kakem Slo podjetju? Ja, ja...sej sem že prej povedala. Najprej sem ful let delala kot študent, odkar nimam več statusa pa sem menjala dve službe. V eni sem delala šest mescev, v drugi štiri.

Kako ste prišli do družine oz starostnika pri katerem pomagate? (preko oglasov v medijih, preko poznanstev-od ust do ust, ...) Tako kot sem prej rekla, mi je zrihtala mama od mojega fanta, ki hodi čez.

Ste bila vedno zadovoljna s svojimi delodajalci ali ste zamenjala družino ali pa starostnika za katerega ste skrbela? Ma glej, ne delam niti eno leto še in zaenkrat mi je kul. Nisem še nobenega menjala.

Skrbite samo za eno družino (starostnika) ali več? Se dobro počutite pri delu, ali vas je kdaj kaj zmotilo? Ma u bistvu skrbim za en starejši par in v en blok hodim enkrat na teden čistit stopnice. K tem starim grem dvakrat na teden.

Kakšno delo natančno opravljate (likanje, čiščenje, pospravljanje, nakupovanje, pripravljanje obrokov, zdravstvena nega..). V enem bloku samo čistim stopnice. Pri teh tastarih pa več al manj čistim in pospravljam. Nikoli jim nisem še kuhala, niti ne vprašajo, ker jim skuhamo otroci, al pa si skuhamo sami. Drugače pa je mož bolan in za njega skrbi neka druga ženska...ne vem, po mojem je medicinska sestra, mislim, da pride vsak dan. Ma nisem točno vprašala, ker me tudi ne zanima. V glavnem jst jim posesam, operem posodo, dam prat in sušit cunje, tudi zlikam, malo pospravim, počistim kopalnico, pobrišem prah. To je več al manj to.

Koliko ur na dan delate? A se to kaj spreminja? Delam v ponedeljek in četrtek od 8h do 12h-1h, tako nekako. Odvisno kolko hitro utegnem, ker imajo povsod tepihe in včasih rabim ful časa samo za posesat te tepihe. Dobro, kdaj sem tudi do 2h, ma pred 12to ne grem nikoli stran.

Kako se vozite v Italijo? Uporabljate javni prevoz ali osebni avtomobil (ali morda s kom drugim)? Grem s svojim avtom.

Poznate več ljudi, ki opravljajo isto delo kakor vi (vem, da hodi veliko žensk z istim avtobusom iz Kopra v Trst) in ali si morda med seboj izmenjujete kakšne informacije (npr o prostem delovnem mestu)? Ma poznam mamu od mojga fanta in še neke njene kolegice. Drugače ne vidim nobene, ker hodim sama.

S kom se pogovarjate o tem delu in razmerah, vaših čustvih in potrebah..? Ma povem mojemu fantu. In kšni kolegici...recimo tebi (smeh).

Kako pa je z letnim dopustom? Vam pripada, se zmenite z delodajalcem, ga sploh ne smete koristiti? Ma ne, ni panike...ko smo šli smučat sem jim povedala, da me ne bo in pol sem prišla naslednji teden trikrat dokler nisem vsega nardila.

Se vam je že kdaj pripetilo, da je nekdo od vaših družinskih članov potreboval npr hišno nego zaradi bolezni... Kako se potem odpravite delu, ali vam to delodajalec sploh dovoli? Res je bil enkrat pozimi moj sin bolan in sem jih pač poklicala, da ne morem. En dan pa sem ga dala čuvat mami.

Kdo vas nadomesti, če zbolite oz kaj takrat stori vaš delodajalec (vas nadomesti druga ženska, tisto obdobje mu pomagajo sosedje, sorodniki, prijatelji ali sam)? Ma so me počakali, da pridem in delo je počakalo mene.

Ali vaša družina trpi zaradi vaše odsotnosti? Ne, to je meni delo kot vsako drugo. Itak je v dopoldanskem času in noben sploh ne opazi kje sem.

Ali je že kdo drug v družini opravljal ali bo opravljal tako delo (vaši starši ali vaši otroci, nevesta..)? Mama od mojega fanta.

Kako porabite denar, ki ga zaslužite s tem delom (za osnovne življenjske potrebščine, za nadstandard, za dopust..)? Za vsak dan.

Se s starostnikom pogovarjate tudi o njegovi morebitni bolezni, nizkem dohodku, nerazumevanjem z otroci, sorodniki? Ma ja, nekaj se..mislim, bolj oni meni kot jaz njim. Čeprav ta mož ne more dosti govorit, mi pa zato vse pove njegova žena. Samo, ki meni se ne da poslušat, ki samo joče. Mi pove vse mogoče bolezni, ki jih v italjanščini hvala bogu niti ne razumem in pol mi pove o vseh sosedih kdo je kaj naredu, kako je una parkirala in kako pol en drugi ni mogu it mimo...v glavnem, vsakemu sosеду nekaj fali. Stari ljudje, kaj češ..nimajo kaj delat in pol opazujejo sosede. Ja, in o sinu mi stalno govori, ker ne mara njegove žene. In jo samo kritizira in da kako je ta njen sin bogi z njo in tako naprej...

Se s starostnikom kdaj pogovarjate o osebnih zadevah? Ma jaz jih samo poslušam, nikoli ne govorim svojih stvari.

Vas je kdaj starostnik vprašal za kakšen nasvet? Ma kaj jaz vem, mislim da ja. Kaj naj nardi, ker ji soseda zaparkira njen plac in pol ko pride njen sin ne more tam parkirat in take neumnosti...

Se je že kdaj zgodilo, da ste s starostnikom klepetali o podobni izkušnji, ki se vam je v življenju zgodila?

Ali morda starostnika kdaj pokličete (izven delovnega razmerja), ga obiščete ob morebitni bolezni? Ne. Poklicala sem samo, ko nisem mogla pridet.

Ste se kdaj s starostnikom odpravili na sprehod ali po nakupih? Ne, nikoli.

Se kdaj zgodi, da odidete do starostnika tudi, če ni potrebno opraviti nobenih hišnih ali drugih opravil, ki jih po navadi tam opravljate (samo na klepet)? Ne.

Ali imate občutek, da bi starostnik lahko tudi sam opravljal hišna opravila, pa je vseeno poklical vas, ker si želi družbe? Ma sej dosti nardi ta žena tudi sama. Samo itak so vedno meli nekoga, ki jim je pomagal. So navajeni, da nekdo drug čisti. Čeprav je ful vesela, ko jaz pridem...ima že pripravljene novice iz soseske. Po mojem si jih napiše na list tiste dni, ko me ni, da mi kašne ne pozabi povedat...(smeh). Sin itak pride ful malo, ker ga vrjetno žena ne pusti. Tako da potem vse pove meni.

PRILOGA E: Intervju Metka

Kako je prišlo do tega, da ste začeli delati v Italiji? Mi lahko opišete? Katerega leta je to bilo? Koliko ste bila takrat stara? Vaša takratna izobrazba? Ste takrat že imela družino,

bila poročena? Meni so me vzeli takrat, ki so imeli tega otroka bolnega, je imela na možganih en tumor. In je bla še ena druga gospa, ki jim je čistla. Mene so me vzeli, samo za skrbet za to punčko. Ko je njena mama končala porodniško, sem jo jaz čuvala vsaki dan. Sem jo vozila na kemoterapije, sem skrbela za njo. Ona ni jedla nič, njena mama je zdravnica, ma ne znajo kuhat nič. In pol jaz sem ji kuhala mineštre in drugo in ona je imela tako rada. In ko je ona spala, jaz nisem imela kaj delat in jaz nisem mogla tam sedet in sem kaj zlikala, al pomila posodo, kej malega. Ma ni bla kontenta. Je rekla, da jaz sem samo za čuvat to pupo in da una druga je za čistit. Ma meni mi je blo dolgčas in pol sem še vedno kdaj zlikala, ki meni je zelo lepo likat. In pol ona je vidla, da sem pridna in pol sem ji začela likat. Pa sem še kej pospravla in počistla. Pol so me prašali, če bi likala in čistla pri njegovi mami in sem šla delat tudi tam. Pol pa sem vedno več čistila pri njej in una druga je hodila vedno manj. Pol sem ostala samo še jaz. Izgleda je bla zadovoljna.

Vaša sedanja izobrazba in stan? osnovna šola, poročena

Območje v katerem živite (v mestu, na vasi)? mesto

Kaj vas je vodilo do tega, da ste se odločili za delo v tujini? (pomanjkanje delovnih mest v Slo; slabo plačano delo v Slo..). Ali ste imeli takrat kakšne dvome? O čem ste razmišljali? Vas je bilo česa strah? Takrat sem se invalidsko upokojila, 16 let nazaj. In una pokojnina je bla majhna. Zato sem pol sprejela, da grem delat. Ma pero samo k eni družini, lih da si malo pomagamo. Ben zdej grem, ki so me navajeni. Ki oni so prej živeli na lazaretu, pol pa so se preselili na Opičino in jaz porabim skoraj več za bencin, kot dobim pri njih. Ma vsaketolko mi on kej da za bencin.

Ali je vaše delo pogodbeno urejeno, ali se z delodajalci ustno zmenite kako in kaj? Kako ste se to dogovorili Ste imela že kdaj probleme zaradi tega-dela na 'črno'? ne, ne. Na črno. Ko je bil še blok, sem hodila enkrat na en, enkrat na drugi blok, ki cariniki so gledali. Zdej greš kjer češ.

Ste bila pred tem zaposlena kje drugje, v kakem Slo podjetju? Ja, sem bla zaposlena, ma sem se invalidsko upokojila.

Kako ste prišli do družine oz starostnika pri katerem pomagate? (preko oglasov v medijih, preko poznanstev-od ust do ust, ...) Potem, ko sem se upokojila, sem pomagala pri eni sosedi, tle iz bloka, ki je mela šiviljsko delavnico. Par urc na teden, kolko sem lahko. In ona je hodila čistit čes. In njena šinjora jo je vprašala, če pozna kšno žensko, ki je pridna za čuvat tega otroka in je rekla, da bo prašala mene, ker me je poznala in je vedla, da sem pridna za delat. Anka jaz sem mela že odrastle otroke. In pol me je prašala in tako sem šla.

Ste bila vedno zadovoljna s svojimi delodajalci ali ste zamenjala družino ali pa starostnika za katerega ste skrbela? Ali ste kdaj zamenjali družino, kako je do tega prišlo, ali lahko opišete? Ja, vedno. Sem delala samo pri njih, pri nobenemu drugemu. Od prvega dneva, ko sem prišla k njim, sem se počutla ko doma. So mi rekli: šinjora, come se fosse in casa sua. So mi pokazali kje imajo hrano in kafe in so rekli, da lahko vse vzamem. Ma jaz nisem maj vzela. Edino si skuham kafe.

Kako ste se dogovorili za višino plačila in delovne pogoje? Od česa je odvisna višina plačila, ki ga prejmete (od 'delovne dobe'; od dela, ki ga opravljate npr. samo pospravljanje in likanje je manj plačano kot tudi kuhanje in osebna nega starostnikov;...

). Oni so me vprašali kolko jaz hočem in sem povedala kolko imajo druge ženske, ta moja, ki mi je zrihtala in oni so se strinjali. Pol, ko so šli na evro so mi dali 7 evrov. Zdej mi dajo 8, ki so se še preselili, pa porabim malo več za bencin.

Kakšno delo natančno opravljate (likanje, čiščenje, pospravljanje, nakupovanje, pripravljanje obrokov, zdravstvena nega..) zdej likam in pospravim, operem posodo, perilo in potleh. Ma nardijo dosti sami, nimam dosti dela.

Koliko ur na dan delate? A se to kaj spreminja? Ma zdej grem samo enkrat na teden, sem tam dokler ne nardim. Lahko je to 6 ur, lahko je 10. Pa s to mam, ki je 2 leti starejša od mene pijemo kafe, pa napravimo kosilo, ki pridejo te dve punčke domov iz šole.

Kako se vozite v Italijo? Uporabljate javni prevoz ali osebni avtomobil (ali morda s kom drugim)? Vedno sem šla sama z avtom.

Poznate več ljudi, ki opravljajo isto delo kakor vi (vem, da hodi veliko žensk z istim avtobusom iz Kopra v Trst) in ali si morda med seboj izmenjujete kakšne informacije (npr o prostem delovnem mestu)? Kako imate v Slo urejeno delovno dobo oz pokojninsko in invalidsko zavarovanje? Ja, tle u mojem bloku jih je nekaj, ma jaz ne govorim dosti, ker se bojim, da bi kdo zvedu, ki sem šla v invalidsko penzijo.

S kom se pogovarjate o tem delu in razmerah, vaših čustvih in potrebah..? z možem, največ s hčerko

Kako imate v Slo urejeno delovno dobo oz pokojninsko in invalidsko zavarovanje? Sem upokojena

Kako pa je z letnim dopustom? Vam pripada, se zmenite z delodajalcem, ga sploh ne smete koristiti? Ma ne rabim dopusta...js delam en dan u tednu tako, da ni problem. Poleti hodimo dosti v Istro (kjer smo doma) in tisti dan, ki me pokličejo, grem direktno na Opčine. Sej ni tako daleč.

Kdo vas nadomesti, če zbolite oz kaj takrat stori vaš delodajalec (vas nadomesti druga ženska, tisto obdobje mu pomagajo sosedje, sorodniki, prijatelji ali sam)? Če do tega še ni prišlo, ali kdaj razmišljate, kaj bi naredili, če bi do tega prišlo? Ne, oni me vedno počakajo. So dosti zadovoljni z mano.

Ali je že kdo drug v družini opravljal ali bo opravljal tako delo (vaši starši ali vaši otroci, nevesta..)? ne, nobeden.

Kako porabite denar, ki ga zaslužite s tem delom (za osnovne življenjske potrebščine, za nadstandard, za dopust..)? malo za si pomagat.

Se s starostnikom pogovarjate tudi o njegovi morebitni bolezni, nizkem dohodku, nerazumevanjem z otroci, sorodniki? Ma mi dve smo približno enako stare in se poznamo že 15 let, odkar delam pri njih. Si povemo dosti stvari, tudi ko se je moj sin poročil in ko je dobil otroke. Vse ji povem. Pa ko se je moja hči ločila. Ma drugače je zdrava. Ni nič bolna. Ben, vsaketolko jo kaj boli, ma anka mene. Pa dosti krat mi pove kaj o njenem možu, ma on

je umrl preden sem jaz prišla tja delat. Anka dosti se ona pogovarja s svojimi otroci in vnukinjami, ki živijo skupaj. Ma je dosti mladostna, ona gre s prijatelci na dopust.

Vas je kdaj starostnik vprašal za kakšen nasvet? Ja, ja. Kdaj mi pove kaj o teh njenih prijatelcih, pa kdaj anka me praša kako kej skuhat, al kakšen madež očistit...take stvari. Ki ona zna, da jaz to znam. Oni so vedno imeli čistilko, niso bli maj navajeni dosti delat, ki so bli vedno bogati.

Ali morda starostnika kdaj pokličete (izven delovnega razmerja), ga obiščete ob morebitni bolezni? Ma ne, oni mene kdaj. Tudi vnukinja, ta ki sem jo čuvala. Ona mi največ zaupa, ker če kaj pove mami, jo mama zafrkava. Ona meni vse pove, za kašnega fanta in jo peljem tudi na sprehod, gremo na gelato. Ta stara pa, če kaj rabi, če kaj ne zna nardit. Drugače pa ne. Itak se vidimo vsak pondeljek.

Ste se kdaj s starostnikom odpravili na sprehod ali po nakupih? Ja, dostokrat me praša, če jo peljem po špežo in pole gremo skupaj. Ma na sprehod pa ne. Ona ima polno prijatelc. Oni so navajeni, da jaz pridem tja in tam nardim kar je treba, ne grem na sprehod.

Se kdaj zgodi, da odidete do starostnika tudi, če ni potrebno opraviti nobenih hišnih ali drugih opravil, ki jih po navadi tam opravljate (samo na klepet)? Ne, nikoli.

Se vam kdaj zazdi, da vaš delodajalec potrebuje nekoga, ki bi mu prisluhnil? Ne, se dobro razume z otroci in ima polno prijateljic.

Kako stiki, odnosi z njimi vplivajo na vaše razpoloženje, življenje nasploh? Ali sploh imajo kakšen vpliv? Ja, jaz sem postala ko en del njihove družine. Meni mi rečejo zia. Jaz grem rada tja, ki sen ko doma.

Ali mi lahko pripovedujete o kakšen posebej pomembnem dogodku ali času, ki ga je starostnik težko doživljal in ste mu pomagali pri tem? Ma ne vem, ko je šla tastara u penzijo. Pol je začela doma komandirat in so se melo kregali. Pa so me mene spraševali, če je prav in da naj ji jaz kaj rečem. Ma jaz sem rekla, ma več ko tolko, jaz se nisem tela vtikat v to. Pol anka ona meni je dostikat rekla, da kašni so, ma sm jo tela malo potolažit. Ma pol se je nekako umirila.

Kako bi opisali emocionalno oporo, ki jo starostniku nudijo sorodniki? Če mu jo sploh. V čem se razlikuje vaša in njihova? Ali ocenjujete, da jim emocionalna opora sorodnikov ne zadostuje? Ja, tej moji šinjori ja. Ma z mano govori drugačne stvari kot z njimi.

Se vam zdi, da je vaša opora, ki jo nudite cenjena, priznana, se vam zdi, da je to zgolj neka neplačana dodatna usluga? Ja, ja. Me imajo zelo radi. Včasih mi dajo kašen paneton za novo leto in šampanjc. Al pa kašni dolci...

PRILOGA F: Intervju Milka

Kako je prišlo do tega, da ste začeli delati v Italiji? Mi lahko opišete? Katerega leta je to bilo? Koliko ste bila takrat stara? Vaša takratna izobrazba? Ste takrat že imela družino, bila poročena? Ko sem prišla živet sm sm imela 25 let in sem šla u Trst prodajat meso in

cigarete in trapo in onde na merkatu sem naletela na eno starejšo šinjoro, takrat je bila starejša gospa. Je vzela cigarete in to za moža in jest nisem znala eno besedo taljansko in ona je meni vse tumbala taljansko, jst nič nisem razumela...bongiorno, bongiorno...in je rekla, pol je pravila eni drugi, ki je znala slovensko, da če bin šla js delat h njen, h njeni nečakinji. Sm rekla, ma kako bom šla delat, če ne znam taljansko in to in ona me prime mene, meso in cigarete in da grem ž njo pri Materi božji u eno ulico, nesemo to. In js sem se odločila, grem s to šinjoro, starejšo gospo. In pridem in tam smo prišli domov v njeno stanovanje, je vzela cigarete in je bil njen mož, ki je popravljajl ure, je bil urar. In js smji odložila te cigarete, mi je plačala in je rekla, če bi šla delat njeni nečakinji, ki se je imela za poročit. In ona me mene pelje zgoraj bolnice, Via Bonarotti u eno ulico, ki ta nečakinja je pena popravljajla stanovanje. In mene me ona pripelje na porton in pravi, evo tle boš delala in to, jst nisem razumela nič. Dobro. In ona mene od ondi prime in me pelje k svoji hčerki Via Favio Severo. In tam je bila ena gospa Elda, njena hčerka, ki njen mož je plovil po barkah. In ondi je delala stopnice ena slovenka, ena Elda ino smo se začele menit. Ona je hotla, da bi šla delat ta Elda en dan u tednu, 5 ur u tednu h knjen in pol ko se bo hčerka poročila, ki se je mela za poročit decembra, da bi šla k hčerki. In tako ta slovenksa nam je to prevajala in smo se zmenle. Samo smo se zmenle za kratek čas, ki js sm mela 'hčerko' in pol je pršu 'sin'. Kam čem z otroki. In tle pri nas ni blo vrtcev. Prevoza ni blo, avtobus takrat ni vozil za Tinjan, potem en cajt nisem šla, sem bla doma. In potem, ko se je rodu sin sn šla delat k tej njeni nečakinji in je rodila anka ona hčerko in čez neki časa sem zanosila sina. In jaz sem delala pri njej, je bla ta hčerka Erika in pravi ona meni: dobro, ti si zdey noseča, jst sm takrat že znala malo taljansko, in ona je držala sina na krstu. In dandanes grem jst k njej delat. Ona je tri leta starša od mene. Mama je umrla, nona je umrla, njena Erika ima 39 let in moj sin isto. Sta rojena istega leta. In to se je začelo za kratek čas. To je blo leta 69. sin je imel par mesecev, js sm nadaljevala malo delat, ki ona je rabla, ki je imela to hčerko. Potem smo si mi pripeljajli služkinjo iz Like domov, midva. Smo pripeljajli eno pupo od bolj revnih, ki je hotla, da bi malo zaslužla. In jst sm šla delat u Trst. In ona je pazla meni doma oba otroka. Ma to je blo malo, ki ona ni tela ostat pol tukaj. Je šla domov, se je poročila. In js sm dala sina malo moji mami in tako. Pole js sm to delala počasi. Potem se je najdla tretja hčerka. Pole sm nehala, nisem mogla več, sm bla noseča, dva otroka, je začela šola in daleč ki smo bivali, sm nehala. 75ga leta se je rodila tretja hči, te gospe so zmerom bile navezane name in hči, ko je imela 3 leta sem jo dala u vrtec. Potem sem js začela hodit redno u Trst, vsaki dan, 5 ur i s korjero sem se vozila domov. Sm delala redno, 5 ur zaposlena in to ti je to.

Vaša sedanja izobrazba in stan? Osem letko in pol nisem nardila nobeno šolo več. Poročena

Območje v katerem živite (v mestu, na vasi)? Kaj vas je vodilo do tega, da ste se odločili za delo v tujini? (pomanjkanje delovnih mest v Slo; slabo plačano delo v Slo..). Ali ste imeli takrat kakšne dvome? O čem ste razmišljali? Vas je bilo česa strah? Sej veš kje živimo (opp. Moja soseda)

Ali je vaše delo pogodbeno urejeno, ali se z delodajalci ustno zmenite kako in kaj? Kako ste se to dogovorili Ste imela že kdaj probleme zaradi tega-dela na 'črno'? Nič nisem plačevala, potem so mi pa one začele plačevat po tolko letih, so me one prijavile. S tem, da dobim zdey eno majhno pokojnino. Dobim italjansko pokojnino. Zdey hodim malo k njim čistit, zdey so starejši.

Ste bila pred tem zaposlena kje drugje, v kakem Slo podjetju? Ne, tle nisem delala nič. Ah, ja...sm delala par mescov na agrarji in pol bašta. Nisem delala, ki sem mela otroke.

Kako ste prišli do družine oz starostnika pri katerem pomagate? (preko oglasov v medijih, preko poznanstev-od ust do ust, ...) sem opisala v prvem vprašanju

Ste bila vedno zadovoljna s svojimi delodajalci ali ste zamenjala družino ali pa starostnika za katerega ste skrbela? Ali ste kdaj zamenjali družino, kako je do tega prišlo, ali lahko opišete? Vedno sem se počutila dobro, anka danes. Js sm kot doma. Nikoli me niso meli za manjvredno. Js sm bla vredna kolko so bli vredni oni, nej bo kosilo, naj bo bilo kaj, jst sm bla vedno spoštovana. Isto kakor da bi doma so mi rekli, tle je vse, lahko si vzemete kr česte.

Kaj ste hodila čistit, ko so bli oni doma? Tudi, tudi. Imam ključe. Jst sm mela ključe od stanovanj, sm pršla odklenla in zaklenla. Včeraj sm pršla, sm najdla samo sina in mi je reku, da mama pride kasneje in je res pršla. Jst sm uklopla pralni stroj, ki vem vse vre kaj me čaka. Poglihala u kuhinji kar je blo, uklopla stroj, delala delo je prišla ona, smo se zmenle še kaj treba. Je blo osem ur in pol je rekla, jst grem u mesto, imam opravke, tle so polpete, boš popekla. Če ne pridem do enajste ure boš nardila polpete. To in to je za naredit in bašta.

Skrbite samo za eno družino (starostnika) ali več? Zdej so starejši, ena mi je šla v dom, hodim malo in tako. Smo vedno ostale u dobrih odnosih. Zdej imam dve familje. Vse sem dobila preko mame, ena je bila hčerka, prijateljica in tako.

Kako ste se dogovorili za višino plačila in delovne pogoje? Od česa je odvisna višina plačila, ki ga prejmete (od 'delovne dobe'; od dela, ki ga opravljate npr. samo pospravljanje in likanje je manj plačano kot tudi kuhanje in osebna nega starostnikov;...). One so mi to vse zrihtale papirje za to delovno dobo. Plačana sem bila po uri, one so mi dale vedno manj denarja zato, ki sem bla zavarovana. Une ki niso ble zavarovane so dobile duplo šoldov. Bi blo bolše, da me ne bi zavarovali, ki ta pokojnina je ena mižerja. Bi vsaj dobila takrat več šoldov. Tako da sem naredila 20 let delovne dobe tam. In za 20 let sem dobila penzijo. Ta stara, ki je šla u dom, mi je dala 10€na uro. Drugače nisem niti po 5€ dobila, ki sem bla zavarovana. Js sm kolkokrat rekla, da bi pustila, kolkokrat.

Kakšno delo natančno opravljate (likanje, čiščenje, pospravljanje, nakupovanje, pripravljanje obrokov, zdravstvena nega..) a vse, kar je hišnega dela. Postelje, dan u stroj, če je kašna fina srajčka ali majčka se opere na roke, če je kaj za skuhat, da vem, da jih pjaži, da mi naročijo recimo njoke, ki oni ne znajo naredit njoki, jim doma naredim. Potem kupi sardone in prinese domov sardone, ji očistim, da jih bo spohala in tako. Vse kar mi naročijo. Tudi kdaj slučajno grem po špežo. Sem imela to staro, ki je šla u dom, njej sem šla po špežo, sem ji skuhala, vse porihtala. Ne vsak dan, jst sm pršla enkrat na teden, pol je mela eno, ki je bla druge dneve. Ki oni če se navežejo na eno familjo, oni hočejo vedno imet to.

Koliko ur na dan delate? A se to kaj spreminja? Po pet ur vsak dan, zdej grem malo. Enkrat na teden. Takrat, ki sem bla zavarovana, ki sem morala imet 24 ur na teden zavarovanja, če nisem mogla prnest te ure, sem morala kašen dan povlečt kašno uro več. In če jst nisem mogla, sm bla bolna, so bli otroci in to, pa sm morala naknadno prnest te ure notri. Sem morala ostat delat več. 24 ur je blo obligatorio. Ma jst zdej u teh letih niti da bi iskala. Grem k unim, ki so mi nardile papirje. Grem, če morem in kadar rabijo in to tako, za ne bit doma.

Kako se vozite v Italijo? Uporabljate javni prevoz ali osebni avtomobil (ali morda s kom drugim)? Sm šla zjutraj na korjero in pol s korjero domov. Do škofij s korjero, škofije blok

peš. In js sm mela taljanski abonament in sem šla na bloku na filovijo, ki je pršla po žene. Še vedno hodi, vsako jutro, ena u šesti uri in dve u sedmi. Ma niso več tako polne, zdej žene grejo z avti. Pol sem nardila izpit in zdej se peljem u žavlje z avtom in naprej s korjero.

Poznate več ljudi, ki opravljajo isto delo kakor vi (vem, da hodi veliko žensk z istim avtobusom iz Kopra v Trst) in ali si morda med seboj izmenjujete kakšne informacije (npr o prostem delovnem mestu)?

Kako pa je z letnim dopustom? Vam pripada, se zmenite z delodajalcem, ga sploh ne smete koristiti? Dva tedna na leto sem imela dopusta, ma nič. Dva dni mi je dala ena, dva dni druga. In bolniškega maj, maj.

Kdo vas nadomesti, če zbolite oz kaj takrat stori vaš delodajalec (vas nadomesti druga ženska, tisto obdobje mu pomagajo sosedje, sorodniki, prijatelji ali sam)? Ali je ostal mož doma, ali je prišla moja mama. Js hvala bogu nisem bla maj hudo bolna. Una gripa, 2dni,3. maj s nisem šinjoram nikdar manjkala, burja sneh, dž, led. Sem se potrudla in sem šla. Zato me zdej boli hrbet

Ali je že kdo drug v družini opravljal ali bo opravljal tako delo (vaši starši ali vaši otroci, nevesta..)? Ne, ne. Moje hčere niso nikoli tega delale. Ni blo potrebe.

Kako porabite denar, ki ga zaslužite s tem delom (za osnovne življenjske potrebščine, za nadstandard, za dopust..)? To je bla moja edina služba. Za živet.

Se s starostnikom pogovarjate tudi o njegovi morebitni bolezni, nizkem dohodku, nerazumevanjem z otroci, sorodniki? Ma ja, ta ki je držala sina na krstu, smo ko dve sestre. Ja, se pogovorimo kako je, otroki, prijatelce...tako. Poklepetamo. Sem bla tle, sem vidla to. Mi se potoži kakšne so njene prijatelce.

Vam starostniki kdaj zaupajo svoje tegobe (bolezni, strah, občutek osamljenosti)? Ma moji so še dobri, anka skrbijo družine za njih. Dve imajo še moža živega. Una stara, ki je šla u dom je zdej že slaba, ma magari je anka sama tela it. Ni bla maj sama, je skrbela hči za njo.

Vas je kdaj starostnik vprašal za kakšen nasvet? Ja, kej vprašajo. Ko se kaj skregajo s prijatelcami, pa mi potoži in praša kaj naj ji reče in tako.

Se je že kdaj zgodilo, da ste s starostnikom klepetali o podobni izkušnji, ki se vam je v življenju zgodila? Ja, ja. Se pomenimo o prijatelcah, o unih šinjorah, ki jih js poznam. Pole js povem o mojih.

Ali morda starostnika kdaj pokličete (izven delovnega razmerja), ga obiščete ob morebitni bolezni? Ma sej sem bila vsak dan pri njih, tako da nisem rabla jih klicat. Če je blo kej, sem prišla drugi dan in sem jim nardila.

Ste se kdaj s starostnikom odpravili na sprehod ali po nakupih? Ne, ne, na sprehod. Ma kje, prideš delat 5 ur, solo lavoro i bašta. Po nakupih sm hodila uni stari, ki je šla u dom. Skupaj nismo šle nikoli.

Se kdaj zgodi, da odidete do starostnika tudi, če ni potrebno opraviti nobenih hišnih ali drugih opravil, ki jih po navadi tam opravljate (samo na klepet)? Prej so one hodile k

meni dosti, zdej en cajt ne. Kaj čejo hodit, ki sem js tam. Ko je bla ta stara živa je prihajala, ma zdej....

Se vam kdaj zazdi, da vaš delodajalec potrebuje nekoga, ki bi mu prisluhnil? Ma ja, ma one imajo anka dosti prijatelec.

Ali imate občutek, da bi starostnik lahko tudi sam opravljal hišna opravila, pa je vseeno poklical vas, ker si želi družbe? Ne, ne..nikoli.

Ali so starostniki pri katerih delate ženskega ali moškega spola? Ma oboje, dve imajo še žive može. So že v penziji.

Če se kdaj zgodi, da pridete le na obisk in ničesar ne postorite (gospodinjska opravila...), prejmete tudi takrat plačilo? Ne, ne...noben ne ti ne da šolde za nič delat.

PRILOGA G: Intervju Mirjana

Kako je prišlo do tega, da ste začeli delati v Italiji? Mi lahko opišete? Katerega leta je to bilo? Koliko ste bila takrat stara? Vaša takratna izobrazba? Ste takrat že imela družino, bila poročena? V Trstu sem začela dela leta 2000, to je bil zame izziv in predvsem želja po zaslužku. Tam kjer delam so ble plače vedno nizke in s tremi otroci sem mogla še nekaj delat. Takrat sem že imela tri otroke in hči se je lih odpravljala študirat v Ljubljano, zato sem mogla še nekaj zaslužiti. Z možem delava v isti firmi in je mižerja vsesкупaj. Takrat sem mela 38 let

Vaša sedanja izobrazba? Srednja šola, to je peta stopnja

Območje v katerem živite (v mestu, na vasi)? Živimo na vasi, sej vidiš kje.

Kaj vas je vodilo do tega, da ste se odločili za delo v tujini? (pomanjkanje delovnih mest v Slo; slabo plačano delo v Slo..). Ali ste imeli takrat kakšne dvome? O čem ste razmišljali? Vas je bilo česa strah? Sej sem že povedala, tri šoloobvezni otroci, najstarejša je lih končevala gimnazijo, a tle pri nas slabo plačano delo. Je blo treba nekaj najdet za dodatno zaslužiti. Strah me je bilo edino odgovornosti do službe glede na uskladitev časa. Dopoldne služba, pol v Trst. Iz našega kraja ni tako blizu do Trsta, pa tri otroci doma, vrt, kokoše, zajci... Mogoče me je blo na začetku tudi malo strah, ker nisem znala dobro italjansko. Ma potem smo se nekako razumeli, pol se pa itak tolko navadiš, da ni več problem.

Ali je vaše delo pogodbeno urejeno, ali se z delodajalci ustno zmenite kako in kaj? Kako ste se to dogovorili Ste imela že kdaj probleme zaradi tega-dela na 'črno'? Ne, ne. Delam na črno, vse je ustni dogovor. Vse smo se zmenli preden sem začela delat in nikoli nisem imela nobenih problemov zaradi tega. Plačajo mi na uro, kolko ur delam, tolko dobim. Delamo pa trije pri isti družini in vsi dobimo drugače plačano.

Ste bila pred tem zaposlena kje drugje, v kakem Slo podjetju? Še vedno sem zaposlena pri nas in čes hodim na črno.

Kako ste prišli do družine oz starostnika pri katerem pomagate? (preko oglasov v medijih, preko poznanstev-od ust do ust, ...) Kot vse ostale, od ust do ust. So mi zrihtale ene šinjore, ki so že dolgo delale čez.

Ste bila vedno zadovoljna s svojimi delodajalci ali ste zamenjala družino ali pa starostnika za katerega ste skrbela? Ne, enkrat sem zamenjala družino. Tam kjer sem prej delala, mi ni blo u redu. So dobro plačali, ma nisem zmogla. Je blo preveč za delat, so imeli mačke in pse in je blo polno dlak. Dokler sem samo to posesala, je šel že cel popoldne mimo. Pol je blo še polno razmetano, ker so bli malomarni in sem se odločila, da ne bom več pri njih. Sem jim povedala, da mi je preveč in da ne zmorem in da naj najdejo kašno drugo. So pač sprejeli mojo odločitev.

Skrbite samo za eno družino (starostnika) ali več? Kako se počutite v zvezi z vašim delom, kaj to delo za vas pomeni? Se dobro počutite pri delu, ali vas je kdaj kaj zmotilo? Skrbim samo za eno družino, kjer živijo skupaj starši in hči z družino. To delo zame pomeni sprostitev in zaslužek, še bolj pa rada delam, če delodajalec spoštuje moje delo. Mene delodajalci cenijo zato me nič ne moti. Vedno so bli taki do mene.

Kakšno delo natančno opravljate (likanje, čiščenje, pospravljanje, nakupovanje, pripravljajanje obrokov, zdravstvena nega..) Ma tej moji so ful bogati in tataradva hodi dosti naokoli, imajo neke hiše po Italiji in vedno kam gresta. Tako, da kadar jih ni, skrbim za hišo. Ko pa so doma, delam tudi druga dela...likam in pospravljam. Ostalega pa ne počnem, nikoli nisem kuhala, to delajo sami.

Koliko ur na dan delate? A se to kaj spreminja? Jaz delam kolikor zmorem, približno 4 do 5ur. Zame se delovni čas več ko tolko ne spreminja, za vrtnarja recimo, pa se. On ima več dela poleti kot pozimi. Še ena gospa pride k njim, ona pa pride enkrat na teden in dela 12 ur. Ona dela velika gospodinjska dela, tisto kar jaz ne delam. Jaz delam te stvari sproti..posesam, dam prat, sušit, zlikam, pobrišem prah, če je posode kej porihtam in take stvari. Ko pa jih ni, dela ta dela una druga.

Kako se vozite v Italijo? Uporabljate javni prevoz ali osebni avtomobil (ali morda s kom drugim)? Jaz se vozim sama, z avtom.

Poznate več ljudi, ki opravljajo isto delo kakor vi (vem, da hodi veliko žensk z istim avtobusom iz Kopra v Trst) in ali si morda med seboj izmenjujete kakšne informacije (npr o prostem delovnem mestu)? Vem, da hodi veliko žensk z istim avtobusom iz Kopra v Trst. Jaz nimam stikov, ker grem sama. Mi pa povejo znanke, da je na avtobusu baje veselo ko grejo »žene« iz Trsta. Seveda ima vsaka svojo zgodbo. Včasih veselo, včasih žalostno. O prostem delavnem mestu pa se ravno ne govori tja v tri dni, če kdo kaj ve pač špara zase, za svoje prijatelje, znance. Za vsakim priporočilom stojiš z neko odgovornostjo in zaupanjem. Ne moreš lih vsakega, ki ga prvič vidiš, priporočit.

S kom se pogovarjate o tem delu in razmerah, vaših čustvih in potrebah..? ma z družino, s hčerko.

Kako pa je z letnim dopustom? Vam pripada, se zmenite z delodajalcem, ga sploh ne smete koristiti? Za dopust se zmenim.

Se vam je že kdaj pripetilo, da je nekdo od vaših družinskih članov potreboval npr hišno nego zaradi bolezni? Kako se potem odpoveste delu, ali vam to delodajalec sploh dovoli? Kako uskladite različne zahteve in pričakovanja? Kaj rečete delodajalcu? Če do tega še

ni prišlo, ali kdaj razmišljate, kaj bi naredili, če bi do tega prišlo? Ja, je prišlo. Brez problemov sem se zmenla in ostala doma. Sej itak jim ta večja dela nardi una druga ženska.

Ali vaša družina trpi zaradi vaše odsotnosti? Kako vaša družina čuti do tega, da delate v Italiji? Ali vam kaj pokažejo ta čustva, kako? Mah, čisto normalno. Sej so že vsi veliki.

Ali je že kdo drug v družini opravljal ali bo opravljal tako delo (vaši starši ali vaši otroci, nevesta..)? moja tašča je čistla u Trstu.

Kako porabite denar, ki ga zaslužite s tem delom (za osnovne življenjske potrebščine, za nadstandard, za dopust..)? Za vse kar rabimo. To je dodatna plača.

Se s starostnikom pogovarjate tudi o njegovi morebitni bolezni, nizkem dohodku, nerazumevanjem z otroci, sorodniki? Ja o vsem smo že debatirali, vse mi povejo. Še najraje o denarju. Drugače pa mi vsakič povejo, ko grejo k zdravniku, ko so si naredili nove zobe, vse mi povejo. Če jih kaj boli, ma so zdravi več al manj.

Vas je kdaj starostnik vprašal za kakšen nasvet? Že velikokrat.

Ali morda starostnika kdaj pokličete (izven delovnega razmerja), ga obiščete ob morebitni bolezni? Ma ne, sej sem skoraj vsak dan tam. Drugače pa niso bli še tako bolani.

Ste se kdaj s starostnikom odpravili na sprehod ali po nakupih? Na sprehod hodijo sami. Po nakupih pa ja, sem peljala šinjoro, ki ona noče vozit.

Se kdaj zgodi, da odidete do starostnika tudi, če ni potrebno opraviti nobenih hišnih ali drugih opravil, ki jih po navadi tam opravljate (samo na klepet)? Ja, dosti krat grem k njim na kavo. Takrat mi vse povejo.

Se vam kdaj zazdi, da vaš delodajalec potrebuje nekoga, ki bi mu prisluhnil? Radi klepetajo, radi se smejejo. Imajo pa tudi polno svojih obveznosti. Ja, vrjetno jim paše, da jih poslušam.

Ali imate občutek, da bi starostnik lahko tudi sam opravljal hišna opravila, pa je vseeno poklical vas, ker si želi družbe? Lahko bi sami delali to kar jim jaz delam. Ne kličejo nas, ker rabijo družbo, ampak ker si lahko privoščijo lagodno življenje.

Če se kdaj zgodi, da pridete le na obisk in ničesar ne postorite (gospodinjska opravila...), prejmete tudi takrat plačilo? Če me ona pokliče da pridem na razgovor kaj in kako pri hiši, ko jih ni doma. Takrat mi tudi plača. Drugače, če grem samo na kavo, pa ne.

Kako stiki, odnosi z njimi vplivajo na vaše razpoloženje, življenje nasploh ? Ali sploh imajo kakšen vpliv? Zame ima zelo velik vpliv. Imajo vame zelo veliko zaupanje in spoštovane in me zelo cenijo. Grem rada k njim, sem ko doma.

PRILOGA H: Intervju Tilka

Kako je prišlo do tega, da ste začeli delati v Italiji? Mi lahko opišete? Katerega leta je to bilo? Koliko ste bila takrat stara? Vaša takratna izobrazba? Ste takrat že imela družino,

bila poročena? Začela sem delat zato, ker sem na Lami dobila odpoved in si prisiljen se preživljat. Leta 92 sem končala na zavodu, na zavodu sem bla 1,5 leta. Takrat sem mela 38 let in osemletko, tako kot zdej. Sem imela že družino, seveda. Takrat na zavodu se ni dalo dobit nobenega dela, tudi enkrat ko imaš taka leta, kdo te bo vzel v službo. Takrat je blo tudi tako, da smo si mogli sami iskat, kamorkoli si šel vprašat so imeli mladi prednost

Območje v katerem živite (v mestu, na vasi)? vas

Ali je vaše delo pogodbeno urejeno, ali se z delodajalci ustno zmenite kako in kaj? ne, ne, to je na črno...amici.... **Kako ste se to dogovorili? Ste imela že kdaj probleme zaradi tega-dela na 'črno'?** ne,nikoli nisem imela problemov, imam zelo v redu družine in tudi grem z veseljem, morem rečt.

Ste bila pred tem zaposlena kje drugje, v kakem Slo podjetju? Ja, v podjetju, ki je šlo v stečaj.

Kako ste prišli do družine oz starostnika pri katerem pomagate? (preko oglasov v medijih, preko poznanstev-od ust do ust, ...) Prijatelca mi je odstopla eno družino in potem se potom njih dobila še druge.

Ste bila vedno zadovoljna s svojimi delodajalci ali ste zamenjala družino ali pa starostnika za katerega ste skrbela? Ali ste kdaj zamenjali družino, kako je do tega prišlo, ali lahko opišete? Imam zelo v redu družine. Odkar grem imam vedno ene in iste. Edino ene par sem jih menjala, ker mi niso hotli dat kot sem jaz hotla.

Skrbite samo za eno družino (starostnika) ali več? Ne, za več družin. Imam ene pet, šest družin. Sem začela pri eni, pol una mi je najdla sestro, prijateljco, gre po eni verigi. Najstarejša gospa, ki jo imam ima 74, ma je ženska še v redu. **Kakšno delo natančno opravljate (likanje, čiščenje, pospravljanje, nakupovanje, pripravljanje obrokov, zdravstvena nega..)** Počistim, kuham nikjer. To niti ne bi sprejela. V glavnem čistim in likam. Likam samo pri dveh, treh. Kakšen krat tudi nakupujem, ampak bolj malo. Zdravstvene nege pa ne, ker so še vsi prisebni. Tudi otroke sem peljala v šolo, šla iskat.

Koliko ur na dan delate? A se to kaj spreminja? Vsak dan po 4-5 ur.

Poznate več ljudi, ki opravljajo isto delo kakor vi (vem, da hodi veliko žensk z istim avtobusom iz Kopra v Trst) in ali si morda med seboj izmenjujete kakšne informacije (npr o prostem delovnem mestu)? Ja, dosti, dosti. Imam še ene dve kolegice, ki smo delali skupaj, ki grejo s korjero. Samo pa pravijo, da upada. Da plačujejo zelo malo, celo odpovedujejo, ker je drago ratalo vse tudi tam, ne zmorejo plačat. Tako mi pravijo te, ki grejo z avtobusom. Js grem z avtom do hiše in nazaj in niti nimaš opravka.

Kako pa je z letnim dopustom? Vam pripada, se zmenite z delodajalcem, ga sploh ne smete koristiti? Ja, ko oni grejo na dopust, imaš tudi ti. Ampak je neplačan. Če ti kaj dajo tako, ma redko kdo. Imam pa večinoma take, ki grejo u Grado in nazaj. Imam ene dvoje, ki grejo en teden, ma en teden pasa takoj.

Kdo vas nadomesti, če zbolite oz kaj takrat stori vaš delodajalec (vas nadomesti druga ženska, tisto obdobje mu pomagajo sosedje, sorodniki, prijatelji ali sam)? ja,če zboliš, ne greš. Je isto kot z dopustom. Če ne delaš, nimaš. Takrat, ko sem bla operirana za roko ena je

imela, sicer sem zvedla potem, samo čakale so pa mene. Čeprav sem rekla, da si lahko najdejo, če si hočejo.

Ali vaša družina trpi zaradi vaše odsotnosti? Kako vaša družina čuti do tega, da delate v Italiji? Ali vam kaj pokažejo ta čustva, kako? Ne, za par ur...nikoli pa ne bi delala, js imam priliko, nikoli ne bi delala po cel dan.

Ali je že kdo drug v družini opravljal ali bo opravljal tako delo (vaši starši ali vaši otroci, nevesta..)? ne, ne. Sem pa zrihtala že ene par ženskam...neki cajta nazaj, zdej že dolgo nič. Samo js pa bi lahko delala cel dan.

Kako porabite denar, ki ga zaslužite s tem delom (za osnovne življenjske potrebščine, za nadstandard, za dopust..)? ja, ja. Dostikrat pustim guadanio kr tam. Kaj češ, drago je tu, drago je tam. Kupit moreš.

Se s starostnikom pogovarjate tudi o njegovi morebitni bolezni, nizkem dohodku, nerazumevanjem z otroci, sorodniki? Ja, ja. Jst imam z vsemi. Ena je doktor matematike, v Miljah je nek podžupan za šolstvo. Jst in ona debatiramo kot da smo prijatelce. Tem starejšim kupim tle pri nas sadje, kr naročijo. Nisem imela nikoli nobenih konfliktov s temi pri katerih sem delala. Nikoli nisem imela nobenih slabih izkušenj, me niso poniževali. Sem pa imela dosti primerov, da so mi kaj nastavli, kašno zlato, eni celo tle u Žavljah. Za slike so obesli verižice. Pri enih sem enkrat najdla ček za milijon tristo taužent lir pod posteljo, čudno meni mi maj ne pade. Ja, ja..jih kar probaš. Moraš bit previden in tudi pošten. Jaz imam ključe od ljudi. Nimam pa ključev od vseh, ker k dostim ko grem so doma. Ali pa grejo in ko se vrnejo sem še tam.

V glavnem so vdove, moškega nimam nobenega. Če me kdaj vprašajo, da jih peljem po špežo, ni problem. Drugače pa so še dobro, ne rabim hodim z njimi na sprehod.

Se s starostnikom kdaj pogovarjate o osebnih zadevah? Tudi, tudi. Veš kako so te starejše žence, se bojijo umret. Kupi mi to u lekarni, pa kupi mi uno. Sem imela pa eno, ki je imela bombole kisika. Pa sem jo ženco dostikrat tudi umila, čeprav je imela hči, ki je medicinska sestra, je živela zgoraj, ma niso šle dakordo. Dostikrat me je tudi v nedeljah poklicala in je rekla 'prosim pridi. Sem sama, nisem še pila kafe' a je blo pudan. Pridem tam, hči je bla doma. Dobra je bla, je umrla že. To so večinoma skoraj vsi naši ljudje, Ištrijani. Prov slovenko imam samo eno, mlajša ženska.